

El ne felejtse, aki él

Tamási Lajos legszebb versei –
'56 szellemiségének hiteles őrzői

Piros a vér a pesti utcán

Hegynék s valami káthartalan
istamból szivünköt befutja,
akádogva hull meg az ének,
de most mienk a pesti utca.

Nincs más teendő: ex matadt,
csak ex matadt már menedéknél,
oralmi kiáltó tagozódás hull
valami szent lobogás hírszél.

Fásglöink föl, ujjongva csapnak,
hibotulnak a síles útta,
sárga-színű kiadagolnak:
ismét mienk a pesti utca!

Ismét mienk a bátor ének
parancsolatlan, tiszta szíved,
s a fegyverek szemübe néznek:
kise lobogás, belügyminiszter?

Piros a vér a pesti utcán,
munkások-iffak vere ex,
piros a vér a pesti utcán,
belügyminiszter, kait lövöld.

Kise lövöldek ömbeujva
ti megbuktat miniszterek?
sem az AVH, sem a tankok
titeket meg nem mentenek.

S a nép nevében aki fegyvert
vértől szivünkbe, merte fűtöz
véres volt a hársd már régen
gyűlölt, csak élni tudsz!

... Piros a vér a pesti utcán,
esté esik és elveti
mossa a vért, de megmaradnak
a pesti utcák kővei.

Piros a vér a pesti utcán,
munkások-iffak vére folyt,
- a hatomszín-lobogók mellé
tegyétek ki gyűlöletbörgöt.

+ hatomszín-lobogók mellé
tegyétek három esküvést:
szívből, egynek, tiszta bányget,
s a Varnokhágy gyűlölettel,

s fogzavalmat: te kaisi ország,
el ne felejtse, aki él,
mest egy műlelt a szabadság,
hogy hullt a könny s hullt az vér.

Budapest, 1956. október 26-27

Tamási Lajos

El ne felejtse, aki él

Tamási Lajos legszebb versei –
'56 szellemiségének hiteles őrzői

A címlapon
Tamási Lajos *Piros a vér a pesti utcán*
kézirata

ISBN: 978-963-9596-99-3

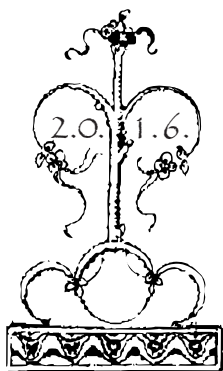
Hét Krajcár Kiadó, Budapest, 2016
Felelős kiadó: a Hét Krajcár igazgatója
Borítóterv, tördelés: Benke Attila
Készült Szekszárdon, a Séd nyomdában
Felelős vezető: Katona Szilvia ügyvezető igazgató

El ne felejtse, aki él

Tamási Lajos legszebb versei –

‘56 szellemiségének hiteles őrzői

Szerkesztette
G. Komoróczy Emőke
és Benke László

HÉT KRAJCÁR KIADÓ – BUDAPEST

PIROS A VÉR A PESTI UTCÁN

PIROS A VÉR A PESTI UTCÁN

Megyünk s valami láthatatlan
áramlás szívünket befutja,
akadozva száll még az ének,
de már mienk a pesti utca.

Nincs más teendő: ez maradt,
csak ez maradt már menedékül,
valami szálló ragyogás kél
valami szent lobogás készül.

Zászlóink föl, ujjongva csapnak,
kiborulnak a széles útra,
selyem-színei kidagadnak:
ismét mienk a pesti utca!

Ismét mienk a bátor ének
parancsolatlan, tiszta szívvel,
s a fegyverek szemünkbe néznek:
kire lövetsz, belügyminiszter?

Piros a vér a pesti utcán,
munkások, ifjak vére ez,
piros a vér a pesti utcán,
belügyminiszter, kit lövetsz?

Kire lövettek összébújva
ti megbukott miniszterek?
Sem az ÁVH, sem a tankok
titeket meg nem mentenek.

S a nép nevében, aki fegyvert
vertél szívünkre, merre futsz,
véres volt a kezed már régen
Gerő Ernő, csak ölni tudsz!?

...Piros a vér a pesti utcán,
eső esik és elveri,
mossa a vért, de megmaradnak
a pesti utcák kövei.

Piros a vér a pesti utcán,
munkások-ifjak vére folyt,
– a háromszín-lobogók mellé
tegyetek ki gyászlobogót.

A háromszín-lobogók mellé
tegyetek három esküvést:
sírásból, egynek, tiszta könnyet,
s a zsarnokság gyűlöletét,

s fogadalmat: te kicsi ország,
el ne felejtse, aki él,
mert úgy született a szabadság,
hogy hullt a könny és hullt a vér.

Budapest, 1956. okt. 26-27.

EL NE FELEJTSE, AKI ÉL

Tamási Lajos az a költő, aki 1956-ban a zsarnokság ellen, a szabadságért fölkelte magyar nép mellett teljes lélekkel elsőként kiállt, nemcsak egy-két maradandó verssel. A *Piros a vér a pesti utcán* röpcédulákon is terjedt a forradalom napjaiban, olyan megrendítő és lázító erővel, amelyen ereje 1848-ban Petőfi *Nemzeti dal*ának lehetett.

Könyvünkkel 1956-os forradalmunkra és szabadságharcunkra emlékezünk és emlékeztetünk. Emlékezünk, mert gyűlöltük és gyűlöljük a zsarnokságot, s szerettük és szeretjük a szabadságot.

Tamási Lajos költészete 1956-ban lobbant virágjába. A megtorlás éveiben is vállalta sorsát a költő, mindig hű maradt magához és a forradalomhoz. Verseit olvasva tanúi, részesei lehetünk egy nagy költői életmű kimunkálásának, születésének. S megértjük, hogy a reménység forrása mindig az ember, aki megalkotja önmagát; az emberi mű, a belőle sugárzó költői jellem és szellem, amely a nagy elődök példái nyomán testet ölt és hatni képes. Aki ismerte, az szerette és tisztelte őt, a tetőtől talpig becsületes férfit, a szigorú, de türelmes ember különleges tulajdonságait, egyenes jellemét.

Tamási Lajost nem zárták börtönbe, nem végezték ki. E forradalmár költő sorsa a halálig tartó hűség, a csöndes szembesegülés volt. Emberi, költői egyénisége holtáig ugyanaz maradt, aki ifjúkorában volt. „Víg-ságnak szomorú vagy, / békének háború vagy, / a tisztos nyugalomnak / gyanús vagy, de gyanús vagy” – így jellemezte egykor önmagát. „Barátaidnak szétszórt / csapatja csupa vérfolt, / de megriadnak látva / rajtad a szelíd tébolyt”.

Haláláig megfigyelték, követték minden lépését. „Egy golyót én is érdemelnék” – mondta nehéz szomorúságában, de akkor már nem írt. Látom hulló fehér hajával Petőfi szobra előtt „a zuhogó esőben”, s ma is látni vélem, hogy a „fegyvergyári próbálvések jóslásainak ütemére” hogyan készül benne „ratatata... a magyar vers”. Mint „aki csatából menekül, s már elérte a kukoricást; s csak nem szünnék a dobajok mögötte”.

Tamási Lajos nevét sokan ismerték, ismerni vélik szerte e világon. De egyetlen versből nem ismerheti meg senki igazán e gazdag költészetet. Azért állítottuk össze ezt a könyvet, hogy végre minél többen megismerhessék őt. A forradalomban elhíresült verse 33 évig nem jelenhetett meg hazájában. Föl sem becsülhető kitüntetésnek éreztem 1989-ben, az *Oly sok viszály után* c. antológia összeállításakor, hogy rám bízta a *Piros a vér a pesti utcán* közlését. Most pedig, mikor e kötet verseit és az emlékezéseket rakosgatom, napnál világosabban ragyog fel újra előttem, hogy milyen nagy élménye lehetett 33 éves férfikorában a forradalom, hiszen ifjúkorától a szabadság szeretete és a zsarnokság gyűlölete jellemezte; minden érzését, minden gondolatát, egész személyiségét áthatotta. Szerelmi líráját ugyanúgy, ahogy politikai líráját, anyja iránti szeretetét ugyanúgy, ahogy a munkásokba vetett hitét, velük való érzelmi azonosulását. A magyar nép közös reménysége, a jobb jövő várása izzik költészetében, most és mindörökké. Tamási Lajos egész életműve, emberszeretete a forradalomban gyökerezik.

A magyar irodalom a nemzet lelkiismerete, emlékezete és várakozása volt mindenkor. Költészetünk egy-egy tiszta csúcsa a magyar nép egy-egy tiszta álma, közös reménye, vágyakozása. A magyar költészet fényében a nemzet nagynak, tisztának, szabadnak akarta látni önmagát. A pesti utcákon tüntetőik, a vérző diákok és munkások legigazabb álmunkat álmodták 1956-ban: függetlenségünket, szabadságunkat, emberi méltóságunkat. A történelem nagy pillanata az, mikor a nép megelőzi vezetőit, megelőzi költőit is. Ledobja sorsa terheit, megmutatja igazi erejét, világraszóló győzelemre tör. Szabad és boldog akar lenni, előbb csak érzi, de már tudja is, hogy e küzdelemben még a vereség is magasztos. Így történt népünkkel 1956-ban. A nép után a költők ébredtek legkorábban, s költeményekben próbáltuk őrizni a vereséget szenvedettek becsületét. Hervadhatatlan virágok csokra a magyar költészet, s benne Tamási Lajosé. Történelmünk legszentebb pillanatai valóban a nemzet „közös ihletéből” és közös vállalkozásából fakadtak. Minden nagy költészet győzelem a halálon. Győzelmünk akkor lehet termékenyebb, ha

költészetünk, Tamási Lajos költészete is termékeny talajra hull, s ahogy távolodunk az időben a hajdani eseményektől, úgy válik egyre világosabbá: Tamási a „nép nevében” emelte fel szavát nemcsak október 23-án, hanem a leverettetést követő évtizedekben is.

Kötetünk első részében Tamási Lajos verseit ciklusokra bontva közöljük, a könnyebb tájékozódás kedvéért. A kötet verseit két kiegészítő fejezet követi: 1. *Tiszteletadás* – pályatársak, tanítványok főhajtása a költő előtt; 2. Tamási Lajos költészetéről, irodalomtörténeti jelentőségéről G. Komoróczy Emőke tanulmánya: „Nincs sehol megoldás, csupán a vállalt sorsban.”

„EL NE FELEJTSE, AKI ÉL, / mert úgy született a szabadság, / hogy hullt a könny és hullt a vér.”

Emlékezzünk Tamási Lajos költészetével a forradalomra, a magyar nép legszebb álmaira, legigazabb önmagunkra.

Benke László

AZ ELSŐ VILLAMOSON

Ti gyújtotok meg minden lángot
ti férfiak és tiszta nők,
fölkeltitek az alvó várost
ti kora munkába-menők,
ti, izzadtsággal, borostásan,
s töredezett tíz körmötök
a hajnal nyirkos ujjasában
szaggatja a téli ködöt.

Apám gyalog járt régen. Sápadt
arca kékre merevedett,
hajnalban rácsapott a bánat,
soha fel se melegedett.

Így őrzik nékem holt apámat
a metsző téli reggelek.

– Oh, drága tűz kell a világnak,
hogy földerüljön lelketek,
s olyan szelek, akik ha szállnak,
jókedvre melegítsenek,
s hogy konok telek fagyosságát
örökre oldja bennetek:
a zsarnokság mindenik házát
fölgyújtánám tiértetek,
hogy annál melegedjetek!

1952

ELŐSZÓ

Mint a vihar, röpítve vitt a drága
sodrás, a fölfelé futás,
s oly egyszerű volt sorsod logikája
hogy: becsület vagy hitvány árulás,
hogy tűz vagy víz, hogy a halál vagy élet,
de most ezer gomolygás összefut,
töprengve zúg föl mély húron a lélek,
hátad mögött is fölkérdesz az út.
S a jaj, a sírás fölszáll keveredve,
értelmüket váltják a szavak,
ha kérdezel, várhatsz a feleletre,
és megtudod, hogy csak magadra vagy.
Kéz a kézben
eléd áll igen és nem,
az így vagy úgy ideges ujja ránt,
s hogy hallgatni-e a legnagyobb érdem
mikor kemény szavakra vár hazánk?
A szolgák járnak, mint aki süket,
reszketve sütik pecsenyéjüket,
lapulnak szimatolva, fegyelemmel,
fontolván, hogy: szabad vagy érdemes?
S neked mindennap tenned, döntened kell,
sorsunkat megjelölni a neveddel,
hogy forradalmár és költő lehess.

Nehéz vagy könnyű – Beleroskadok?
Csak annyit érek, amennyit vállalok.

Mert szívemben a jövőt hordozom
és alkuba már nem bocsájtkozom.

Vak sorsomat – se szégyenem se titkom,
küzdő ember-arcomhoz igazítom.

S nem én mérem, hogy napok-évek őrzik
nevetésem és homlokom redőit?

Úton vagyok s magamnak panaszlom:
most küzdöm végig elmulasztott harcom.

1955

NYÁRVÉGI VIHAROK

Torlódnak súlyosan az égnek lobogó fellegei,
felzúg az esti szél, fekete hárfáit megzengeti.

Először mintha kél távoli üzenet, halk fuvalom,
esteli utakon fölveti fejét az ember és föl a barom.

Elpilledt virágok rezzenő, fölriadt harangja szól,
gyanakvó szarvas a zengetett szelekre rászimatol.

Megdőlnek füvei, szerelmes zsongásból lehül a rét,
zöld tücsök elejti aranyos-szólású hegedűjét.

Vadászó röptében figyelve, zúgva leszáll,
páncélos szárnyait ejti a fekete szarvasbogár.

Vonatok kerekén gyorsulva szökken a sebes futás,
mélyebb a mozdonyok torkán a mély dohogás.

Távoli intés szól, puhán még, lágy üzenet,
fordulván szárukon egymásra néznek a falevelek.

Mindenki hallgatja megállva, mindenki felel neki,
mikor az esti szél fekete hárfáit megzengeti.

Munkából jön a lány, oldódik arcán az öröm és gond,
keblére búvik a fuvalom, rázkódik-beleborzong.

Repkedő szoknyáját kezével kapkodva szorítja le,
pöröl a széllal és kopogva szalad és pirul bele.

Fönn már a fellegek fölborzolt, lobogó sörénye zúg,
zörögve húzza le anyánk az ideges ablak-zsalut.

Kis kapuk nyikorgó félelmét reszketve fogja a zár,
fészkében vakon és csipogva jajdul a kicsi madár.

Magányos jegenyék hajlongó, fekete csóvája nyög,
közelgő fellegek vas-talpa dobog és földübörög.

Minden kis nevetés megfagy és jókedvű szomorodik,
házacska, hegytető, mező és rengeteg összebukik.

Víg dalok bénultan lógtatják ezüst kis bokáikat,
vihar jön, távol már ütik a nagyöblű réz-dobokat.

Gyorsul a lélegzet, mindenki kiabál, üvölt-dadog,
fölbúgnak városok fölött a kifeszült fém-huzalok.

S millió csillogó lövedék zápora robban elő,
levelek jajja sír, perdül és csattog a palatető.

Behúzott nyakak és toporgó lábak és lesunytt fülek,
öreg fák gyökerét görcsökbe rántja a vak rémület.

Szűkülő kutya fut, vas-láncát letépte, utcára ront,
hegyeken sudár fák, megfeszült félelmes ijja jajong.

S fák-egek, állatok, emberek meghajtott rémületét,
villámok lobogó pengéje vakítva szaggatja szét.

Vállukon fekete, koromszín köpönyeget
sejt a szív: haragvó, meglódult isteneket.

– Villámok, villámok, nyárvégi viharok, ti,
mit tud az ég és föld zokogni, jajogni, kavarogni.

Villámok, villámok, égzengés szent lángjai,
milyen fényt hoztok rám életem haragvó villámai?

Milyen düh, szerelem villogó kései veritek át
nyugtalan vas-szívem szüntelen sugárzó mágnesfokát?

Reggelre jó napfény süti a réteket-ablakokat,
idebenn tovább is ütik a nagyöblű réz-dobokat.

Valaki zúgatja szívemnek nyugtalan viharait,
józsanság-Szentgyörgye, taposd el fekete sárkányait.

Villámok cikáznak, ragyognak földtől a fellegekig,
nagy tűzük megéget, szívem is, lelkem is sebesedik.

Zúgással, zengéssel tele az ég-levegő,
úgy állok benne, mint szikrázó, lobogó áramszedő.

Löknek és vonzanak, robbannak törvény szerint,
csillagok kapuján jajognak emberi reményeink.

Villámok, villámok, tűz-karmú, arany sasok,
nyugtalanóság-hozók, lobogók, fájdalmasok:

Ez az én gyönyörű, világot teremtő, vihar-korom,
ujjongva köszöntöm s keserű kínjait elátkozom.

Azt zúgja: állni kell, égni és elégni, nem hajlani.
Szikrázva vágnak szét s megölnek gyönyörű villámai.

1956 nyara

RAPSZÓDIA A JÓZANSÁGÉRT

Miféle démonoktól fricskázva, meggyötörve
ülsz és merengsz, asztalra könyökölve?

Mit akarsz elkerülni, mit akarsz mégis szólni,
ideges ujjaiddal mit akarsz kidobolni?

Vert szavaid pirulnak, kikkel szólnál,
mi lesz veled, ki tettek fia volnál?

Állj helyeden, semmit se tétovázva,
előre nézz, ne nézz vergődve hátra.

– Sűrű zápor zörög a lombokon,
lelkem erős zúgását hallgatom.

Nem nézem én sem – így a szél, miért kell
e lombokat zúgatnom nappal-éjjel,

s felhőket hajtanom, majd estétájt
megfuvatják valahol a megálljt,

s hallgatják erdők és virágok szelíd
szívvel a békesség fölszálló kürtjeleit.

Állj helyeden és tedd a dolgod szótlan.
Csak a cselekvés: egy vigasztalód van.

Sorsáért emberi kínja van a szelídnek.
Mese-fa: hullása csillogó leveleidnek.

Aranyos ágaid reccsenve törnek-fájnak,
zengések, madarak fölverik holdfényes koronádat.

Vadrózsa ligetben gyomokkal fölverve jajdul az út,
lovukat vezetik, sírnak az eltévedt királyfiúk.

Liliom jelekkel fölkelnek dobogó hadseregek,
ölnek és rabolnak, kardhegyre tűzik a kis gyereket.

Szűzleány sikolyát színezüst csokorba összeszedik,
derekát megtörik, vadul és röhögve megfektetik.

Hetvenhét rabló is táncol és bőfögve torát üli,
üveg-hegy tetején holló ül, csőrét és karmait köszörüli:

Dávid sem hegedül, hidegen szikrázik a holdvilág,
harmadik fiú sem éri el mezítláb Bergengóciát.

Iszapos folyókba zuhannak káprázó arany hidak,
kantárom elszakadt, hogy tartom tajtékos lovaimat?

Vándor is hiába fűjja meg esengő sípjeleit,
sehol a tündérek, fekete vihar is fejére esteledik.

Megakadt varázsló, ne ráncold pergament-homlokodat,
szórhatod síron nőtt, átkozott, fonnyadó virágodat:

béka ül, vízipók habzsolva siklik a tündér-tavon,
halottak nem szólnak, feküsznek makacsul, hallgatagon.

Törpe az óriás, aranyos kastélyban véres a kincs,
Árgyilus hűtlen lett, Ilona csókjának varázsa nincs.

Szerelem tündére, aranypor nem fedi szárnyaidat,
bárkivel ágyba bújsz, eladod szépséges bájaidat.

Gyöngy ruhád letépve, alabástrom karjaid íveinek
varázsköre égve keríti tündöklő kebleidet.

Suhanc vágy, vad szívem titkodért eseng és megrészegül,
S nincsenek titkaid. Szárnyad sincs, vallod be kegyetlenül.

Hol vagy te álmodott, kitalált, hol vagy te mesebeli,
lelkem sok visszhangja, hol vagytok szerelem tündérei?

– Suhanás szívemen, arany ág, arany dió,
szívárvány madarak, széphangú, röppenő sárgarigó.

Mese-fa hullása: nekem fáj, hogyha fáj valakinek,
ágaid véresek, életem, sorsom is beleremeg.

Nekem fáj: sírva is én töröm varázsolt ágaidat,
papiros rózsádért nem adom emberi álmaimat.

Haragos-jóságos istenek trónjai zuhannak-leomlanak,
másra, mint szemedre-szívedre szegény nép, ne bízd magad.

Meleg kell, egyszerű szavakból öntött beszéd,
keresd az igazság cicoma nélküli bűvöletét.

S vihart is fejemre, inkább, mint óvjalak vak nyugalom,
fölveted márványszín homlokod, megsértett forradalom.

Mese-fa ágaid, papiros rózsáid megtéped, elhajítod,
fiaid, lányaid merészen, szabadon dalolni megtanítod.

Itt állunk készen sok dalodat boldogan elzengeni,
szabadság rózsáit pirosuló vérünkkel megfesteni.

1956 nyara

HÁROM CIPRUSI GÖRÖG KIVÉGZÉSÉRE

Sugaras a ciprusi tenger
s nem ülnek már hajóra.
Bombát dobtak a katonákra
vagy az angol helytartóra?

Most mellükön vér-rózsa sír,
föltöttük megdermedt magasság,
s távírókon kopog a hír:
mit ér a ciprusi szabadság?

...Eddig jutottam el a versben.

S itt állok vérben és esőben
a Kerepesi-úti temetőben,
örökös szégyenemben.

Itt négy koporsó érce sír,
föltépi a gyászdobok hangját,
s távírókon dadog a hír:
mit ér a ciprusi szabadság?

Mit ér legszebb hevületünk és
mit ér a hősök harca?
A testvérgyilkosság sötét
árnyéka hull a Duna-partra.

Szemeinkkel sírnak a holtak,
a becsapottak, gyanakvók,
ujjainkkal tapintanak
s verik a döngő börtönajtót:

Föl, föl szegény nép, föl a harcra,
fogd le a hőhérok kezét!
– Fölordod-e, szabadság virradatja
a nemzet irtózatosszégysénét?

Megkínzot arcunkon be halvány,
be szomorú a fény.
Magyar, görög, vagy szláv, vagy albán?
Jaj, melyik vagyok én?

1956. október 6.

KESERVES FÁKLYA

A gyanakvással önérzetében
megsértett nép nem csapott lármát,
csak összenézett és legyintve
megvonta vállát.

S végezte sok dolgát nyugodtan.
Fekete bányákba görnyedt.
Forgatta a kalapácsot.
És bevetette a földet.

Mert az embernek élni kell,
élni és cselekedni,
nem volt több dolga, mint máskor,
s nem volt több ideje pihenni.

Vezérei ostobaságát
jószívvel meg is magyarázta,
csak a gyanakvás fájt szívének
s rászokott a szomorúságra.

S ha csuklott is magányos sírás:
fegyelmezett volt szobor-arca,
sok könnyeit, sebeit-gondját
önáltatással letagadta.

Mégis, lelkében fölütötte
fejét a kétség és a bánat:
hol késik már melege-lángja
az ember csillagának?

A nagy szavakra szeliden
és röstelkedve lemosolygott,
hallgatta, hogy jól megy a sorsa,
szorongva hallotta, hogy boldog.

– Jaj, a szabadság ege-kékje
nem tud magyarul kiderülni?
Nyílik itt nagyság, vágy és szépség,
de csak félig tud sikerülni.

Felemás ég, felemás ének.
Forradalmak szemétre lökve.
Milyen parancs ez: megmaradni
felemás népnek mindörökre?

S beletörődve el is hinni:
hogy, hiába, nem viszi sokra,
hogy éretlen és készületlen
a felnőtt-emberi jogokra.

Hogy szégyene kihullott vére,
hogy vétkezett valaha régen,
hogy bűnösként, féllábon állhat
a népek körében.

Lehet, hogy meghalok maholnap
s nem fog rajtam öröm sem átok,
de szigorú, szorított szájjal,
mert én soha meg nem bocsájtok.

Mert a szegénység vak örökség,
viszem én is súlyát a gondnak,
de mit felelsz a szegénynek, hogyha
hite-lángját eltékozoltad?

Ha most gyanakvó szemmel nézi,
– tanulván – a hívást, az intést,
s nem kap tőle földi sem égi
isten mást, csak fáradt legyintést?

– Ezer-arcok ráncai mélyén
bukdácsolva, tapogatózva
lobogok, jaj, keserves fáklya,
mégis reményre, újabb riadóra.

Nyíl ki, vérünkből nyíl ki végre
forradalom, te örök álmunk,
– vagy könnyűnek találtatunk és
a varjú, ha károg utánunk.

1956. szeptember 28.

HALOTTAK NAPJA

– Menj el a térre
ahol fekszenek,
mondták – csak menj oda
ha nem hiszed.

Elindultunk
és néztük, hogy dörög
egy helikopter
a város fölött.

Kocsikon fegyver,
tankok, katonák
vonultak
a Szabadság-hídon át.

A rádióban
dobolt a gyászzene,
szél fujt, a város
vad lélegzete.

Esőben csillogtak
a háztetők
amikor megálltunk
a tér előtt.

Sötétedett már,
nem láttuk a vért,
csak a gyertyák
lobogtak a holtakért.

S nem tudtuk, hogy
ki ölt és ki a holt?
Hullt az eső,
halottak napja volt.

1956 november

EGY KÖRÚTI SÍRKERESZTRE

Már holtunkban ki győz le minket?
Sír az idő, rajtunk tanul,
s őrzi megdermedt könnyeinket
hallgatva, mocsoktalanul.
Nevünkre most a szégyent hordják,
de tudjuk, boldogtalanul,
bennünk dobogtál, Magyarország.

Bennünk sugárzott meggyötörve,
de mégis tisztán az a vágy,
hogyan hozzunk kedvet már e földre
s a munkásnak igaz hazát,
ahol gondját-gondjába öltve
a munka boldog templomát
karunk és elménk felköszöntse.

Jöhet akárki, jöhet bárki,
hatalmában csak addig ér,
amíg sírunknál meg tud állni
s kezéhez nem tapad e vér.
Van már időnk szavára várni,
zúgj csak fölöttünk őszi szél,
s aludjunk, tavasz katonái.

Misét mond értünk most a pápa
áldást oszt mind a két keze,
nem érted mentünk barikádra
papok jószágos istene.
Sem a tömjénfüst, sem a bálvány,

csak a mi szívünk könyörül
és sír a magyarok hazáján.

Lesz-e nyugalmad lenn a sírban,
zokog-e érted majd virág?
Én fölemeltem amíg bírtam
a fájdalom megtépett zászlaját.
S kik az idő hívását értik
tudják, hogy ott énekelünk
a körutakon véges-végig.

Budapest, 1956 november

A MEGDERMEDT HEGYVIDÉKEN

A megdermedt hegyvidéken száll a köd,
eltűnnek benne az utak,
a hangtalan gomolygás feldübörög,
erdők hallgatják némaságukat.
Naphosszat állnék, úgy, hogy meg se rebben
szemem és számról nem hullik a szó,
nehéz és szörnyű csend van a szívemben,
annyit tudok csak: elárultak engem.
S még nem tudom, hogy ki volt az áruló.

1956 november

EPILÓGUS

Számotvettem jóval és a rosszal,
kegyetlen és nehéz a mérlegem,
birkóztam angyalokkal és gonosszal,
isten s ördög alkudott velem.
Meghajszolt a szűzesség és a vágy
és elkártyáztam lelkem aranyát,
elszórtam tékozolva minden titkát
s ajtóm becsapták, boromat mind megitták,
s röhögve, úgymond: magamba nehogy fázzak,
fölgyújtották fejem fölött a házat.
S nem maradt más belőlem, csak fölégett
vesszőfutás, kínlódás, félelem.
Önönmagát fölfalta ez a lélek.
Nytott sebek hallgatnak mellemen.

1956 december

SUGARAK ZÁPORÁBAN ÁLL A HÁZ

(Válogatás '56 decemberétől '63 decemberéig)

FÉMES CSIKORGÁS

Valami rossz tréfán neveltünk
éppen, mikor az ajtó kicsapódott
s a robotok beléptek gyorsan
bár különben sietség nélkül.

– Jónapot! — szolt köztük az első
s közelebb lépett hozzánk, míg a többi
elállta az ajtókat s ketten
a nyitott ablakhoz kerültek.

Látszott a legelsőn, hogy ez a híres
legújabb típus: szép magas volt,
könnyedmozgásu s okos és csinos arcán
határozott értelem tükröződött.

Megállt s lassan mindegyikünket
tetőtől-talpig végigmért és aztán
visszatért hozzám. Éreztem, hogy rajtam
tapogatnak a páros fotocellák.

– Azt hiszem, Önt keressük — mondta halkan
s finom kis meghajlással, amit enyhe
fémes csikorgás kísért. — Kis türelmet
kérek csak — tette hozzá, — s rögtön végzünk.

Közben a többiek már könyveink közt
kutattak s egynéhányat átlapozva
magukhoz vettek, s lomha, lassú
mozgással körbejártak a szobában.

Bosszúsan fordultam a főrobothoz:
– Milyen parancsot kaptál? – Sürgetőleg
intett, hogy indulunk már. – Azt, hogy rögtön
vigyük magunkkal Önt s ha lehet, élve.

– Micsoda ostobaság! – ugrottam föl
gyorsan, de már szorosan közrefogva
álltam a vas-gyűrűben, s aztán medve
járással kisodortak a szobából.

S a lépcsőkön is hallottam a fémes
csikorgást térdeikből, ahogy súlyos
léptekkel levezettek s lent is várt egy
társuk, kiről nem tudtam már, hogy szintén

robot vagy hús-vér ember? S most először
éreztem a szívemben vad szorongást.

1956 decembere

VALAHOL, NEM TUDOM HOL

Valahol, nem tudom hol, eljajdul már egy este:
az égen felhők futnak szárnyukkal fényesen,
s nem lesz időm, látom, levélre, üzenetre
amikor váratlanul hozzád megérkezem.
A lépcsőn fölfutok majd s fordulva nézek vissza
feszülten állok míg a csengőhöz ér kezem,
félek, hogy idegen lesz, ki az ajtót nyitja,
s elárulom magam, ha neved kérdezem.
Az ajtót némán nyitnod neked kell jönnöd gyorsan
s bezárnod jól mögöttem, tudván, hogy léptemen
az üldözők csapatja már itt lehet nyomomban
s el kell még igazodnod szaggatott beszédemen,
addig, míg meg nem halljuk kívülről a parancsszót
amikor reccsenéssel rántörök majd az ajtót.

1957 tavasza

SUGARAK ZÁPORÁBAN ÁLL A HÁZ

Sugarak záporában áll a ház.
Szikrázó fény veri a kék hegyoldalt,
s alul, a mélyen hallgató folyópart
mentén tűnődik néhány vén halász.
A hegyen túl a világ vége van.
A hegyen innen örök béke van.
Nem tudni, hogy hová és merre fut
fűben hasal a keskeny kocsi-út,
és rajta mint egy eldobott írás
gyűrött sora, kígyózik puha, vékony
porában az iramló, gyors keréknyom.
Sugarak záporában áll a ház:
sarkig kilökve ajtó s ablaka,
kenyér az asztalon, de még szegetlen,
a szobában a kettős ágynemű vetetlen,
lehull a nap: senki sem ér haza,
fölkel a nap: senki sem indul el,
nem issza boldogan a kék verőfényt
vadrózsa kússza be a kerti ösvényt,
a lépcsők alját vadfű veri fel.
De a falak csöndjéből éjszaka
fölszáll a löporfüst s a vér szaga,
s a keréknyomon hosszan, ismerősként
lobog el egy sikoltás szallaga.
Merengenek a folyóparti fák
roskaton sírni a vízi-vének,
csak a mező küldi a tiszta égnei
a mámoros kamillák illatát.
Sugarak záporában áll a ház.

1957

VERESÉG

Köröskörül trombita szól s világít
a tűz és győzelmet jelez,
nyugodt lehetsz, nem a te trombitáid
s nem a te örömtüzed ez.

Szükség volt martalékra s aztán: önként
vállaltad, csak így sikerült,
van rendje mégis annak, ami történt:
sereged vérzik, de megmenekült.

Jól jön most, szóljanak a csinnadratták
ropogó tűz és kürtök hangjai,
fájdalmaink sok megalázó hangját
legalább nem lehet kihallani.

Még a sötét is jó most, hogy bezúzott
mellünkön nem láthatjuk a vért,
és szégyenünket sem az önmagunkat
gyalázó és becsmérő szavakért.

Az úri megtorlásnak irgalmatlan
órája, tombolása már közel;
megőrülünk a gyászban és haragban,
úristen, hol vétettük el?

1958

A REND

És helyreállt a rend már és fölötte
keményen és szilárdan áll a törvény.
Csönd van. S ennél nem telik többre
a megreccsent gerincek földjén.
Nytott sebekre ráfagyott a
megalvadt sűrű vér vörösse.
Födetlen idegek remegnek
s a csontok rosszul forrnak össze.

1958-59

REGGEL

Amikor reggel kivezették
bekötözött szemmel a térre
a vén foglyot, a vad szakállút,
meglátszott, hogy remeg a térde.

Nekidobta hátát a falnak,
ennyi tellett rémületéből,
s lába előtt már tócsa fénylett
verejtékből s vizeletéből.

Köröskörül az apró házak
figyeltek, szinte elhagyottan,
s hallatszott jól, hogy könnyű tankok
cirkálnak a külvárosokban.

S mikor a három katonának
parancsot adtak a lövésre,
a vén fogolynak nem jutott már
idő sírásra, hördülésre:

megrándult testét iszonyodva
földobta és levágta a porba
a kín, s villanó dördüléssel
három géppisztoly letiporta.

Három katona megy a téren,
fény veri parafa-sisakját.
Egy közülük várja a bosszút,
mert sejti, hogy megölte apját.

1958

VÁSÁR

Körülfogta a százhusz lengyelt
a zsebongó piaci lárma,
hátuk mögött géppisztolyokkal
röhögve állt az elit-gárda.

Hét fegyveres mindössze, nem több,
de mindegyik jól érti dolgát,
s százhusz fogoly, mellükön sárga
tigrisként térdel Németország.

Kopaszranyirva, megkötözve
csak az idegen földet nézik,
parasztok jönnek s gyanakodva
mustrálják a foglyokat végig.

Izmaikat megtapogatják,
járatják őket s egyik-másik
gondos paraszt megnézi foglya
nemi szervét és a fogát is.

S egynek e vásár zsvajában,
már összekötte, mint a többi
a vállait tapogatónak
van ereje arcába köpni.

Mert mindig kell támadni egynek,
legalább egynek, ki lemossa
szivükről a mocskot, a szégyent,
habár a gárda letapossa.

Habár a társak a kötélén
iszonyodva húzódnak hátra,
s magára hagyják, mégis ebbe
rendült bele az elit-gárda.

Abba, hogy egy megjelölt senki
az alku nem győzte kívárni
feje fölött s így szólt: – Az embert
nem lehet megalázni.

1958-59

KÖZVETÍTÉS

Meg kell adni, remek egy gondolat volt ez, Felség!

Valóban: félre az édeskés műfajokkal,
s lomtárba ti holdfényes diszletecskék,
operett-háborúcskák, igaz drámát
látunk a Képernyőn most
igen tisztelt
nézőink,
végre egy tömegkivégzést!

Rendezte: II. N. N. király.

Mert a dilettáns rendezők idáig
szemérmeskedtek, zenekart hozattak, hogy
hegedű meg fuvolaszólamokba
bujjanak, rejtőzzenek, – ámde mindez
szokványos álművészet, hamisítás,
hol a tanulság elsikkad,
mi tiszta műfajt
teremtünk végre az erőnek.

Hozzák is már a megbilincsel
bandát a teljes elégtétel
ünnepi színhelyére, – reméljük Önöknél is
éles és tiszta a kép;
most szedik le
őket a szekerekről, s hogy dülöngél
tántorog félelmében némelyik, de
akkor bizony

vigadtak, mikor mocskos
kezüket Királyunkra fölemelték!
Ezek a cölöpök már. Amint látják,
rákötik őket szorosan, mert
amilyen hitvány népség, mozgolódva
zavarnák a célzásban fiainkat.
Kik, íme, láthatók is. Ők, a hűség
fölesküdt angyalai, sorakoznak.
Előttük aztán összehúzza
magát a gögös lélek és leroskad,
adassék végre tisztelet már,
tisztelet
a kivégzőosztagoknak!
Annál is inkább, mivel próbált
mesterlövészek valahányan.

A Különleges Bíróság Elnöke
hozza most a kegyelmi kérvényt
Királyunk színe elé, aki lassú
méltósággal átveszi tőle, aztán
egyetlen mozdulattal szétszakítva
sarkával megtapossa s némán int, hogy
Nincs kegyelem!
Nincs kegyelem!
Minden a Törvény s Jog szerint legyen!

S megperdül a dobszó. Ti, derék
dobosaink, verjétek, zengessétek,
hadd hallja s lássa a világ, hogy
győztünk az áruláson! Nem marad más
hátra
csak a Vezényszó
meg a Sortűz!*

És itt már újra csak a cölöpökre**
kötözött árulók, mind, ahogy végsőt
vonaglanak,
s láthatják, vérük is mily
szennyes-fekete, mint a bűn. És hányan
összerondítják magukat, a hősök.

Most visszajátszuk Önöknek, hogy lássák
mégegyszer s lassítva is az utolsó
képsort.

1958-59

(*A salgótarjáni és mosonmagyaróvári sortűzekre utal)

(**A Gyűjtő börtönudvarának kivégzőoszlopai)

PIERRE MULELE HALÁLÁRA*

Messziről hiába látszik
szépnek a föld és gyönyörűnek,
Mulele mai! – még mindig
pusztulnia kell itt a hűnek.

Totemeinkre rossz idő jön
birkák és jámborak vagyunk még,
ez az éhes ravaszok földje
nem a mi fénylő csillagunk még.

S hiába is hisszük, hogy megvéd
Mulele, a varázsszó minket,
mindig akad hóhér, aki
földarabolja a szívünket,

azt eszik mindig, azt zabálják
falják föl legelőbb,
aztán meglékelt koponyánkból
kikanalazzák a velőt,

s mint tökhéjat, sarokba vágják,
– erre valók vagyunk mi mind
szelíd hívők, jót akarók, oly
szépen zörögnek csontjaink.

Most, hogy elült a harci dobszó
s csak altató muzsika szól,
törvényeinkben még a jó is
ellenünk fordul s megtipor.

Mulele mai! – de jön majd
aki igazán tiszta, jó,
s akit már nem fog a ravaszság,
se kés, se rakéta, sem ágyúgolyó,

s kit nem szelíd zengzetek visznek
de a harag viharai.
Légy a pajzsunk! Te védj meg minket!
Mulele mai! Mulele mai!

Fehér lesz, vagy fekete? – mindegy,
csak értünk szóljon egy napon.
Mulele mai! – És sírunk,
hogyan bennünk sem lesz irgalom.

1958-1961

**Patrice Lumumba, a Kongói Köztársaság első miniszterelnökének kegyetlen meggyilkolásával Nagy Imre miniszterelnök meggyilkolására utal*

LÁTTUNK MÁR

Láttunk már mocskot palotában
sugárzó fényt földes szobában
nagyságot sárbavájt veremben
törpét hatalmas díszteremben
nagy tereken csikorgó láncot
börtönök mélyén szabadságot
bukást is boldog szárnyalásban
s győzelmet mondhatatlan gyászban.

1963

AZ ÁCS

Kezemhez szoktatott szerszámaim hevernek.

A néma kalapács
síma nyelén
kihűlt a jó fogás
melege,
a villogó fűrész
gerince lassan ernyed,
hallgat a fejszesuhanás.

József vagyok, az ács.

Ceruzám piros bánat:
megölték egyszülött fiát,
mit mondjak Máriának?

1963

ZSÁKHORDÓ

(60-as évek verseiből)

KÜZDELEM

Kis Ferencnek

S körülfogott rikoltás, csinnadratta,
meg düh, mely rögtön fegyverhez kapott,
s vigasztalás, közöny, de két kezemmel
löktem el az idegen bánatot.

– A tettek és az álmok rádcsikordult
gyötrelme – mondták – neked nem elég?
Ne bajt keress magadnak újra, inkább
kutasd föl, merre van még menedék?

Valamit elvállaltam – mondtam én, s hogy
kötésem is van, nélküle vakon
járnék, mint a magányos bujdosók a
véget nem érő országutakon,

birkózva is vele, de megjelölve:
fiának tud, küzdésre ő szorít,
vele a gond, az én gondom, s megérti
a csöndet és a szótlanyságot is.

S láttam, aki játékkal meglelégszik,
kalandozik csapongva, merre lát,
s a visszajáró holtaktól vacogva,
káprázatokkal szédíti magát,

s pirítva rámcsapott a gyors ügyesség,
riadt barátság fröccsent ellenem,
s nehézkesen forogva nem tudtam, hogy
magamért kivel kell megküzdenem?

És elfogott a megdermedt, magányos
órák ütése, mikor nincs tovább
se keresés, se töprengés, s az ember
boldogan széjjelzúzná homlokát,

s futottam félországon át az őszi
dombokon, a leomlott ég alatt,
zihált a csönd, és hallgattam az esti
lázvert, szorongó külvárosokat,

s lettem alázott, sárba letiport, és
lettem szabad és tiszta sugaras,
ezért fehér, mint hó a lelkem,
s ezért fekete, mint a vas.

Valahol testvérem van, tudom én, ki
előttem jár, megáll és visszaint,
szid, bátorít, riaszt és harcol értem,
testvérem szív és gondolat szerint,

s ki jól tudja, hogy nincs sehol megoldás,
csupán a vállalt sorsban, bármi jön,
s ha elesünk is, ragyogva borul ránk
szemfödőnk, a megharcolt öröm.

PESTERZSÉBET

Mióta elhagytalak titeket, poros utcák,
te szűk világom, szabad és merész
a vágyaimon fölkapva s elsodorva,
de sokszor idegenben jártam én
magányosan és félszegen, kerülve –
a hangos szót, a sírást is magamba
fojtva: csak egyszerű anyámnak
s holt apámnak kerestem volna jussát.
S még most is elfog néha a gyanakvás
a hegyi villák pompáján, kerti-ház
magányos gőgjén, lakásnyi garázs
láttán: vajon miféle népek lakják?
Miféle itt az öröm és a gyász,
mit zúgnak itt a vadgesztenyefák?
Mosókonyhák marása ég szivemben,
anyám messze, tud engem idegenben.

AHOL MÁR JÁRTAM EGYKOR

A meztelen kar remegve rámfonódott,
tér és idő ledültek, mint a fák,
elküldte hozzám bosszúból a boldog
isten legszebb kiűzött angyalát.
Szívemben fáradt futását a vérnek
kegyetlen rohanássá verte föl,
idegeim meggyújtva csonkig égtek,
s fényükben ott futott egy ifju táj,
s zuhanva, bár még árnyékok kísérték,
láttam, szelíd omlása van az égnek
köröskörül, s a kezdetnek s a végnek
árnyéka nincs és nincs hatalma már.
Beváltják titkukat a messzeségek,
a sóvárgás magára rátalál,
és tisztán zúgnak csak sejtett beszédek,
s a mondhatatlan szavakká összeáll:
egyszer talán itt elmondhatlak téged,
villant elém, hullván, a messzi táj,
övezve két karodban, s már levetném
a rámrakódott pogány és keresztény
bűnt és hitet, bemocskolt, összetört
reményemet, s míg csókokat keresném,
a megszabadult ég borulna mellém,
s lábam alatt ujjongna lenn a föld,
ahol már jártam egykor. S nem tudom, hogy
mi lesz velem.
Csak ott lehetnék boldog.

HÁRMAN VOLTUNK

Hárman vágtunk neki a víznek,
s éppen, mikor az esti nap
aranyhidat vert búcsuképpen
a kormos Fegyvergyár alatt.
Hazulról szöktünk nagytitokban
tízévesek, mert fogadást
kötöttünk, hogy a kis Dunát most
hármásban együtt ússzuk át.

Mozdulatlan horgászok ültek
végig a sziklás partokon,
mi csapkodva s biztatva egymást
vágtunk a színarany hidon:
– Hárman vagyunk, s ki áll meg hármunk
előtt, ha egy ütemre ver
szívünk? – Mi hárman nekivágunk
az Óceánnak is, ha kell!

Elsőnek Tóth Sanyi maradt le
mögöttünk, szinte könnyedén.
– Begyulladt – mondta Marton Jóska.
– Nem baj – fújtam, remegtem én.
Ketten a víz közepe táján
jártunk a lángban csillogó
habok között s mert most huzott el
az esti dömsödi hajó:

nyeltünk is jócskán, vert a hullám,
lebuktatott és megdobált:

– Mondhatsz akármit – állt le Jóska,
elég volt, nem megyek tovább;
mit is keresnénk ott a túlsó,
mocsaras parton, láthatod
mi van ott: sás meg békalencse.
– Fordult és magamra hagyott.

Lobbant a nap, s én most is hallom
sugarai lángrobaját,
és félelemmel, sírva vágtam
a messzi túlsó partig át:
ittam vizet és békalencsét
nyeltem és elmerevedett
lábamra moszat, hínár, hűvös
kígyója föltekeredett,

s vergődve is hallani véltem
hogyan mögöttem gúny és röhej
csap föl a parton, s mint a szégyen
már könnyeim sodortak el,
fordultam volna vissza én is
állni a biztos part fölött,
de két karom, a szív s a lélek
verése csak továbblökött,

hanyatt vetődtem, aztán oldalt
próbáltam úszni, víz alatt
buktam előre, könyörögve
a szemközti partot, falat,
hogy lássam, mérjem: meddig tart még
utam, a vad rémületé?
– S csak bezuhantam, kint az éles
sáslapok kardjai közé.

CSIPKEBOKOR

Megkopott glóriát, mosolyra
kedvetlen száját, összefonnyadt,
sovány arcot váltott a sorsa
az én fölkent őrangyalomnak.

Mikor a legfelsőbb hatalmak
elküldték hozzám, hogy segítsen,
annak idején fiatalnak
látszott, mint egy jókedvű isten.

Zilált szárnyát megigazitja
amikor mellém letelepszik,
s néha egész nap nem megy vissza
az égbe, s együtt hallgatunk estig.

Adott volna nekem is többet,
csodát és hitet és szerelmet,
– Fiam, mi nem tudtunk különbet,
nem kaptunk másra engedelmet.

Sokan megálltunk panaszodnál
s néztük, ahogy elfolyik könnyed,
pedig te kedvelt fiunk volnál,
de sejtethed, nekünk se könnyebb.

Kedveztünk néked és nemegyszer
szemet is hunytunk, te ne tudnád,
de hát az istenek miniszter
tanácsa, fiam, nagyon fuj rád.

A könyvben, ahol sorsod töltjük,
kötet van legfelsőbb iratból,
hogy vétkes lelked nem pöröltük
ekkor ezért, másért meg akkor.

Mit tehetek, tartom a hátam,
s nem bánom azt sem, ha kiraknak,
vagy legalábbis hamarjában
nyugdíjba küldenek miattad.

Ne is búsulj, nem ér a bánat
semmit ha már megírva sorsunk,
nekivágunk Magyarországnak,
mondván, régen angyalok voltunk.

Lehet, hogy nem telik szivünkéből
zengésre, álmodott dalokra,
melegedni talán még jó lesz
lelkünk parázsló csipkebokra.

TIGRISEK

Meg kellett volna mondanom neked, hogy
hová kerülsz velem majd, hogyha mégis
elindulsz útjaimra, hogy nyugalmad,
vigaszod, békéd nem lesz, hogy az első
varázslat ellobog és szertefoszlik,
s hamvából, mint az árnyék, a gyanakvás
kerül elő sötétén, s én csak égek
haszontalan gondok közt, görcsre görcsöt
kötve szivemben ostobán merengek
szépségeden, s megrontott vágyaimban
előre meglöpöttan és kifosztva,
tudván, hogy mit tudsz megadni csodáid
titkaiból, levágva, nyomorultan
nézek mögéd, örökre befalazva
sóvárgó gondjaimba, vak veremben
forgolódván csikorgó szégyenemben,
s a józan ész sem adja meg felednem
hogy más is látott ámulást szemedben
s azt, amit én? S hallgatva sok kegyetlen
fogadkozásod, gúny lesz, hogy örökké
velem maradsz – Istenné kéne lennem,
s vermükbe hullt tigrisek sírnak bennem.

KŐLOVAS

Sipos Gyulának

A Hárs-hegy innen súlyos és magas
ívben komorlik, mint egy kőlovas:

páncélos hátán erdő, sziklakő,
de lovasát leverte az idő.

Ám néha, mikor szürkén, komoran
a futó ég a völgyekre zuhan,

s fekete felhők gyűlnek, mint a vas,
hátán terem a levert kőlovas.

Sarkantyújából villám, láng fakad,
a völgyre hosszú dördülés szakad,

s kirajzolódik roppant válla, hogy
kantárt és zablát rohanásra fog,

kantárt és zablát megeresztve dob,
lovának erdő-sörénye lobog,

s amerre feketedve elhalad,
dörögve omlik le a kőzuhatag,

s szorítja a megrémült völgyön át
tajtékos, szakadékos kőlovát.

S mikor az égbolt fáradt, ragyogó,
megtörve ott áll komoran a ló,

belül remeg még, reszket és zihál,
orrlikain ezüstös pára száll.

Lovasa a mélységben elmerült;
kitörni most sem sikerült.

IKARUS BESZÉDE INDULÁS ELŐTT

Jajdult apám s fordult a nagymagasban:
látta megolvadt szárnyam, hogy zilálva
csapkodtam s behulltam az óceánba.
És zokogott, hogy nem segíthet rajtam.
Zuhanva is tudtam, hogy visszatérek,
évezredek megőrzik mit akartam:
S töprengtem. Próbálkoztam. Lezuhantam.
Meghaltam. S újra kezdtem az egészet.
Álltak utamba istenek fölöttem
villámos ég, félelmek nagy csapatban,
de most már lelkem tőlük elragadtam,
a mennyet és a poklot félrelöktem,
s készülve, sugarakkal megkötöztem
a távot s minden fényévet lemértem
kiszámítva, s jártam már észrevétlen
a Marson és az Androméda-ködben.
Szorít már sorsom, bárhogya is remegnék,
én, Ikarus, mindenről számot adtam,
remeg a föld, a tenger zúg alattam,
tegnap már elmaradt a hangsebesség
mögöttem, s holnap küszködve elérem
fény-szárnyamon sugarát minden napnak,
s megelőzve röptét a pillanatnak,
a gyors időt is elfogom a térben,
hol a halál gyötrelme nem fog rajtam
ki az eget áttörni megfogadtam.

JÁZMINBOKOR

1. Hetednap aztán összeszedtük végre magunkat lassan, bár még eltörődve feküdtünk. Lenn egy csillag mintha égne, néztük, de gyorsan elúgtunk fölötte. S mintha kilobbant volna, még szemünkbe lángja csapott a megtagadott napnak, de fénynél gyorsabb szárnyaink ragadtak elátkozott fajunktól menekülve. Motorjaink lobogtak robbanásig teli erővel, s elmaradt mögöttünk a fény, csak tűnő gyötrelme világít.
– A földi vonzás karjából kitörtünk,
nem köt a föld szégyene, gyásza minket.
S nem értettük patakozó könnyeinket.

2. – Csak egyszer nézzünk vissza még. – De drága, nem ezt fogadtuk, – mondtam. – Tedd meg értem, csak egyszer nézzünk még a földi tájra.
– Lassabban mentünk, hogy a fény elérjen. S vibrálni kezdett minden, a ködökből a messze föld már jól kirajzolódott, szorongva összebújtunk: tűz csapott föl, a tenger feketedve hánykolódott, vakító fény pengéi szabták végig a kelet, nyugat boltjait, s leroskadt villámok omlottak a föld szívéig, a száraz folyómedrek párologtak,
s fönn géprajok, keringve mint a jóslat szállták meg a fehérizzású holdat.

3. Embert már nem találtunk, csak a szétszórt
vasvárosok csontváza sírt, meredt föl,
mint megtizedelt szálfák a hegyekből,
a föld forgott, de nem az emberé volt:
egymással szembenálló kontinensek
között a tenger lökte, kivetette
ős-szörnyeit, kik vakon s keveredve
vonultak s nyálazták a szörnyű csendet,
aztán kinyúlva rothadtak. Az égen
madársereg csapódott, elzuhanván,
– Nézd csak, – s remegtél, hogy a völgy ölében
egy bogár sír a jázminbokor alján.
– El innen, gyorsan, gyorsan – könyörögted.
S motorjaink süvöltve feldörögtek.

4. S a régi völgyet láttuk csak, az esti
fények csodáit s minden mást előzve,
jázminbokor szép lángjait remegni,
mert az egész föld nem fért a szivünkbe.
– Mikor még ott öleltél, csak a szédült
öröm parázsló szavait feleltük,
de már egy árnyék akkor is mögénk ült,
hogy ezt a békét meg sem érdemeltük,
s fenyegetését hallgattuk az eltűnt
gyönyör után figyelve, mert a vágy még
makacskodott, de tudtuk, hogy az árnyék,
a megígért, vad árnyék zúg fölöttünk,
mint készülődő robbanás sötétlik,
s csupán szerelmünk jázminbokra fénylik.

5. Mindenre jól emlékezem s tudom, akkor
születtem, hogy az idő kezdetén a
semmi föld még, elemek hordaléka,
nehéz robajjal kiszakadt a napból,
s keringni kezdett csóvaként, szünetlen
ívben a nap körül, és én a mélyből
kilökve magamat, az anyaméhből,
küszködve mindent birtokomba vettem.
S háboru vert, szegénység, ágyu hajszott,
amíg nevem, győzelmem megtanultam,
s vérből-sárból ezerszer újra gyúrtam
az ember legszebb álmát, az aranykort,
s egy gúnyos isten kérdez s rámsüvölt:
ravatalom vagy bölcsőm ez a föld?

6. Elindultunk s fölvertünk minden várost
az öt világrész partján, hogy a fegyver
hatalmát megelőzzük: Hova lesz majd
sok álmotok? A bőség megígért, szép
teljes koráért álljatok meg és a
sugárzó jázminbokrokért! – S az ember
velünk kiáltott, – aztán keseredve
ismét csak ágyút öntött: mert kenyér kell
elítelt gyermekének és parancsra
készült már katonának, ahogy rendes
állampolgárhoz illik. – Fönn az égen
próbarakéták zúgnak. – Nincs idő már
hogy összefog a fegyverek fölött még
egymással a romlásnak eladott nép?

7. S a parlamentek előtt is beszéltünk.
A választottak előtt és a népek
jogát bitorlók előtt, hogy: – Elég lesz,
a döntés végső perceihez értünk.
Figyeltek s közbevágtak a beszédet
jól értő diplomaták és a büszke
honfiak, s minden rendjelet kitűzve
doboltak komoran a hadvezérek.
S bárha szavunkat törvényekbe tették,
már nem bízunk a kormányok szavában,
tudtuk, hogy minden léptünket az állam-
biztonság éber kopói követték.
Fegyverekkel vigyáztak ránk szavunkért;
féltünk, de már régen nem önmagunkért.

8. Régen nem önmagunkért, de a jóra
sóvárgó emberért, ki vérbe gázol
holnap, ha dörren majd akaratától
különvált fegyverének riadója,
s kit a tulajdon őrzöngése forgat
dühében megszorítva, s évről évre
jobban köti, béklyózza szövevénye
a harcnak, gyűlöletnek s hatalomnak,
s ki álmodik még gyönyörű szerelmet,
de félelmében ringyóknak is tapsol.
A kettéosztott földgolyón kalandor
zsoldoshadak torlódnak, menetelnek,
s szuronyukon hordják a gyász, a gazság
lobogóit és titkos tűzparancsát.

9. S bemérve már a célpontok: a messze
nagyvárosok, pacsirták tiszta hangja,
szerszámok villanása és az elme
benépesült s meghódolt birodalma,
a legszebb asszony megtalált szerelme,
az első csókok félszeg riadalma;
pilóta fönn csupán csak műszerére
ügyel, finom az égbolt remegése:
onnan a mezőkön szél se rezdül,
s közömbös tájként hallgat az örökzöld
erdők alatt a haza és szülőföld,
s a gyár se gyár a műszeren keresztül,
városról nem látni, hogy érte vér folyt.
Minden csupán közömbös hadicélpont.

10. S harangokat zúgattunk riadásnak,
és minden újság címlapját ökölnyi
betűkkel teleírtuk. De már senki
nem hitt a szónak s a harangzugásnak,
mivel gyanakvást szült a sok hazugság,
fogadkozás, s a törvények kicsorbult
érce a csontokon még ott csikordult,
s kiáltásunkat elnyelték az utcák.
S a szervezettség, rend, a józan ésszel
kiszabott formák megteltek kegyetlen
közömbösséggel, s a különvált fegyver
győzelme villogott csak akkor éjjel.

– Ehhez már nincs közünk itt, menjünk – mondtam.
Éjszaka szöktünk ketten s nagytitokban.

11. Elátkoztuk fajunkat, sírva törtük
magunkat át az országút sötétjén,
itt-ott az égre lobbant már a tűzfény
mikor gyanakvó örünket megöltük.
S fölsírt a völgy, míg gépünk dübörögve
vágott a végtelennek s ráncszakadt a
föld súlya, hogy szívünket fogva tartsa,
gyalázatának irgalmába döntse:
futásra nincs jogunk, hogy mindenestül
vesztésre ért az ember s nem maradhat
irmagja sem, – de szárnyaink ragadtak
rakéta-láncon, tűzcsóván keresztül,
szirénák vijjogása ráncsüvöltött.
De a sebesség ájulásba döntött.

12. – Jaj, Föld-anyám, sok már a szégyen rajtam,
lázongó ifjúságom viharos volt,
kevély voltam, ártatlan vér bemocskolt,
de a jövő mentségét én akartam.
S a fölfegyverzett béke most nevemre
pecsétjét rásütötte s vassal méri
lépteimet, s egy vak nehézkedési
törvény alatt birkózom keseredve,
s körül, a vasba-öltözött világra
nehézkes árnyak mozgása csikordul,
s az embert, ki a mindenségnek indul
egy trónjavesztett isten megalázza,
mert nincs szabadság addig s nincs aranykor,
amíg ekét nem kovácsolt a kardból.

13. – Van még idő? – Mindenre van idő még.
Ha mi fölállunk, elvtárs, ha a munka
hatalma szól: lehullik egy szavunkra
kard, árulás, rakéta, repülőgép,
a szívünkhöz igazítva minden törvényt
kivetjük a fegyvert, mely felénk tör
az alkotmányok ravasz szövegéből,
– Van még idő? – Mindenre van idő még.
S reccsenve széthullnak a vasba-dermedt
hatalmi szövetségek, s a titokban
kötött paktumok s a vezérkarokban
a kidolgozott titkos haditervek.
Jázminbokor, ragyogj, te gyönyörűség,
– Van még idő? – Mindenre van idő még!

14. Magánya szörnyűségét, – hogy futásban
rohant egy ismeretlen sűrű éjben,
most, hogy utam hajszolva körbe jártam,
az első ember bánatát megértem.
Vak-csillagok zuhannak s mi a fényben
vacogva egymást szorítva öleljük,
s vállunkon egy fölperzselt messzi éden
lemészárolt halottait cipeljük.
Motorjaink lobognak, sebesebben
a fénynél, dermedt egeket befutva.
Ember voltam valaha s emlékeztem.
Jázminbokor már nem hajlik az útra.
S viszi velünk, viszi a volt, utolsó
embert, hová viszi az érckoporsó?

ZSÁKHORDÓ

Megrakva járom, nagy kövekkel
megrakva, az utat,
nehéz a zsák: túl sok az emlék,
lehúzza vállamat.

Kirakom néha s próbálom, hogy
egyet-mást elhagyok,
megyek, de aztán visszatérek;
nélkülük nem én vagyok.

Nehézkes ellensúlyként hozzám
nőtt ez a súly, pedig
érezem, hogy a karom s a szívem
elerőtlenedik.

Aki okosabb, földre dobja
terhét s fut könnyedén,
mögöttük, el-elmaradozva
megyek az országúton én.

Valahol az út mentén vár egy
szakállas bölcs, aki
előtt majd a zsákot, a poggyászt
ki kell borítani.

Ki szó nélkül megvizsgál mindent,
s tudja, hogy mit, miért
cipel a lélek, s azt is tudja
miben hisz, mit remél?

Ülünk ott az út mentén ketten
hallgatva. – Úgy lehet,
nehéz így járni, – szól majd. Én meg:
– Enélkül nehezebb.

Kegyes lesz, vagy így büntet éppen:
nem vámol, nem pöröl.
– Menj csak, fiam, – mondja, s a zsákot
maga segíti föl.

HA AZT HALLOD MAJD...

Ha azt hallod majd rólam egyszer,
hogy legszebb álmom megtagadtam,
s elmondanak mindennek, rossznak,
csak mosolyogj, mert jól tudod, hogy
az, aki voltam, az maradtam.

Följajdul a lomb is a szélben,
virágain vad keserűség,
de gyökere feszül a mélyben,
így kötöz engem, kezem-lábam,
szívemet így fogja a hűség.

Ha elmennék messzire, s onnan
nem írnék, csak egy levelet sem,
s mondanák, hogy: látod, a hűtlen
vágj a szavukba csöndesen, és
mosolyogj, te jól ismersz engem.

S utam ha véget érne, és a tenger
torlódva összecsap fölöttem,
s koromba fúlt napom kilobban,
úgy emlegess, kérlek, ki egykor
tágra nyitott szemedben tükröződtem.

Te láttál engem s jól tudod, hogy
milyen nehéz ragyogás vár rám,
mert ember voltam, ki hajóra
szállt, hogy egyszer kikössön végül
valahol az igazság táján.

MILYEN IDŐ VAN?

(60-as, 70-es évek verseiből)

VÁSÁRFIA

Adnak és vesznek körülötted
gyönyörű vásárod zsibong,
ügyes kis bandák sürgölődnek
ki ígér és ki fizet többet
kié lesz a hús meg a csont,
s ki nem siet az élhetetlen,
mondják,
vagy biztos sültbolond
a nyavalyás,
de meg is nézheti magát.

S olcsó és vásári beszéd
indáival is megkötöznek
s mint puskát
amit rádsütöttek
tarkódon érzed
ahogy lüktet,
a sunyi rossz gyűlöletét.
– Eredj – lökdösnek –, menj tovább,
se bandád nincs, se katonád.

Látod, hogy minden bonyolultabb,
a világban megváltozott
formák és erőviszonyok
váltják föl a tegnapi multat,
elült a zajos rohamok
ideje már
a selymek kifakultak,

saját fényes tűzükbe hulltak
a híres lázadó dalok,
de te még mindig elfogult vagy
csak azt tudod,
csupán a magadét fújod
egyre tovább
a régi papírtrombitát?

S mivel, hogy az erők szabad
játéka ez, hol az erős
próbák után magasba tör, – de
ez a nagy éhség ismerős:
ki lapítással és könyökkel
színváltó varázsköponyeggel
a hatalom cseleivel
csinál utat, tipor és öklel,
kinek a hőse ez a hős?
– Nem az én hőszám – mondanád.
– Nem érdemes hallgatni rád
se bandád nincs, se katonád.
Mi legalább
tudjuk, hogy hány nap a világ,
veszünk neked vásárfiát,
fújd csak a papírtrombitát.

DOBSZÓ

Tudom, hogy gyönyörűszép
hegedű hal meg bennem.
De, mivel csatatéren
éltem, csak dobot vertem.

Ahogy állt a küzdés
ahogy jött a parancsszó:
rohamra, visszavonulásra
pörgött-zörgött a dobszó.

Kezem már görcsbe rándul
s figyelnék inkább másra,
hiába, minden ujjom
rájár a dobolásra.

– S nem állhatsz meg, ha társad,
mondják – zuhan, leroskad.
A holtakon is át kell
lépni a jó dobosnak.

Ömölni le a völgybe
vonulni föl a hegynek,
akármi fáj is, mindig
dobolni kell a seregnek.

Ha mást nem, csak a hajszt
reménynek válaszolni,
és szívünkéből a jajszt
a jajszt kidobolni.

MILYEN IDŐ VAN?

Milyen idő van? Állsz a szélben
s látod, hogy a tavaszi fák
ágain tűzfehér virág
didereg boldog remegésben.
Milyen idő van, gyönyörűm, hogy
sóvárogsz csodálatosan?
Sem ilyen, sem olyan.

Se háború nincsen, se béke,
mezőinken most nem terem
se vereség, se győzelem
sem vihar, sem szivárvány kékje.
A hősök kopnak és kívárnak,
óvatosan, türelmesen,
s ügyelnek minden cselvetésre.

S az is, ami lehattünk volna
s amivé lennünk kellene?
Nincs némaság, nincsen zene
s egy tiszta hang, mely értünk szólna.
Fémes-vicsorgás Európa
fejünk fölött, az elrabolt.
A Bika mégiscsak különb volt.

Ne sírjatok, ti lobogó fák,
akkor sem, ha fázik a nap,
s lefokozott kedvünk alatt
se mozgás sincs, sem állandóság,
s kocsonyás, langyos zavarokra
nyugszunk-kelünk. De mint a csóvát
kigondolunk egy vörös rózsát.

JÁZMINBOKOR

Bekerít az erdőzúgás
futás-rohanás.
Farkas vagyok? Én harapok?
Vagy engemet más?
Nincs más választás?
Fényes fehér fogaimon
farkasharapás.

Megállít egy jázminbokor
kinek hófehér
tiszta szirmát, mint a bíbor
üti át a vér,
karja ideér:
– Nekem – szól – te piros futó
nagyon kellenél.

– Tudom én, hogy nem a futás
kellene nekem,
könnyű, meleg szirmaidon
volna a helyem
fehér melleden,
farkasvéren nem élnék, csak
édes tejeden.

Jázminbokor, légy nekem az
édes irgalom,
ha megállok: összeomlok,
magam elhagyom,
ne köss meg nagyon,

valamit még, valamit még
el kell mondanom.

Talán holnap megállhatnék
de most nem szabad,
farkasének töri az én
farkastorkomat
vad bánatomat,
s végem van, mert meg nem szűnő
sírás fojtogat.

A SZÍNEKET SZERETEM

A színeket szeretem s a halványarcú nőket
szemed komoly derűjét és homlokod nyugalmát,
mögöttük sejtelemként érezni egyensúlyát
egy messzi égnek és egy ismeretlen földnek.

Félek, hogy gyönyörével megöl a hársfa-illat
torz és merész futását szorongva rójja elmém,
ha jössz majd, ne is kérdezz, szó nélkül ül le mellém,
remegünk, hallgatunk és elizzunk mint a csillag.

E tájhoz tartozom már s talán e földhöz inkább,
bokor vagyok meg fűszál, vidám lepkék kerülnek,
vér-gyantás ágaim görcsein meg nem ülnek
dalaim dideregni, a meggyilkolt pacsirták.

EGY KICSI JÓT

Mindennap valamit
ami erődből telik,
rosszkedvűnek vidámra fogott szót,
egy kicsi jót.

A kölyöknek, ha semmi mást
csak váratlan simogatást,
a vénnek az öregség
bajaira egy jóestét.

S mondjuk, hogy föltárcsázod
a rég hallott barátot,
vagy bekopogtatsz:
– Barátom – kérded – hogy vagy?

Ne lesd a hősi végszót
egyszerűen csak tégy jót,
csak szóra sem valót
egy kicsi jót,

csak vedd magad a bánat
elé egy szalmaszálnak,
s légy a közöny, gyanakvás, önzés ellen
nyugtalanító szellem.

Az ember bekerítve
birkózik vasra-hitre,
maga sem tudja szinte:
önként vagy kényszerítve,

hogy ő ad, vagy csak adják,
ő fut, vagy csak futtatják,
verik, vagy ő ver,
s meddig győzi erővel?

ESTI TŰNŐDÉS

Tűnődik az ember néha
s gondjai fölött
fázik, füstölög,
amihez ér elszikrázik
amit emel vassá válik
elzörög,
ég a tűz, de nem világít
többé már az ifjuságig,
egy-egy ének fölparázslík
aztán az is elpönög.
– Honnan indult és hová ért?
– Harcolt – mondják – a hazáért,
bánatáért
futott fegyverek között,
s mint katona, aki régen
nyáron-télen
maga posztol az őrségen,
s nem tudja, hogy vakmerőség
vagy nevetség
ez az őrség,
s ha fehéren jön a dér
s tűzben fénylik a levél,
a tűz mellé könyökölve
nem tudja, hogy mit remél,
nem tudja, hogy háborúból
jön, vagy most megy háborúba,
nem tudja, hogy béke van, vagy
harmincéves háború,

nem tudja, hogy meddig él,
fordul – visszatér,
köröskörül sok vezényszót
hoz a szél, visz a szél,
szíve csatatér.

A GAZDA LELKE

Itt az asztal ugrásra készen görnyed
körülveszik csaholva puha székek,
kiáltoznak a polcokon a könyvek
megfojtanak a karmos faliképek,
kötélen lóg a csillár és kilobban
a hínár szőnyeg lábad megragadja,
az óra áll, de ütni kész titokban.
Elment, de mégis itt maradt a gazda.

AZ ÖTÖDIK ALABÁRDOS

A testőrök csapatját végül
levágták, egy sem menekült.
A dráma véget ért, s a bársony
függöny a holttestekre dült.
S a színpalak mögött a hősök
leverték magukról a port,
lemosták a paradicsom-vért
nyujtóztak és összeröhögtek.
Csak az ötödik alabárdos
feküdt még a csatában rámért
ütéstől. – A kis hülye! – Nézd csak,
ez tényleg meghalt a királyért!

VASÁRNAS

Zuhog a fény az ablakon
zuhog az én vasárnapom.

Madár csapong a fénykörön
belül: a szívem vad öröm.

Eljött a nap, az én napom,
eljött a nap, az én napom.

Ennek a napnak joga lesz
ez a férfi órája lesz,

egy percbe sűríttem magam
kötök és oldok egymagam:

amit meggyújtok az hevül
amit lerontok összedül

amit röptek fölrepül
amit leintek elmerül

megáll amit megállítok
elindul amit indítok

szabad lesz kit szabadítok
roppan mit összeszorítok.

Zuhog a fény az ablakon
zuhog az én vasárnapom.

Mert mindenkiben aki él
egyszer a teljes sors beszél,

van egy órája, egy szava
egyetlen pillanata,

egyetlen perce csak, amely
örökre vele lobban el,

egyetlen szikra mely kicsap
de benne izzik föl a nap,

és benne ver a nyár szíve
rajta feszül a sors íve,

a rombolás kardja kivár
s az idő egyensúlyba áll.

Mert minden szikra egy esély
hogy megszűnik egyszer az éj.

Zuhog a fény az ablakon
zuhog az én vasárnapom.

Aztán majd holnap nem leszek
holnap már boldog fű leszek

tenger leszek meg kő leszek
a megbékült erő leszek

a föld mélyébe költözöm
hallgató vasba öltözöm.

ELHAGYOTT ZÁSZLÓ ALATT
(70-es, 80-as évek verseiből)

REGGEL

Fölér egy győzelemmel ez a reggel
lobog a szél
gyönyörű kékjeivel száll az égbolt
zöld kondulás a hársfa lombja
távol fehérlő izzás a hegyoldal
kívül-belül dűl a sugárzás.
Fogódkodom e fénybe s egy nyalábot
kötözök szívem köré
ez elég lesz
estig
míg meghalok.

KASSÁK TEMETÉSE

Mért ilyen élesen sovány?
Mért ilyen fehér-halovány?
Miért süt mindig a veszélynek
sugara homlokán
mint bélyeg
gyötrő és háborús?
Mért nem kövérebb?
Hát ez az,
mért nem kövérebb Cassius?
Hallván a tompa gyászdoboknak
diadalát, mégsem nyugodhat
Caesar, hiába sorakoznak
mögötte látható és láthatatlan
légiók és hóhérlegények
akiken kidagad a hús,
kik fürkésző szemekkel néznek,
s kitetszik mégis jól, hogy félnek
tőle, ki holtan is gyanús.
Mért nem kövérebb
Cassius?

KŐ-MÉRLEGEN

S mikor megmértem gondjaim a bánat
kő-mérlegén és elgyötörve álltam
színe előtt a lélek szigorának
szívemet fegyelemmel megaláztam,
kenyéren-vizen éltem, a sugárnak
súlyát is alig tudtam hordani.
– Az a gyanúnk – szóltak –, hogy túl
sovány vagy.
Mit akarsz ezzel mondani?

AZ EMBER MÉRTÉKE

Mondják,
hogy föntről tizenöt-húsz
kilométer magasból tisztán látni
a kerti törpét,
hóban a lábnyomokat s a lapok
címbetűit
a pompás műszerekkel.

A tenger átlátszó lett, semmi az.

S a száguldozó kémholdak naponta
küldenek képeket a földre
melyek
oly élesek, hogy a kocsik
rendszámait
is olvashatni rajtuk
ahogy sorban
állnak a Kreml előtt
s a Fehér Ház előtt.

Kilátásaink, úgy hírlík, egyre jobbak.
Jönnek a bölcs számítógépek
s agyunk áramkörébe kapcsolódva
kifaggatnak bennünket: mint a könyvet,
elolvasnak,
röhögnek jókat és saját
képükre újraprogramoznak. Aztán
zúzdába küldenek majd, ha a kellő
mértéket meg nem ütjük.

Az ember mértéke?
Mi az?
Jóslásaink zavarban vannak.

Szabadok voltunk valaha nagyon régen
de hogy mikor
arra már nem emlékszünk.
Fogságba estünk és olyan tökélyre
jutottunk ebben már, hogy a fogoly
áll őrt
saját börtöne kapujában.
S a szabadítók bátor és merész
csapatait egy ügyes sorozattal
elégedetten lekaszáljuk.

GYÜMÖLCS ÉS FÉREG

Hogy a törvényt s kedvét is töltse,
a gyümölcsfa halálra, őszre
nem gondol, csupán a gyümölcsre,
hogy szépen, csöndben megteremje
amit a föld s ég üzen benne.

Igaz: nyüzsögve, sürgölődve
a férgek sem hallgatnak másra
csupán az isten parancsára.

A KIS DUNÁN

Szélárnyék. Szélcsend. Holt-ág csendje.
Nyálkás, páncélos békalencse.
Fuldokló naphalak zihálnak
s a bánat is csak békabánat.

VIRÁG A PUSKACSÓBEN

...S aztán a kivezényelt katonákhoz
futottak énekelve és virágot
tűztek a puszkacsőbe. A legénység
hallgatva-mozdulatlan állt és nézte
csupán a bolond tréfát: egy fehér
madár remeg s vacog a hideg tűzben,
virág a puszkacsőben. – Nos, fiucskák –
gondolták –, játszadozzunk, ám azon
nem lesz vita, hogy ki fogja a puszkát
s kinek az ujja van a ravaszon?

SVEJK

A városban már nagy volt a nyugtalanság

amikor Svejket gyors futárral

behívták a Tábornok úrhoz.

Az föltekintett a papírból

– No, maga az? – kérdezte aztán tőle.

– Igenis, kérem – mondta Svejk.

Kelletlenül nézte a derék tiszt úr

Svejket, kinek arcán a készség

csak úgy sugárzott. – Nos hát, akkor

fogja a fegyverét Svejk és a várost

járja be nekem gyorsan s idehozza

rögtön,

aki szidja a Császárt.

Megértette? Kivétel nélkül!

– Igenis, kérem – mondta Svejk, és

egyenest a városba ment, hol sűrű

folyamként torlódott a nép és hangos

robajjal szállt a tereken, hogy:

– Vesszen a Császár!

– Hé, emberek – lóbálta fegyverét Svejk –,

megálljatok! A Tábornok parancsát

hozom, mert titeket mind, egytől-egyig

magához rendelt. Balra át! és:

irány utánam! S zúdulással

értek a palotához, honnan éppen

kipenderült a Tábornok, de furcsán

öltözve: mindössze egy nem is illő

sajnálatos alsóruhában.

S ha megrendülten is, de már szabályos

megállj! után bokáját összecsapva:
– Jelentem – mondta Svejk –, hogy íme, itt van
parancsára kivétel nélkül minden
polgár,
aki szidta a Császárt.
Jól mondom, emberek?
Dörögve válaszoltak, hogy nagyon jól.

CSAK EGY HANGSÚLY

Csak egy hangsúly
egyszerre hirtelen egy hangsúly
üt meg
és elkedvetlenít.
Szólnék, de nem tudom miféle
vészjelzés ez a bánat
s az is lehet, hogy rossz formában
vagyok csak,
mért is bántanálak?

Mindössze elhagy az erőm, mert
félek, hogy semmi sem igaz,
a föld sem olyan, ahogy fordul,
az ég sem az, s te sem vagy az,
s én is csak tartom magamat, hogy
van még reménység, van vigasz,
az a muzsika, ami harsog,
az a zene az sem igaz.
S hogy ami várható: kevés már,
előre is lemérhető
egységekre bomlik a naptár
pórázon csapkod a jövő,
hol a sugárzó üstökösfény
s hogy arcod egy váratlan ösvény
mélyéből bukkanjon elő.

Egy váratlan szavad, ha lenne,
amit a valószínűség
kényelme eldob s kinevetne

a bölcsokos számítógép,
a műszerek fegyelme benne
el nem gondolna semmiképp,
– ki sóvárgok egy tiszta rendre,
könyörgök,
dobj belé szívembe
egyetlen rendhagyó igét.

Egyetlen rendhagyó szavadra
ledobja láncát az idő,
föltámad a reménység napja
s a holnap fényben tör elő,
mert kik remegni-várni mertünk
minden jóslást megérdemeltünk
s egyetlen csóva lesz a lelkünk
szívünk szabad lesz s vakmerő.
S újra velünk
folytatódik
a világ teremtése.

NAP-KÖSZÖNTŐ

Jóreggelt, Legfőbb Orvos úr, te minden
világosság teremő lángja, fénylő
csodálatos
Napunk.

Barlangjaink homályos hidegéből
kitódulunk eléd, hogy fölköszöntsünk
téged,
Urunkat.

Keservünkben hódoltunk isteneknek,
sötétnek, félelemnek is, de mindig
téged
reméltünk, vártunk.

Bálványaink ködös és kíméletlen
hatalma eltűnik majd a te tiszta
lángod
tüzében.

Lélegzetviassafojtva vár az erdő
s a lent didergő magok is csak érted
sőhajtoznak
a földben.

Madaraink siralmas némaságát
egyetlen sugaraddal feltöröd s száll
az édes
aranyos zengés.

Az eldermedt és mélyen befagyott kis
patakok fölcsobognak és ocsudva
futnak
sík mezőre.

Ülvén a fűszálakra, a bogár is
benned mosdik, parányi zokogását
veled szárítja
s örvend.

PUHA GALAMBSÍRÁS

Nem hiszek én, barátom, már csak abban
a gyönyörű pillanatban,
amikor arcomat a napban
reggel tisztára mosdatom,
állok a záporos napon
ahogy lecsordul vállamon,
s a fű növést és az édes
ömlő sugárzást hallgatom:

puha galambsírás tollai peregnek
levelek a fákon álmukat sorolják
egymásnak, a méhek munkába erednek
s csak a tücsök ásít, lerakja vonóját.

LEVÉL ERDEI SÁNDORNAK

Már mi is az időjárással
kezdjük a szót, hogy nekiront
szívünknek a hideg, a hőség,
hogy front van, megint itt van a front.
S hogy nemrég is, az Eötvös téren
megforgat könnyű szédülésben,
leülök s a káprázó fényben
a nagy bronz-szellem közelében
eszembe jut
ahogy Széchenyi illeti:
„Tegnap itt járt Eötvös Pepi.”
Jó lenne elderengeni
ezen,
de tigris acsarog most
bal mellemen és szívemen
s egyszer még jóllakik velem
e sárga dög, mert ez a terve.
Rágyújtok, várom, figyelem.
Farkasszemet nézünk és lassan
pislogni kezd a fenevad
s elsajog bordáim alatt.
Jöhet a 2-es villamos.

Bizony, Sándor, asszonyainknak
nem ezt ígértük, nem ilyen
ropogását sok buta kinnak,
meg gyöngeségünk oly esendő
ravasz kis cselvetéseit.
Szép arcukon átsüt a bánat

s látjuk az ismerős mosoly
mögött a visszanyelt sikolyt,
s halljuk is, hogy kiáltának
hogymeg
ne fájj,
s érted, az ágyhoz-kötözöttnek
szelíd sírások könnyörögnek
hogymeg
ne fájj,
hogymeg kelj föl és járj,
s kiket isten jókedve röptet
neked villognak-tündökölnek
a madarak
ha süt a nap,
hogymeg
ne fájj,
hogymeg kelj föl és járj,
tartsd magad, Sándor,
tartsd magad.

S hogy együtt is voltunk az álmok
katonái, boldog seregben
sovány, gyalogos-kapitányok?
Rohamozók is, meg a jajt
tűzők
fölrobbant fegyelemben
és vérző komisszárok?

Kezed-ujjad bűvöletében
nem zúg már a citera mélyen,
s nem látjuk egymást soha többé
Boldog Apol kökényszemében?
Befelé nézünk: mi maradt,
s szívünk megőrzött paraszából
hogyan csíholunk még nyarat
ha majd november is leszáll?
Csak
ne fájj,
de kelj föl és járj.
Arcod kivésett Magyarország-
térkép
e néma s irgalom
nélküli csöndben, egy belülről
visszhangzó Siratófalon,
hol értünk is sírnak egy könnyet
Jeruzsálem leányai.

FOHÁSZ

Ha már nem állok meg
önmagam előtt
uram, szépen mennem
nekem adj erőt.

Szólíts indulásra
holnap, hogyha kell,
csak segíts, hogy könnyen
szabaduljak el.

Parancsodat értem,
hogyha kiadod
ne alázzon meg majd
sötét angyalod.

Hadd maradjon arcom
holtig, aki volt,
elmémbe a zengést
agyon ne csúfold.

Hiszen csak te látod
bennem az időt,
mikor lekaszálsz
az őszi mezőt.

ZUGLIGETI ÓSZ

Itt állok egy elhagyott zászló
alatt, az erdő vad futás,
a Csillag-völgyben és a dombon
folyik az őszi gyilkolás.

Győznek a zordság katonái,
nehéz hatalmuk öröködik,
s én némán nézem, ahogy nyári
seregemet leöldösik.

A hársak gyantás veritékben,
a tölgyeken sötét a kín,
csak a barackfa hal meg szépen,
gyönyörű veszte rózsaszín.

Még tomboló parázsban égnek
a vadgesztenyék lombjai,
de a rossz kis köhécselek
zörgését már kihallani.

Lomb-sáncaink dülnek a völgyben,
fenyőfa őrségünk zihál,
Zugliget is már csupa ködben,
Ukalegon már füstben áll.

A szálló égre föltekintek,
egy-egy kiáltást elkapok,
de már silány győzelmeimnek
vesztese is csak én vagyok.

Állok a dombon, bekerítve
a nyári lobogó alatt;
oly védtelen vagyok, hogy szinte
szabadnak érzem magamat.

PACSIRTASZÓ

Bezárva egy végtelen körbe
megyünk, futunk, rohanunk körbe
egymásfelé kiáltozunk, de
szavainkat összekuszáljuk.
S hogy hibátlan legyen a szórend
fejünk fölött trombitaszó zeng
hatalmasan:
tram-tram
tarara-ram.

Valaki visszafordul
kitör
a gyűrűből,
iramlik gyorsan másfelé, de
már százan is lódulunk érte
s elcsípjük, persze, ez a vége,
s faggatjuk szépen, hogy miért
nem áll be a sor közepére
ahogy illik
szabályosan?
Tram-tram
tarara-ram.

– Nem akarok meghalni mégsem
dadogja –, tegnap Ciprusért,
holnap meg Nyugat-Berlinért
ordító diktátorokért
a bűzlő olajkutakért,
hadd futok végre magamért

az én sóvárgó szavamért
pohár borért
egy asszonyért
a hegy mögé hulló napért
álombeli csillagomért.

Mért vigyem én
a hidrogén
bombát a vállamon, miért?
Mért éljek vassal a szivemben
nehéz páncélos félelemben
falaim közt is idegenben
forogva hogy mivé kell lennem
virágaim szépsége ellen?

Nincs több, csupán egy életem,
egy régen kezdett énekem,
elhamvadt már a félelem
az én piros beszédemen
s kivirágzik tíz ujjamon
a hűség,
mert én már tovább nem adom
az isten bűnét:
pajzsom remegve nem fogom
fegyveres arcom elhagyom
átsüt a szivem mellemen
az én haldokló csillagom.

Az én kezem
csak ez legyen:

itt-ott egy meleg kézfogás
szomorúszép
arcodon egy simogatás
szerszámon jó fogás
meg egy-egy téglá, hogy a ház
magasodjék. De semmi más.
De semmi másért a világon
nem fúvok én már riadót.
Csak a pacsirtaszóra vágyom
s utálom a trombitaszót.

MERT AZ ÚTON

Mert az úton a lomb közt
éppen szíveddel szemközt
a jázminbokor fényben
gyönyörű asszony jött.

Bizony, hogy inkább félned
kellett volna s kitérned,
a csillagot az égről
mért kellett leígérned?

Mért kellett, mért is kellett
hinned az új szerelmet,
kihúlt a csillag, elforrt,
mit vársz a hamu mellett?

Vígságnak szomorú vagy
békének háború vagy,
a tisztes nyugalomnak
gyanús vagy, de gyanús vagy.

Barátaidnak szétszórt
csapatja csupa vérfolt,
de megriadnak, látva
rajtad a szelíd tébolyt.

Ügyesnek sem vagy példánk
fénylő se, mint a gyémánt,
homlokod csupa tiprás
szemed csak emésztő láng.

Úgy van jól, ahogy van,
nem is lehetne jobban,
eldermedsz, hamuvá égsz
fekete csillagodban.

Lávából, hamuból is,
akárha föld alól is,
bevégzed s ujrakezded
sehol meg mindenhol is.

SZÜLETÉSNAPOMRA

Fiatal árnyékkodban már csak hulló
fehér hajammal állok
s fényes
sugaraidban megfűrösztöm
arcom s nehéz szomorúságom
szobrod előtt
a zuhogó esőben.
A te híres
szép napodon születtem én is
s száz év után: ezerkilencszáz
huszonhárom január elsején.
Külvárosok füstjében éltem némán
s a fegyvergyári próbálövések
jóslásainak ütemére készült
ratatata
bennem a magyar vers.
Ha nagynéha az Alföldre vetődtem
kocsin, vagy vonaton csak, forgolódva
kerestem szépségeit s órák hosszat
törődve az egyhangúságban
vigasztalásul elmondtam magamban
hogy
„Mit nekem, te zordon Kárpátoknak...”
S ámulva vettem észre, hogy behúnyt
szemmel már mindent látok, a kavargó
szelek fényét és ménesek futását
meg a smaragd-zöld színeket és hallom
valami káprázatból a harangszót
s egyszerre föltündöklük Magyarország.

Hiszek neked.
De jobban kell magamnak
hinnem, ha körülnézek, itt korom dűl
fejem fölött sötéten s úgy futok, mint
aki csatából menekül s már
elérte a kukoricást;
s csak
nem szűnnek a dobajok mögötte.

TISZTELETADÁS

Pályatársak, tanítványok főhajtása a költő előtt

Varga Domokos:

A KÖLTŐ EMLÉKEZETE

A Hazatérés című posztumusz kötet bevezetőjéből

Újév napján, 1923. január 1-jén töltötte volna be élete hetvenedik évét. De azt már nem győzte kívánni. Néhány héttel előbb megszakadt a szíve, s ő visszatért a föld porába, ahonnan vétetett.

Így sem élt kis időt. Gondoljuk csak el: Petőfi pontosan száz évvel előtte született, s ha ilyen kort ér meg, 1892 utolján fejezi csak be pályafutását.

Fura játéka a képzeletnek: mély barázdák a vénülő Petőfi arcán s galambősz fürtjei alól ránk villogó szemek. De bennük ugyanaz a láz, ugyanaz a lélek.

Ugyanaz? Biztos, hogy ugyanaz?

Ne keressük most erre a választ. Maradjunk a költőutódnál, Tamási Lajosnál, akinek oly bőven megadatott az embernyüvő évtizedek próbatétele: lázainak lehűtése, hiteinek megcsúfolása, lelkének gyötretése-szorongatása. Kiállta-e? Vagy megtörték a rászakadó szomorúságok, szégyenek és csalódások?

Erre könnyebb felelnünk, mert nem szorulunk a képzelet fura játékaire. A válasz mégse legyen se igen, se nem. Csak annyi: költő volt, az maradt, s versei mindent elmondanak.

Nemcsak a költőről. A korról is, amelyben élt, s amely már jóval halála előtt maga alá temette álmait.

Álmok nélkül hogy lehet élni?

Versei erről is vallanak. S a hitről is, amelyet álomtalan nappalokon és álmatlan éjszakákon mégiscsak őrizhet a lélek, míg maga is ki nem lobban.

EMLÉKEZÉS TAMÁSI LAJOSRA

Tamási Lajosra emlékezve, az ő emberi és költői egyéniségét felidézve nekem mindig egy verse jut eszembe: a *Piros a vér a pesti utcán* című költemény. Vannak ilyen feledhetetlen költői művek a magyar irodalom történetében, csak példaként idézek fel néhányat, hogy tudni lehessen, mire gondolok. Például Kölcsey Ferenc versére, most nem is a *Himnusz*ra, inkább a *Zrínyi második énekére*, Vörösmarty Mihály *A vén cigányára*, Petőfitől az *Egy gondolat bánt engemet*-re, Aranytól a *Letésem a lantot*-ra, Adytól az *Üdvözlét a győzőnek* című versre, Babitstól a *Talán a vízözönre*, József Attilától *A Dunánál* címűre, Illyéstől az *Egy mondat a zsarnokságról* című költeményre. Bennük találkozunk történelmünk sötét tapasztalataival, költőink fájdalomával és időnként a fájdalomakon is átütő közösségi reménnyel, az ellenállás értelmébe fogódzó hittel. (Ezekből a versekből hitelesebben, mint az úgynevezett „államférfiak”, a „politikuskok” retorikai teljesítményeiből, meg lehet ismerni azt a közös tapasztalatot, reménykedést, fájdalmat, amit máskülönben magyar történelemként ismerünk.)

Tamási Lajosnak is van néhány ilyen, a nemzeti emlékezetben és a magyar sorstörténetben méltán számon tartandó költeménye, közülük most egyre, az 1956-os magyar forradalom első napjaiban született *Piros a vér a pesti utcán* címűre hivatkozom. Ez a történelmi értelemben is megkülönböztető jegyet viselő költemény a Szabad Kossuth Rádióban hangzott el 1956. október 29-én, midőn egyszerre volt ideje a gyásznak és a reménykedésnek, hiszen már eltemettük a szabadságharcban elesett hősöket, és szerettünk volna hinni abban, hogy ezek a hősök nem hiába áldozták fel fiatal életüket hazánkért, szabadságunkért – valamennyiünkért.

A versnek, amelyről most néhány szót szeretnék mondani, még a forradalom előtt összeállított, de csak később: 1957 elején a nyilvánosság

elé kerülő *Keserves fáklya* című kötetben kellett volna megjelennie, az akkor már ismét működő politikai cenzúra ezt természetesen megakadályozta. Igaz, a kis kötetben (ma már könyvészeti ritkaságnak számít, magam féltve őrzöm bibliotékámban) így is olvashatók voltak olyan versek, amelyeknek az üzenete félreérthetetlenül a magyar forradalom igazságát fejezték ki. Csupán egyetlen verset idézek itt fel, a kötet-címadó, tehát külön hangsúlyt kapó költeményét: „Nyíl ki, vérünkől nyíl ki végre / forradalom, te örök álmunk, / – vagy könnyűnek találtatunk és / a varjú, ha károg utánunk.”

De most nem erről a versről szeretnék beszélni, hanem a már előbb szóba hozott *Piros a vér a pesti utcán* címűről, amely akkor született, midőn a kommunista karhatalom (az Államvédelmi Hatóság) fegyveresei a Kossuth Lajos téren, vagyis a Magyar Országgyűlés épülete előtt tüzet nyitottak a tüntető fiatalokra: egyetemi hallgatókra és ifjúsunkásokra. Igen sok áldozata volt ennek a sortűznek, nekem is haltak meg ott barátaim, egyik barátom, a kiváló költő: Ágh István is súlyos sérülést szenvedett. Erről emlékezett meg később *Hulló levelek vére* című vallomásos beszámolójában. Ebben az írásában olvasom a következő (ma is fájdalmat keltő) sorokat: „Teherautókkal szállítottak fekvő a platón, engem a Tétényi útra. Hordágyról néztem végig a téren, akkor is megőszültem volna, mi történt, ahol feküdtem? Mint körvadász után! Valóságos a mondás: Fűbe harapott. Haldoklók ették a földet, kapaszkodtak a gyepterő szélén. Nekem meg az a szürke fölül-ég, az autózökögés szájszorító végtelensége a túlélésben.”

De térjek vissza Tamási Lajoshoz, közelebből a *Piros a vér a pesti utcán* című (nem mondhatok mást) megrázó költeményéhez. A költő még ifjúkorában szinte hittől és maradéktalan elkötelezettséggel csatlakozott a hazai baloldalhoz, a háború után következő esztendőben politikai szerepet vállalt, egy időben a Magyar Írószövetség kommunista pártszervezetének titkára volt. Valójában a magyar baloldal tragédiája volt az (ma sem heverte ki igazán), hogy a magukat baloldali demokrataként azonosító értelmiségiek (és munkások) 1945 vagy 1948 után a kommunista pártban találták magukat. Ezt követte a politikai

csalódások, lelki küzdelmek és végül az igazságkeresés jegyében történt belső lázadások időszaka, nagyjából 1949 és 1956 között. Több magyar író is a közösségi lelkiismeret vizsgálatát, kinyilvánítását, akár azt a lelkiismeret által vezérelt lázadást és küzdelmet választotta ekkor, amely törvényszerű módon a szembeforduláshoz, a lázadáshoz vezetett és néhányuk esetében a hatalom által elrendelt megtorlás oka volt. Olyan írókra gondolok, mint Déry Tibor, Háy Gyula, Karinthy Ferenc, Kónya Lajos, Benjámin László, Kuczka Péter, Nagy László, Juhász Ferenc, Csoóri Sándor és természetesen Tamási Lajos.

Ennek a szembefordulásnak: lázadásnak és igazságkeresésnek (inkább az igazságra történő rátalálásnak mondanám) a klasszikus költői vallo-mása volt az imént említett nagyszerű költemény: a *Piros a vér a pesti utcán*. Erről a versről tulajdonképpen tanulmányt kellene (és lehetne) írni, ennek most terjedelmi korlátai vannak. Mindazonáltal hadd emlékeztessenek arra, hogy Tamási Lajosnak ez a költői műve a magyar politikai költészetnek a jelen írás elején felsorolt klasszikus darabjai közé tartozik. Talán azt mondanám, hogy három nagy meghatározó érzés, költői indulat kohójában született: az országos forradalmi láz feltámadásának első élményeire reagál, midőn a piros-fehér-zöld nemzeti lobogó alatt felvonuló budapesti diákok szabadságot és igazságot követelve töltötték meg a pesti utcát: „Zászlóink föl, ujjongva csapnak, / kiborulnak a széles útra, / selyem-színei kidagadnak: / ismét mienk a pesti utca!” A második érzés a fájdalomé, amiatt, hogy a kommunista államvédelem tömeggyilkossággal válaszolt a diákok és munkásfiatalok követelésére: „Piros a vér a pesti utcán, / munkások, ifjak vére ez, / piros a vér a pesti utcán, / belügyminiszter, kit lövetsz?” Végül a harmadik a forradalmi akarát erőteljes kinyilvánítását fejezi ki, azt, hogy a hatalmi erőszak nem törheti meg a feltámadt népi mozgalom vágját a szabadságra és az igazságra:

Piros a vér a pesti utcán,
munkások – ifjak vére folyt,
a háromszín-lobogók mellé
tegyetek ki gyászlobogót.

A háromszín-lobogók mellé
tegyetek három esküvést:
sírásból egynek tiszta könnyet,
s a zsarnokság gyűlöletét,

s fogadalmat: te kicsi ország,
el ne felejtse, aki él,
mert úgy született a szabadság,
hogy hullt a könny és hullt a vér.

Ennek a forradalmi költeménynek akkor mozgósító ereje volt. Más ötvenhatos versek, így Illyés Gyula emlékeztető költeménye: az *Egy mondat a zsarnokságról*, Sinka István *Üdv néked Ifjúság*, Füst Milán *Emlékezések Thukididész modorában az elesett hősök sírja felett*, Kassák Lajos *A diktátor*, Dutka Ákos *Ember és magyar*, Benjámin László *Elesettek* című művei (és más hasonló költői művek) mellett hitelesen fejezte ki a magyar forradalom tragikus kísérőjelenségeit, a gyász fájdalmát és a felemelkedő nemzet reményeit.

És most visszatérnék arra, hogy milyen emlékeket őrzök Tamási Lajosról az ötvenhatos forradalom időszakából. *Összegzés és előretekintés* címmel jelent meg az Irodalmi Újság szeptember 15-i számában az írószövetség történelmi fontosságú közgyűlését előkészítő írása, ezt követve a forradalmi napokban mindvégig részt vett a szövetség munkájában, illetve vezető szerepet töltött be az 1956. december 21-én tartott közgyűlésen, amely az egyik utolsó nyilvános kiállítás volt a magyar forradalom igazsága mellett. (Egy másik ilyen nyilvános demonstráció az egyetemista szövetség: a Mefesz 1957 január elején rendezett „diákparlamentje” volt, ennek egyébként én voltam a megválasztott elnöke.) Magam a december végi írószövetségi közgyűlésen ismerkedtem meg Tamási Lajossal és mellette Veres Péterrel, Illyés Gyulával, Déry Tiborral, Tamási Áronnal és másokkal, és hallgattam meg, majd terjesztettem is a Tamási Áron által szövegezett *Gond és hitvallás* című közös állás-

foglalást. (Ez különben „bűnlajstromomnak” egyik pontja volt későbbi letartóztatásom és internálásom idején). Ezután Tamási Lajos is hosszú éveken át, másokhoz hasonlóan, hallgatni kényszerült, és csak 1963-ban jelenhetett meg a korábbi verseit egybegyűjtő *A ledöntött kőfal* című verseskötete. *A Piros a vér...* ebben a kötetben természetesen nem kaphatott helyet, a vers először 1989 őszén jelent meg a Benke László által összeállított *Oly sok viszály után* című antológiában, majd Tamási Lajos 2005-ben közre adott *Keserves fáklya* című életmű-válogatásában. Tamási Lajos költői és emberi sorsa, ilyen módon, ahogy magam látom, tükröt tart a magyar irodalom huszadik századi sorsának is.

MÉRŐ ÉS MÉRCE

Nemcsak Berzsenyi, Vörösmarty, vagy Kassák – Tamási Lajos is felkavar, megrendít, elvarázsol a verseivel. Az ő verseit különösen szeretem. S ha elmondhatom magamról, hogy jobb, értékesebb ember lettem, akkor ezt elsősorban Tamásinak köszönhetem. Boldog voltam, hogy minden kedden közelében lehettem az Olvasó Munkás Klubban. Gyakran meglátogathattam a lakását, s tanítványának tarthatom magamat.

Nem tudnám megmondani, hogy melyik hatott rám jobban, melyik alakította döntőbben magatartásomat és gondolkodásomat. Ő maga vagy a költészete?

Mindkettő – mondhatnám pontatlanul. Mert ő embernek és költőnek egy és ugyanaz a lélek. Emberi és költői magatartásáért – micsoda világ! – vért és velőt fizetett, és fizet, változatlanul. Ki tudná megmondani, hány könyvet vettek le polcáról, hány könyve maradt megíratlan! S lettünk így mindannyian megrövidítve.

Tamási önmagáért fizet. Azért, ami lett: mérő és mérce. Nem térhetett ki a hatalmas sors elől, nem hátrált, mert nem hátrálhatott. Nem engedte meg az önmagához való hűsége, istenadta tehetsége. Ki mondhatná neki, a szigorú önfegyelemben élő embernek: ne légy olyan, amilyen vagy, mi megbocsátunk neked, csak hajtsd le kicsit a fejedet... E költőinek éppen nem nevezhető kérdésre érvényes választ költő kínál; József Attila: „kuporogva csak várom a csodát, / hogy jöjjön el már az, ki megbocsát / és meg is mondja szépen, micsodát / bocsát meg nekem e farkasveremben!”

„Fütyül rám az utókor. De én is fütyülök az utókorra” – jut eszembe egy mondata, amelybe természetesen a jelenkor is beleértendő.

Hogyan és kinek lehetne lekötelezett az, akinek szavaiból tettei, tetteiből szavai egész életében következtek. Életéből költészete, költészeteiből élete.

Mindezt azért is mondom, nehogy bárki azt higgye, hogy a „napszámos fia” nem tudja, „honnan indult és hová ért”. „Harcolt – mondják – a hazáért. / Bánatáért / futott fegyverek között...” – Jobban tette volna, ha nem harcol – hallom az üreslelkű cinizmust. Mondjam magam is, hogy ha nem harcolt volna, talán nem lenne olyan fonnyadt, „éhes színű”, amilyennek Julius Caesar látta Cassiust? Hogy is vannak azok a híres shakespeare-i sorok?

„Tedd, hogy kövér nép foglaljon körül, / És síkfejű s kik éjjel alszanak. / E Cassius ott sovány, éhes színű; / Sokat tűnődik s ily ember veszélyes.”

A jó költők mindig sokat tűnődnek. Tamási nem azért szerette idézni Julius Caesart, mert a diktátor személye tetszett neki; ellenkezőleg! Neki Cassius tetszett, Kassákot is Cassiusnak látta, történetesen *Kassák temetése* című versében, melyben persze önmagát (is) láttatta.

„Miért ilyen élesen sovány?
Miért ilyen fehér-halovány?
Miért süt mindig a veszélynek
sugara homlokán
mint bélyeg
gyötrő és háborús?
Mért nem kövérebb?
Hát ez az,
mért nem kövérebb Cassius?”

A cézár-diktátor holtában sem nyugodhat, noha éppen temetik az 1967 júliusában meghalt császár-ölő Kassák-Cassius. A Kassákra emlékeztető „sovány, éhes-színű”, „fehér-halovány” Tamási is ott áll Kassák temetésén, sőt „a tompa gyászdoboknak” diadalában sem nyugodhat a császár, „hiába sorakoznak mögötte / látható és láthatatlan / légiók és hóhérlegények” („akiken kidagad a hús”). Fűrésző szemek keresztttüzében épp most fogan meg benne a vers, hiszen látja, mennyire tartanak a „holtan is gyanús” költőtől.

A *Zugligeti ősz* verseinek megírása és megjelenése (1985) hosszú időszakában, a hetvenes-nyolcvanas években, egészen 1992 november 26-án bekövetkezett haláláig, az örök világosságig Tamási még sok-sok reggel „fogódzkodott a fénybe”. Emlékszem gyöngülő mosolyára, gyermeki örömeire, karjának mindenséget átölelő, önmagát, az életet óvó, galaxisok mozgására emlékeztető mozdulataira, ahogy a fénysugarakat maga köré köti – annyira örült a *Reggelnek*, ahogy a *Napköszöntőnek* is. „Jóreggelt legfőbb Orvos úr, te minden / világosság teremő lángja, fénylő / csodálatos / napunk. (...) Ülven a fűszálakra, a bogár is / benned mosdik, parányi zokogását / veled szárítja / s örvend.” Aznap, a vers születésének napján, vagy talán másnapján, korán érkeztem hozzá, föl a Pagony utcába. Az életet ujjongva köszöntő költő képéhez most rögtön idetolakszik egy későbbi emlékem, ez már 1992-ből, utolsó őszéből való; lesújtva, lehajtott fejjel mondja, mintha csak magának mondaná: „Végünk van”. Nem szokott ilyeneket mondani. 1956 őszétől 1992 őszéig reménykedett. Álmaikat már valóban jóval korábban maga alá temette a kor – igaza volt Varga Domokosnak.

Feleségétől, Magdustól és Lajos verseiből tudom: ő soha nem félt semmitől és senkitől. Végül mégis beleőrült a félelembe. Az üldözési mániába? A sötét angyal megalázta? Hiába fordult az Úrhoz? „Szólíts indulásra, / holnap, hogyha kell / csak segíts, hogy könnyen / szabaduljak el.” (*Fohász*) Csoda, hogy megőrült? Valóban üldözték.

Kórházi ágyon feküdt kimerült szívével, felesége napról napra látogatta. – Hajolj csak ide hozzám! – intett Magdának. – Nézd csak! – sugta fülébe. – Jönnek. Értem jönnek! – S a kórházi műszerek égő-vibráló-vérszomjas „szemére” mutatott.

Most is ott áll azon a dombon, „az elhagyott zászló alatt”, látom, ahogy láttatta: „az erdő vad futás”; „folyik az őszi gyilkolás”. Látom a kezét, amint levélként alázuul, látom a hulló magyar szabadságot. Hallom a hangját: „Silány győzelmeimnek vesztese is csak én vagyok.” Hallom a forradalmár végső, de feloldandó igazát: „Állok a dombon

bekerítve / a nyári lobogó alatt; / oly védtelen vagyok, hogy szinte / szabadnak érzem magamat”.

A Hét Krajcár Kiadó 1993 januárjában indult útjára. Tamási Lajos 1992 november 26-án bekövetkezett halála után nem telt el két hónap, s megjelent a *Hazatérés*. Ő az első, ő indított el költői és kiadói utamra is, noha Móricz Zsigmond *Hét krajcárjának* hasonmáskiadását szoktuk első helyen emlegetni. Tamási értem, értünk is adta életét útra indító *Hazatérése*vel. Varga Domokosnak pedig a megmaradásunkat köszönhetjük. Elsősorban az ő művei tartják életben anyagilag kiadónkat. Az élőkkel kell törődnünk. Meghalt, elfelejtett, de a magyar nemzet számára nélkülözhetetlen íróinkat, költőinket az életnek, jelenkorunk és jövődönk olvasóinak próbáljuk visszaadni.

Tapasztaltuk, de nem nyugodhatunk bele, hogy az írók társadalma is elfelejtette Tamási Lajost, és nemcsak őt! Felejtette 33 éven át, 1956 után, felejtí 1989 óta is. Feltámadt akkor újra egy reményteli pillanat: Budapesten és a világ sok-sok országának rádiójában, terein, pódiumain megszólaltak Tamási Lajos versei. Úgy tűnt, elérkezik végre Magyarországra a függetlenség, a demokrácia, a szabadság rendje. Az *Oly sok viszály után* c. antológiába nagyon szép csokor verset adott közlésre a költő, erős verseket, köztük a *Piros a vér a pesti utcán*-t, amelyről 33 éven át hallgatni kellett. Az 1957 elején megjelent *Keserves fáklyából* kicenzúrázott költeményeit új versekkel egészítette ki. De aztán hamarosan újra megjelent Tamási homlokán a kiújult veszély sugara; kicsit még áltattuk magunkat, hogy elszélednek az üldözők. Rosszabb történt. Meghalt a költő; eltemették, s elfelejtették. Egy versét emlegetjük azóta is, de *költészete* egészéről hallgatunk. „Hányszor kell meghalni?” – mondta előttem 1992-ben. 1956 decemberében, elhurcolása előtt néhány órával telefonon, orosz akcentussal figyelmeztette egy hang: „Ön van nagy bajban”. S a robotok már másnap hajnalban érte mentek (*Fémes csikorgás*). Nagy költőelődjét megszólító *Születésnapomra* című versében Tamási Lajos ezután úgy futhatott, egészen haláláig, s azon is túl, mint „aki csatából menekül s már / elérte a kukoricást, / s csak / nem

szűnnek a dobajok mögötte”. Utolsó kötete, a *Zugligeti ősz*, melyben a *Kassák temetése* is olvasható, 1985-ben jelent meg. Az „elhagyott zászló alatt” akkor még hét évet bírt ki haláláig; állva a dombon, „bekerítve”. Az őszi gyilkolásban „oly védtelen vagyok, hogy szinte szabadnak érzem magamat” – írta. Ebben a mi elárult-elfáradt-elhúzódo magyar tragédiánkban keserűen kemény iróniával állapította meg, hogy „már silány győzelmeimnek vesztese is csak én vagyok”. (A többi mind megadta magát, vagyis a többi mind győztes...haha!) Kívül-belül egyre jobban hasonlított a „világ végére került” sovány, „kegyetlenül megformált emberre”, a rendíthetetlen Kassákra. A nem egészen hetven évet élt Tamási Lajos legtöbbször Kassák Lajost becsülte, Kassákot örök példaképének tekintette. Egyénisége, hite, meggyőződése, zsarnokságot gyűlölő magatartása, „a munkásnak igaz hazát, a munka boldog templomát” álmódó becsülete, jóságra, szépségre sóvárgó igazságszeretete, vállalt feladata mellett kitartó hűsége valóban őhöz tártette hasonlónak. A Nagykönyiban született, Pesterzsébeten felnőtt Tamási Lajos a mindenkor császároknak ugyanolyan örök ellensége volt és marad, amilyen Kassák-Cassius.

VÖRÖSMARTY LELKE

Tamási nagyszabású, hagyományépítő és modern költő. Egyik versében már a XXI. század Bradbury-szerű, hűvös robotjai elevenednek meg, de medve-cammogásukban van valami kísértetiesen ma-jelenlevő.

Olykor hagyományos versformán át is lidérces látomása jelenik meg. Megy a költő az utcán, s váratlanul csoda történik: akárcsak Usellini-nek, a modern olasz festőnek, vagy Babitsnak a próbabábuja, feltűnik a személytelen, elérhetetlen Hölg: a szenvedély („A sárga polip” c. versben). Ez ugye nem az a kisrealizmus, ahova némelyek elképzelése Tamásit „bezárná”?

Miről vall verseinek külső formája? Formaverseket, például az úgynevezett népi nyolcast, ezt a többek közt fiatal Illyés-használta formát teremti újjá. Szabad verseinek ideges zaklatottsága, lasszó-kanyarjai a mi ideges tépettségünket fejezik ki újszerűen. A két háború közti magyar szabadvers kisikoltásait, árvizét folytatja. Költészetének egyik oldala a köznapi realitások rézmetszete, a másik a látomások északfénye.

Az érett Tamásiba Vörösmarty próféta lelke költözött. Nem annyira stílusában, mint a szellemében érződött az eksztátikus, századmagyar Mester sugallata.

De most némuljon el a száj, többet sejtet a hallgatás...

Csőregyh Éva:

TÖRÖKORSZÁGI LEVELEM TAMÁSI LAJOSNAK

Trója 6. junii 1982.

Kedves bátyám, tovább nem halaszthatom levelem, mert bánnám, ha mástól tudná meg ked, hogy ideérkeztem, ahonnan datálom kicsiny híradásom. Bizony megmásztam a faló létráját, beléje bújtam, hol is úgy éreztem, én már csak Homéroszt kívánom olvasni egész életemben.

Micsoda szép állapot volt ez: ebédet Európában ettem, vacsorát pedig Ázsiában.

Vagyis megint csak felkerekedtem, had ismerhetném meg a világnak ezt a sarkát is.

Lám édes bátyám, sajnálom, hogy ezen utazási buzgóságomat kis élcelődéssel fogadod mindétig, s nem tudlak rábeszélni, próbáld meg magad is; mily sokat tanul ezáltal az ember, és mennyi, de mennyi szépet, érdekességet gyűjthet össze ama sok országokban, ahol körülnéz.

Gondolkodván rajta, nékem úgy tetszik, hogy míg a közönséges embernek fáradságosan be kell járnia mindazon földeket s népeket, akikről tudomást szerezni, elméjében és érzéseiben megtöltekezni akar, vagynak más kiváltságú emberek, kik erre rá nem szorulnak. Azt is megmondom, miér illik erre kedre ez a gondolatom. Mert a költőt bizony nem a MALÉV, hanem képzeletje repíti a legmesszebbre is.

Csak aztot nehéz megértenem, hogy csinálja ked; megül ott a hegyen, aztán szelíd rigók surrannak-é fülibe mondani a távoli világokról tudnivalókat, avagy más praktikája vagyon nagy titokban. Dehát csak tréfálok. Sejttem én, hogy nem kevés árat számított fel a történelem kednek ama egyenes belső tartásnak, mindennemű emberi dolgok megérteni tudásának birtokáért cserébe. Csak az akarat, fényes tehetség nélkül erre elég nem lett volna. És viszont épp úgy. Hisz láttunk már nem egy képeséges embert elgyöngülve pocsolýába esni, el nem bír-

ván viselni a tisztesség nehéz vas-öltözetét, különösen megszigorodott, avagy megtévelyodott időkben.

Való, hogy ked szava állandó, való, hogy nincs szebb dolog az állhatatosságnál.

Nem kell fennszóval bizonygatni, tudjuk, ha bármi viharba kerülnénk, édes bátyám keziből a jelzőlámpa ki nem esnék, hogy eligazítsa a hozzá fordulókat.

Ez nem dicséret, hanem igaz mondás.

Mi szép dolog, mikor embernek gazdagsága a másokért végzett munkából gyűlik össze.

Megszoktuk ez világban, hogy feketeszalmával elegyesen sült kenyeret eszünk. Ha már most tiszta búzából kelesztett jobb ízek terülnék asztalunkra, elsőbbit nem azt nézzük, ki tette elénk, hanem hogy minél degeszebbre tömve jól tartjuk magunkat. Micsodás világ! Valahogy tehetnénk szerit, hogy ne csak elfogadjuk üres erszénnyel mindama tőled kapott jókat, hanem szóval, cselekedettel viszonzhatnánk is csekélységünkéből tellőn.

De egy kis pirongatás sem árt némelykor. Mert ugyan mért foszt meg attól a gyönyörűségtől, hogy lássuk pennája újabb vonásait? Jól tudja ked, hogy böjtöltenve a szükség szaporodik.

Elvégzem levelem, nem akarok tovább alkalmatlankodni. Meg aztán indulok is tovább nemsokára. Hajón, földön, áerben nagy utakat teszünk még meg, ahonnan majd másszor írok. Most ez is elég. Addig is maradok kedves bátyámnak.

ÉVFORDULÓRA

Kedves barátom, mostanában gyakran töltöm az időmet régebbi verseid társaságában. (A régebbieknél maradok, mert az újabbakat, legalábbis egyelőre, titkolod.) Ehhez a beszélgetéshez, amire most így írásban vállalkozom, s amire a születésnappal óhatatlanul együtt járó elmélkedés adta az indítást, ehhez versekre is szükség van.

Különös dolog ez, látod, hiszen viszonylag sok alkalmunk van a személyes beszélgetésre. Te nem vagy rest barát, amikor kell, egy kis pezsdító eszmeclétre mindig eljössz hozzám, aki évek óta már nem-hogy a szobámat, de az ágyamat se bírom elhagyni a magam erejéből. A baráti társalgás feledteti a nyomorúságot, s nagy barangolásokra, olykor-olykor még szárnyalásokra is készíti a gondolatot. Pedig ugye nem szoktuk kerülni a nehezebb gondokat, se a maiakat, se a múltbeliket. Kisebb nagyobb örömök, szomorúságok, merengések, bosszúságok, fohászzkodások és haragok váltják egymást beszélgetéseinkben, mint amikor az ember változékony időben változatos tájakon vándorol. Előbb-utóbb minden szóba kerül – család, haza, emberiség és egyebek –, amiből az életünk áll. Sokszor olyan témákat érintünk, amikből szerencsés esetben akár vers is származhatna. Persze a vershez nemcsak nyersanyag kell, hanem mindenekelőtt poéta – de nem folytatom, Te mindezt jobban tudod.

De tudod, mi foglalkoztat most engem? Ismerem nézeteidet, indulataidat, tudom, mi a véleményed a mai világról, de mindezt, hogy úgy mondjam, csupán prózában tudom. A vers többet tud, mert mást is tud mondani, mint a próza. Ezért szeretném ismerni néhány újabb verseidet, amelyek a legutóbbi évek légkörében születtek.

Amint látod, születésnap köszöntő ürügyén gondokkal terhellek. Pontosabban szólva: terhekről beszélek, amelyekről tudom, hogy amúgy is nyomják a vállaidat, s amelyeket éppen születésnapkor inkább feledtetni kellene, nem mutogatni. Emlékszem, évekkal ezelőtt egyszer

borús arccal, rekedt hangon mondtad, hogy már tudjisten hány hónapja egy sort sem írtál, amit versnek lehetne nevezni. Emlékszem, de akkor is tudtam, hogy a borult hónapok után derűsebbek következnek (felhőátvonulásokkal), s a költőnek így vagy úgy meg kell szólalnia. Előbb-utóbb a legújabb verseid is olvashatóak lesznek.

Fekete Gyula:

HIÁNYÉRZETÜNK

Öcsém lehetne, de még mindig bátyámnak érzem. Abban az időben fogant ez az érzés, amikor Attila-korú 32 évével, Krisztus-korú 33 évével ő volt a korabeli Írószövetségnek szinte a családfője, egyike azoknak a pályatársainknak, akiket a gyilkos vitákban, vetélkedésekben, intrikákban szétszabdalt írótársadalom – a titkos szavazások tanúsága szerint is – a legáltalánosabb bizalommal szeretett, tisztelt.

Mert mindenkiben aki él
egyszer a teljes sors beszél,

van egy órája, egy szava
egyetlen pillanata,

egyetlen perce csak, amely
örökre vele lobban el...

(Vasárnap)

Két-három – négy? – író nemzedék indult azóta; a mai 32 évesek a legfiatalabbak közül. Ők talán nem érzik, de én tudom: hiányzik nekik Tamási Lajos az irodalmi közéletből. Emberi tisztasága, kőfalakat döntő vasfejű makacssága, plebejus demokratizmusa.

Nekünk, kortársainak meg különösen hiányzik, úgy is, mint minden jó ügyben társ, úgy is, mint konok vitapartner.

Fodor András:

KÖZÖS LÁNC

1952 januárjában az Alkony úti Móricz Zsigmond Népművelési Iskola vezényelték irodalomtanárnak. Vagy, ahogy a hivatalos kiküldetés papírján olvashattam: szemináriumvezetőnek.

/.../

Egy kortárs, nálam csak hat évvel fiatalabb költőről akkor már sokat hallottam a Szabadság-hegyi iskolán. Egyik tanár-társnőm különösen lelkesen, nagy szeretettel beszélt róla. Ez elég volt ahhoz, hogy kézbe vegyem Tamási Lajos akkori új kötetét. Friss hangja, hazai ízeztet hordozó közvetlensége, magabízó kedélye megfogott.

Nehéz elhinni, hogy ugyanez a költő írta később a *Keserves fáklya* verseit.

Közelről is figyelhettem volna Tamási elkomorulását, hiszen 1954-56 közt ugyanannak az Írószövetségnek voltam szerkesztő munkatársa, ahol ő titkárkodott. Nem emlékszem, beszéltünk-e valaha is úgy, ahogy író és író közt, a céhbeliség jogán természetes. De a Csillag, ahol én dolgoztam, mindinkább idegen égitestté vált a pályatársak közti fortélyos bizalmatlanság s az irodalompolitika szeszélyes változásainak légkörében.

A sors úgy hozta mégis, hogy másfél évtizeddel később az Írószövetségben győződhettem meg arról, hogy az egykori *Munkások*-at író Tamási Lajos belső tartása, emberi lényege, minden külső fordulat csapdába ejtő látszata ellenére, tulajdonképpen nem változott.

1972-ben kezdtem szervezni, s a költői szakosztály titkáráként szerkeszteni a pályakezdő költők sorozatát. A szülőföldemről, a Kapos völgyéből származó Oláh János, kérdésemre, hogy kivel szeretné bemutatni magát, tétovázás nélkül felelte: Tamási Lajossal.

/.../

Hat évvel később ismét egy somogyi származású ifjú költő, Benke László jelentette: szeretné, ha Tamási Lajos szólna róla. /.../ A benső-

ségesnek ígérkező hangulatot különösen családiassá tette, hogy eljött Újvárfalváról Benke Laci parasztedesapja. A kistermetű, feketruhás férfi kellő respektussal nézte a beavatást, s köszöntő szavaimra illendő tisztelettel fölállt és visszafelelt. Tamási Lajos pedig /.../ az idősebb testvér, sőt atya, aggódó, odahajló szeretetével beszélt a sokáig mellette nevelkedő ifjúról, s mementóként, mindenkit meglepő áhítatos nagyrabecsüléssel, – úgy, ahogy a megszólítás után talán csak Marxot illetett volna, – idézte Németh Lászlót, mert fiatal író ennél szebbet, jobbat, bölcsebbet nem kaphat útravalóul, mint az ő igéiből...

Jártam, nem is egyszer, a csepeli Munkásotthonban, Tamási legendás misszióinak színhelyén. Szót is váltottunk nemrég, fontos ügyben, ismét egy somogyi költő: testi-lelki jó barátja, Sipos Gyula hagyatéka ügyében. Az elmulasztott régi beszélgetéseket mindazonáltal lehet, hogy sohase pótoljuk be már. Nem baj, mert bővebb ismerkedés nélkül is nyilvánvalóvá vált előttem: a vállalt közösséghez tartozás bizodalma, roskasztó terhe, bárha hézagos, szinte láthatatlan láncon, de mindig összetartott bennünket.

A SZAVAK KIÁLTOZÁSA

Tamási Lajos mellett szégyellem, hogy írok. Van korszak az ember életében, amikor ledér dolog az írás, mert sokkal inkább dolgozni és feldolgozni kell. Minden leírt és megjelentetett mondat idő előtti. A kevély állítások igazából feltételesek, jobb híján közreadottak. A nagy szív egyetlen, nagy feldobbanását helyettesíthetik-e piciny egerke szívverések?

Nem akarok az egérszívűek közé beállni, mégis naponta ez történik velem. Írok, mielőtt értenék. Írok, mielőtt meghallanám, mit kiáltoznak a szavak. Mit kiáltanának, ha a tintámmal el nem némítanám őket. A szavak csak addig hangosak, és csak addig élnek, amíg le nem írom őket. Azután már nem a magukét mondják, hanem belefakulnak és belefásulnak a mondat értelmébe.

Az előzményekre és következményekre ügyelő tudat hallgat. Legföljebb saját létezésének lehetőségére pazarol szavakat. Egyébiránt, mondom, hallgat. Főképp a szavak kiáltozására fülel. A szavak ugyanis mindent elmondanak, ami érdekes lehet. A szavak beszélnek, miközben menetsztaik, a mondatok csak dübörögnek.

A szavaknak történelmük és jövőjük van, a mondatoknak csak jelen idejük. Annak a szónak, hogy „büszke”, történelme és jövője van. Annak a mondatnak, amelyben a „büszke” is bennfoglaltatik, csak jelen ideje. Ezért jelent minden mondatban mást a „büszke”. Hiszen nem egy jelen idő van, hanem pillanatonként új és új. De a pillanatok nem kapcsolódnak össze értelmes lánczá. A jelen idő nem a jövőbe vezet, hanem mindig vissza saját magához.

Nem hagyjuk szóhoz jutni a szavakat, zavar bennünket a kiáltozásuk, minduntalan mondatokba kényszerítjük őket. „Szép idő van” – mondjuk, és nem tudjuk, mi a szép, mi az idő. A mondat kimondása viszont magabiztossággal, jólétesültséggel tölt el bennünket. Folyton beszélgetünk, mert úgy hisszük, aki hallgat, az nem gondolkodik.

A hallgatás csendjében előözönlenek a szavak, s egyenként elmondják, amit másként meg sem hallottunk volna. Az igaz és a hamis való mivoltában tesz vallomást. A milliószeres hazugság elsápad az egyszeri igazságot hallván.

Itt végre nincs helye viszonylagosságnak, átlagolásnak, „végülis”-nek, „egészében mégis”-nek, „tulajdonképpen azért”-nek. A fekete belefeketedik saját rosszságának tudatába, a fehér kifehéredik, mint kötél csattogó lepedő. A szavak színt kapnak, elhúzódnak szemünk elől a szűrőlencsék. Minden szót először látunk és hallunk, és lassan, félve, de nagy bizalommal elkezdhetünk beszélni is végre.

A szavak örömmünnepe nemcsak az életé, az irodalomé is. Tamási Lajos mellett nem szégyellem, hogy írok.

ÉRCFEDEZET

Világéletemben a szavak mögött halványan vagy élesen kirajzolódó ember érdekelt. Tamási Lajosnál semmi gondot nem adott, hogy a szavakból kihámozzam az embert: a szavak mindig világosak voltak, egyértelműek – ezért közlésük sokszor nyersen hatott a beszélgető társra vagy társakra. Én szeretem a közlésnek ezt a módját – aki ismer, az tudja, miért.

Furcsa, hogy a szavakon kezdem egy alkotóművész jellemzését. De hát költőt kell jellemeznem, márpedig a költő anyaga a szó. A szó hatalma elképesztően nagy. És elképesztően nagy a veszély, ha a költő, az író ráébred ugyan a szó rendkívüli fontosságára, de sem ereje, sem kedve nincs már, hogy az elszabadult szóburjánzást kordába fogja: az előnti egész világot, mint férfi nélkül maradt udvart a dudva.

Tamási Lajos korán felismerte ezt a veszélyt. Egyénisége, tehetsége olyan korszakban bontakozott ki, amikor az emberek nagy lendülettel kezdték másra használni a szavakat, mint amit eredetileg jelentenek. Hogy a szó élő valóság, mutatja az a tény is, hogy ez ellen a szó maga nem egyszer tiltakozott. Nem szeretnék a levegőbe beszélni – hiszen én is ebben a veszélyes övezetben, a szavak csábító útvesztőiben élek. Megnézem hát, hogy vall erről maga a költő:

„...máig is kissé gyanakvó
szemmel nézek a pergőnyelvűekre:
hol szól a szív és hol pereg a lecke?”

Igen. A leckefelmondás, ez a hazug életforma, aminek jutalma többnyire a siker. Tamási Lajos, az egyszerű munkáscsalád sarjadéka ettől mindig viszolygott. Ezért mond ki csak olyan szót, mely mögött ércfedezet van. S ha súlyos szót mond ki, ami súlyos következményeket kavar, viseli annak minden terhét. Ezelőtt egy negyedszázaddal írta azt a

versét, melyben örök érvényességgel jellemzi azt a jellemtelen jellemet, aki könnyedén kimondja a súlyos szót és a következményekre vissza sem nézve, egy vállrándítással megy tovább. Amit erről Tamási Lajos mond, kőbe kíváncsozó szavak:

„Te könnyen megbékélsz magaddal,
várom, hogy vállad megvonod
s csak egy varázsló mozdulattal
elsimítod a homlokod,
A holtak árnyát te szelíden hessented el
s bosszús arccal, hogy: lássátok be, élni kell...”

Egyik versében saját mellének szegezi a kérdést: „mit ér, ha szigorú vagyok?” Mit ér? lehet, hogy nem sokat. De érzi, tudja: ezt kell tennie. S munkás nagyapja, akiről meggyőző és megindító arcképet festett s a Gubacsi út kopott kövei, ifjúkorának sustorgó fái, kikről minden tud s kik mindent tudnak róla, azt is tudják, hogy mit ér, ha a költő szigorú önmagához és a világhoz...

A TISZTASÁG DICSÉRETE

Ha egyszer majd valaki megírja a Magyar Írók Szövetsége történetét, abban bizonyára külön fejezet jut Tamási Lajosnak.

Karakterének legvonzóbb vonásai az „olvadás” éveiben bontakoztak ki. Ez a három esztendő – 1953 és 1956 között – a Szövetség történetének izgalmas, drámai időszaka. Tamási Lajos, nagy erkölcsi bátorsággal, azok mellett lépett fel, akik a forradalmi mozgalom megújításának és erkölcsi megtisztulásának elkerülhetetlenségét hirdették. Amit mondt és tett, annak mindig személyes hitele volt, meggyőző példaként annak, hogy a politika és morál nem egymást kizáró fogalmak; hogy etikus magatartás és jó karakter nélkül igaz ügyet képviselni nem lehet.

És milyen megindító az ő katarzisa az 56-os tragédiában! Az elkövetkező években ő azokból merített erőt, akik közül jött s akikért egész addigi életében küzdött. A csepeli munkások lapját szerkesztette, s olyan munkás olvasókört szervezett, s vezet már több mint két évtizede, melyet példaként állíthatunk népművelőink elé. Alkalmam volt megismerni ezt a meghitt egyesület – Kassák-estre hívtak meg a költő özvegyével, s azzal a jó érzéssel jöttem el, hogy Tamási Lajos, aki sajnos negyedszázada nem vesz részt az irodalmi közéletben, e harmonikus és jóra törekvő közösségben boldog és kiegyensúlyozott. Nem veszt el kapcsolatát az élő irodalommal sem, hiszen ennek legjava megfordul abban a csepeli olvasó- és alkotóközösségben.

Jómagam ezekben az esztendőkből, a konszolidáció éveiben csak ritkán és futtában találkoztam vele. De két verskötete, az 1963-ban megjelent *A ledöntött kőfal* és *A vas gyötrelme*, melyet öt évvel később publikált, közelebb vitt hozzá, mint bármely személyes találkozó. Ezek a versek ma is élnek bennem, s úgy emlékszem rájuk, mint az utolsó negyedszázad legszebb költői dokumentumaira. Hadd zárom hát e jegyzetet az ő gyönyörű soraival: „Mert minkenkiben aki él / egyszer a teljes sors beszél, / van egy órája, egy szava / egyetlen pillanata / ...egyetlen

szikra, mely kicsap / de benne izzik föl a nap, / és benne ver a nyár szí-
ve / rajta feszül a sors íve...” s a vers záróstrófái: „...Aztán majd holnap
nem leszek / ...a megbékült erő leszek / a föld mélyébe költözöm / hall-
gatatag vasba öltözöm...”

KISUGÁRZÁSOK

Tamási Lajosnak nem tartozhattam a tanítványi közé. Később ismerem meg, mint a legtöbb ifjú költő. Nem a csepeli Olvasó Munkás Klub tártkeblű, de szigorú ítéletű, közösséget formáló és összetartó vezetőjeként előbb, hanem lobogó, ősz hajú munkaruhás hegyi emberként, hogy azt ne mondjam, remeteként. Mert ez a szó legfőllebb külsejét és nem fiatal és idősebb barátokkal teli életét jellemezné.

Úgy vitt el hozzá Oláh János a hetvenes évek elején, mint kedves rokonhoz az új családtagot.

Váratlanul toppantunk be a hatalmas, erdőbeágyazott telken álló vas-tagfalú vályogházba. Kicsit zavartan jött elénk, ceignadrágban, felgyűrt ingben, fűzetlen cipőben, amit a kertés házak lakói a küszöb mellett tartanak, hogy ha valamiért kiugranak, könnyű legyen a ki-belépés, és ne hordják be a sarat. Valami munkából, talán ásásból, talán kaszálásból, talán barkácsolásból zavartuk föl: egyszerre örült és csodálkozott a váratlan érkezőkön.

Hamarosan bent ültünk könyvekkel megrakott, néhány népművészeti tárgygal díszített, vastag cigarettafüsttel bebútorozott barlangszerű szobájában, melynek padlója híven követte a hegyvidék változatos domborzatát. Egy percig sem éreztem, hogy először járok itt. Beszélgetésünk később pingpong csatába torkollott, s az ismeretség és barátság meg volt kötve – részemről legalábbis – egy életre.

Pedig akkor még csak hírből ismertem élete egyik fő művét, az annyi tehetséges embernek talajt, önmaga kimunkálása útján biztos menedéket jelentő klubot.

Én ezt a klubot – Tamási Lajos költői alkotó erejének és emberi, nevelői kisugárzásának bizonyítékát – nemcsak azért tartom egyedülállónak, mert számos fiatal tehetség itt kapott első és további biztatást, támogatást, irodalmi tájékozódáshoz iránytűt. Ez is vitathatatlan – és nem hézagpótló, hanem szakadék-áthidaló szerepe. De ennek a körnek

a bázisa, amelyről a mindig érkező fiatalok elindulhatnak, az a nem is kisszámú középkorú munkásember – vagy, nem létező szóval, de létező tartalommal munkásirodalmár – és munkásíró, akiket Tamási az ötvenes évek végén megüledni kezdő csepeli üzemekből gyűjtött maga köré a könyv, az írott szó szeretetének varázsával. Szentpéteri Zsigmond, Kiss István, Schuch János, Fodré Sándor és a többiek, akik a kör makacs működése során és annak köszönhetően sokszorosított kis füzetekben is felmutathatták írói arcukat, egy hányattatásokkal, világégekkel teli, sajnos túlságosan is közeli korszak mostohafiai. Tamási Lajos mellett – minden józan kishitűségnek cáfolatául – érett ítéletű írástudókká lehettek, akik, ha másban nem, de abban reménykedhetnek, hogy a nyugdíjkorba érve, letéve a nehéz vasas szerszámokat, legalább maguk és saját kis közösségük számára a könnyebb, mégis félelmetesebb eszközzel, a tollal is megalkothatják önmagukat.

Oláh János:

AZ EMBERSÉG MAKACS ŐRZŐJE

Tamási Lajos szívós, egyfelé irányuló, piciny, szinte hajszálnyi moccanásokkal építette a maga világát, de következetességével utat mutatott, és nyitott másoknak is. Végzetes öregkori bölcsesség vezette, pedig igazán nem is volt még öreg. Csak maga volt a megmondhatója, mennyi méltánytalanság, mások helyett is megszenvedett kudarc érte ezt a bölcsességet, ha hajlandó beszélni róla. Mi, fiatalabbak, bárhogya is tiszteltük őt magát érte, nehezen tudtuk az önmegőrzésnek ezt a cseppet sem látványos, annál több elszántságot igénylő módszerét elfogadni.

Ő maga egy nagyon szép, áttetsző Tompa Mihály-i tisztaságú verset írt erről, saját fiatalos illúzióinak szenvedélyes föltámadásáról s elvesztéséről (*Hárman voltunk*), így hát valószínű, megértett bennünket, s ezért volt képes rá, hogy olyan kíméletesen figyelmeztessen egy jobb belátás kényszerűségére, ahogyan tette.

Csak jóval később esett, hogy otthon is meglátogathattam, Zugligetben. A házat hatalmas, elvadult kert vette körül, amit már-már karmába kapott az erdő. Ez a remetei környezet azonban csak félig-meddig volt, lehetett menedék a számára. Kiszolgáltató volt most is, a történelem hajszojtja, mint mindannyian.

A belülről táplált megértés, türelem, kitartás, alkotókedv, bizalom csak részben ellensúlyozzák az emberi, erkölcsi értékek társadalmi vesztélyeztetettségét, mégis ezek teszik lehetővé, hogy az egyre nyíltabban brutális világban azért még élni tudjunk. Tamási Lajost e kiszolgáltatót emberség egyik legmakacsabb őrzőjeként s hívőjeként ismertem meg, s változatlanul ilyennek látom ma is.

EGYEDI PÉLDÁNY

Próbálom felvázolni Tamási Lajos portréját. Nehezen megy, mert elfogult vagyok. Akkor is szeretném őt, ha nem olyan lenne, amilyen. Lehet, hogy éppen az amilyenért zártam a szívembe?

Évtizedek óta ismerem, és évtizedek óta nem tudom megfejtetni a titkát. Soha nem beszél magáról, soha egy felesleges szót nem ejt ki, begubózó, zárkózott élete lepecsételt boríték, nem tépheti fel idegen kéz. És mégis köréje gyűlnek az emberek, kitárulkoznak neki, azt is elmondják, amiről nem is sejtik, hogy bennük lappangott. Miért éppen tőle kérnek tanácsot? Megérzik háttérbe húzódó, csendes lényében a tántoríthatatlan becsületességet, a segíteni akarást?

Ráncokkal összefirkált homloka, keskenyvágású szeme, csontos arca, fukar szája csupa biztatás, morgó mély hangja erőt szuggerál, hitet.

Néha elfog a vágy, hogy elmenjek hozzá s megkérdezzem, hogy él, min dolgozik. Kitérne a válasz elől. S én mégis megnyugodva mennék haza. Talán fütyörésznek is útközben. Mert biztos, hogy teleírt lapok hevernek az asztalán, s fából faragott tárgyakat pillantanék meg a könyvei között, a padlón jószagú faforgácsok pöndörödnének (sietve összeseperné), persze, hogy munka közben zavarnám meg. Lajos sohasem pihen. Ha elfárad az írásban, fúr, farag, kopácsol, bámulatos faköltemények kerülnek ki keze alól (senkinek se mutogatja). Megdöbbenő szerénysége arra buzdít, hogy bebizonyítsam, méltó vagyok a barátságára.

Ritkán publikál. Átengedi a teret a fiataloknak, gyöngéd szigorral egyengetve útjukat.

Előadásokat szervez Csepelen, a Munkásírók Klubjában, ezekre az előadásokra nem kell behúzni a közönséget. Dugig megtöltik a termet. Lajos olyan atmoszférát varázsol, hogy szinte felforr a levegő a lelkesedéstől.

Az előadó nem pislog az óramutatóra, éjfélbe nyúló vitákkal zárul az előadás, senki sem fáradt, senkit sem nyom el ásítás.

Hát nem „amilyen” ember Lajos? Egyedi példány.

Lapozgatom verseskötetét, nem elemzem a költeményeket, élvezem őket. Irodalomtörténészek, költőtársak már méltatták humánumtól feszülő költészetét, megható líráját. De vajon az őt megillető helyre tették-e? A csillagösvényre?

Schuch János:

A KONDORÜSTÖKŰ SZERKESZTŐ

Több mint 25 éve annak, hogy vélt vagy valós igazam tudatában be-
kopogtam a Fogaskerek szerkesztőségébe: Ezt írják meg! felkiáltással.

Aztán, ahogy kézről-kézre adtak, úgy fogyott az én igazságom. Végül
leültettek, mondván, várjak öt perceg, jön Tamási elvtárs, ez pontosan
az ő esete.

Úgy látszik, ő lesz a kidobó ember – füstölögtem magamban.

S aztán jött a kondorüstökű papírpusztító. Először kezét rázott ve-
lem, szívélyesen leültetett, és meghallgatott. Nekem már ez is rendha-
gyó volt.

Közben mint két szabadnapos ördög, beklaffogott ormótlan fatalpú
papucsában, zsákkötényében, fekete kindrusz felhőt kavarva, két kor-
mos pofájú öntő. A fiatal Pap Sanyi és Szentpéteri Zsiga.

Ezt olvassa el! s egy kockás füzetlapot nyomtak Tamási kezébe, és
elvonultak.

Nagyon csodálkozó képet vághattam, mert Tamási mosolyogva
megjegyezte:

Itt demokrácia van! S magának nemcsak joga, de kötelessége is ész-
revenni, ha valami jobban és könnyebben mehetne. Amit elmondott,
azt pedig írja meg.

Azt én bizony le nem írom. A nevem alá nem biggyesztem.

De bizony leírja. S a maga neve lesz alatta.

De én iskolás korom óta karácsonyi üdvözlétnél hosszabban nem
írtam.

Most majd fog – és mint egy varázsló, kierőszakolta belőlem az írást.

VADDISZNÓK

Egyenként vágták ki magukat
a bozótból, ahol már a hajtók,
a bátrak
dühösen és gyáván zörögtek, kiabáltak,
hiszen őket is lövés érheti.
Mögöttük eszüket veszített, vért-nyáladzó kopók,
és neki
a pusokások által megszállt tisztás
világosságának,
a meztelen veszélynek.
Nem volt ez már se család, se csorda.
Úgy önmagáért, hogy egész fajáért,
egyik sebzetten bútt sűrű bokorba,
emez dühödten a kopót levágta,
az csak csörtetett se hallva, se látva,
mind hajsoltan és mégis egy irányba,
egyik bozótból a másik bozótba.
A megmaradtak
gyanakodva körüszaglásszák egymást.
S a természet rendelése szerint
csordába verődnek.

A következő nagyvadászatig.

Szentpéteri Zsigmond:

ÁRGYILUS

*Balga nagyok, itt jár, köztetek él
Árgyilus, az álmok királya.*

Ady

Gyermekkoromban barátaim köre pajzsként védett engem. Úgy adta a sors, hogy fiú-unokatestvéreim, s az ő barátaik, mind idősebbek, magasabbak, erősebbek voltak nálam, s én a gyengébb jogán élvezhettem társaságuk minden előnyét. Az egész falu ifjúsága respektált bennünket. A védelmet én azzal viszonztam, hogy amit válogatás nélkül összeolvastam, mint saját élményeimet adtam át nekik a Sebes- vagy Hármaskörös hullámterein. De aztán az élet és a háború úgy szétszórta baráti körünket, hogy itt-ott maradt belőlünk hírmondónak egy is. Újabb baráti körre hosszú ideig nem találtam. Az élet ugyan mutogatta a barátság különböző formáit, de mikor a mélyükre néztem, nem izzott föl bennem az elmúlt idő hamuja alatt semmi.

Borbarát van, bajbarát nincs.

Városba kerülve aztán évek múlva találkoztam életem igazán igaz emberével.

Véled, Árgyilus.

Első találkozásunkkor megjegyeztem magamnak somolyogva: Na, ettől is sajnálta a nagy teremtmény a húst! – szikár, sovány alakodra gondolva. Aztán egyik év ment, jött a másik, s mint egy forrás buggyant ki az érzés bennem, amit akkor még néven nem neveztem. A tisztelet. Ahogy az ér folyóvá, folyamává szélesedik a beömlő kisebbektől, úgy szélesedett bennem a barátság és a megbecsülés.

Ma is emlékszem arra a kis jelenetre, amikor elvittem hozzád egy versemet. Elolvasása után fölemelted fejed a papírlapról, s miközben arcod minden pórusán átvilágított a tetszés, azt mondtad:

Az anyád.

Hirtelen kivilágosodott körülöttem minden. Én láttam csak így? Vagy a szorongás tűnt el? Dicséretre vártam? Lehet, hogy mindegyik megvolt. De azután rájöttem, hogy egész lényedből sugárzott a bizalom, a reménykedés derűje, azé a fajtáé, amely képes elültetni az emberben a viszonzás leendő sudár fáit.

Műhely-füzetem összeállítására is Te biztattál, segítettél. Szerzői esemen ítéletet mondtál róla a barátság szavaival.

Ez a munkás tud írni – mondtad, s nekem ez elégtétel volt. Tudtam, hogy ilyen dolgokban nem tréfálsz, nem dicsérsz érdemtelenül.

Gyermekkoromban sokszor kiszekereztünk nagyapámmal a tanyára, a lilimos dűlőn fekvő Barcéba. Míg a pejkok békésen poroszkáltak a szekér előtt, mi beszélgettünk.

Na mit tanultál a múlt héten az iskolában, Zsigmond unokám? – kérdezte.

Ránéztem mongolosan lecsüngő ősz bajuszára, amit mindig megcsodáltam, s valami nagy biztonságérzet fogott el, ha mellette ülhettem. Egy ideig hallgattuk a szekér kerekeinek kotyogását-zörgését, amint a poros kocsiúton bele-belehuppant egy-egy nagyobb kátyúba, majd beszélni kezdtem. Elmondtam neki a honfoglaló vezérek történetét, a nagy kalandozásokat, Lehel kürtjét, Botond párviadalát. Nagyapám szótlánul hallgatott, majd így szólt:

Az Árgyélusát, miket tudtak ezek a magyarok!

Mikor a tatárjárásnál tartottam, és a kunok vitézkedéseit is elmeséltem, akkor meg csak ennyit mondott:

Kemény legények voltak az ősök is.

Százhuszonhat éves nagyapám harminchét éve nyugszik a dévaványai-vágási temető akácosában. Alig van nap, hogy valamilyen formában elébem ne villanna ősz hajával. Így villansz élém te is, Árgyilus, amikor könyveid kezembe akadnak. S gyakran kell hozzájuk fordulnom. Hiába morzsoltam le életem nagyobbik felét, a versek adnak nékem újabb és újabb szellemi vérátömlesztést, vigaszt mindennapjaim elviseléséhez. Mert minek van értelme ezen az istenverte földön? Minek?

Valamiért itt kell járnom
akkor is, ha csak magam.
Van értelme? Nincs értelme?
Meggpihenni könnyebb lenne?
Járjuk, István napja van.
(István napkor)

Mi vár rád, Árgyílus? Dolgozol, küzdesz, kitennéd a lelked is. Kikért? Érdemes? –

hanyatt vetődtem, aztán oldalt
próbáltam úszni, víz alatt
buktam előre, könyörögve
a szemközti partot, falat,
hogyan lássam, mérjem: meddig tart még
utam, a vad rémületé?
– S csak bezuhantam, kint az éles
sáslapok kardjai közé!
(Hárman voltunk)

Hát ezért? Azért, mert eleve kiválasztottak atomjaid, fejedben Árgyílus koronájával. Hiába futnál. Hová is menekülhetnél? –

úgy futok, mint
aki csatából menekül s már elérte a kukoricást,
s csak
nem szűnnek a dobajok mögötte.
(Születésnapomra)

Ki elől, s még meddig kell futnod? Hiszen körözőleveled a homlokodon van, mindenütt rád ismernek.

Megőriult – gondolom, s nyomába

vágok a káprázó úton;
valaki nevemet kiáltja
mögöttem,
de nem merek hátra
fordulni, mert félek, hogy látja:
nekem is izzik homlokom.

(Lovasok)

Mikor meglátogatlak téged, s beszélgettünk – előbb az Alkony utcai
kert csendjében, később a Pagony utcai ház udvarán, elüldögélve azo-
kon a magad-készítette piros-kék padokon, s ahogy egyszer elénk tette
a kávé Árgyilusné, döbbsen vettem észre: sötétfekete haja milyen
öszülőre vált. Az övé is!

Fiatal nő fényképét őrzöm éjjeliszekrényemen. Ezt még soha nem
mondtam el senkinek., csak néked, most, Árgyilus. Én csak így ismer-
em édesanyámat. Mikor otthon járok, kimegyek a temetőbe, s jobbára
egymagam. Taposom az ösvényt a már derékig érő fűben. Maholnap
eltűnik a temető is, alig látom anyám kifakult fejfáját. Úgy szeretnék
mondani valamit, de kinek mondjam? Akácok, örökzöldek, lekopott
írások vannak körülöttem. –

...Oly messze van, hogy Illa-kútján
megcsobbant érte az öröm,
suhogtak a kukoricák, hogy:
suhogjunk, Balogh Róza jön.
Holnap, hogyha tavasz lesz újra
s az utakon szél zúdul át,
elindulunk és ketten együtt
bejárjuk az egész határt,
bejárjuk a Dunántúl minden
faluját-bokrát kedvedért,

s meghajlik egész Magyarország
anyánk, szelíd áldásodért.

(A városi ősz)

Nem tudtam bejárni a Tiszántúlt senkivel, csak hívatlan vendégeimmel, a könnyeimmel.

Ahogy te sem, Árgyílus. Hiába ígérted ősz kis anyádnak, sok-sok évvel ezelőtt, hogy majd körülviszed, megmutatod neki Dunántúlt, elviszed autóval – még ezt sem engedte meg a sorsod. Neked aztán tényleg sikerült szegénynek maradnod!

Nehezen írtam le ezeket a mondatokat. Állandóan azon gyötrődtem, hogy miket gondolsz, ha majd olvasni fogod őket. Erőt vettem mégis, mert olyan világos előtttem, mint a nap, hogy egy tiszta, szemérmes férfi jár közöttünk, konok elszántsággal a szívében. S amit tud, megosztja velünk, hétköznapi ünnepeinken, a keddi délutánokon.

S így megy el az idő.

Véshi Endre:

SZENTENCIÁK NÉLKÜL

Végülis nem az ügyes hangsúly
hitelesíti majd a szót
csontváz-vigyor leplezi majd le
a magát átmaszkírozót

Végülis mi marad meg végül?
összegezi majd az idő?
elsüllyedt évek fölmerülnek?
halottnak foga-haja nő?

Teremt az ember maga embert
ki gondolkodás vér ideg
s bár saját szenvedése árán
egész önmagát méri meg

Nem hibátlan nem csálhatatlan
s ha visszanéz előre néz
az utókorra nem bízhatja
melynek nélküle nyoma vész

Látod látod szentenciákat
írok születésnapodon
hogy végül szentenciák nélkül
köszöntselek ilyen jogon:

mert nemesebb és bonyolultabb
egy magatartás rajza mely
mint pályakép felel a mának
s a holnapnak is az felel

APÁM ARCÁT KERESSEM

Apámat keresem,
fekete-fehér filmekben,
vibráló snitteken,
lassított felvételen,
fényt kapott fényképeken
Apám arcát keresem,
mert ott volt –

Igen, ott volt
a tüntető tömegben,
a Boráros téren, Csepelen,
a körúton, utcákon,
tereken –

Az 56-os képeken
évek óta nagyítóval
Apám arcát keresem –

Tudom, az a kép is
keres engem,
Apám arca is keres engem –

Erősen várja,
hogyan megtaláljam,
hogyan szemünk végre
az ellenfényben
fölragyogjon,
egymásba kapaszkodjon –

Akkor a homlokát
finoman összeráncolja,
az enyém is
gyűrődik egy kicsit,
és alig észrevehető
mosollyal erőt ad,
új erőt áramoltat,
és már végleges,
hogyan érdemes –

De már nem is érdekes,
hogyan érdemes,
mert összemosódik
egyszervolt életünk
az 56-os fényképeken,
a Boráros téren, Csepelen,
a körúton, utcákon
és tereken,
Lakiteleken –

EGYSZER EGY RUSZKI TANK

Egyszer egy ruszki tank
– mit gondolt magába –
hosszú vascsövével
benézett a Dob utcába,
a mi utcánkba.

Néptelen az utca
– mit gondolt magába –
nem leskődik senki,
minden ablak spalettázva,
jól bedeszkázva.

Nyávogott egy macska
– mit gondolt magába –
tölgyfa kapu zárva,
a pincében minden ember
nyirkos november.

Megdörrent az ágyú
– mit gondolt magába –
aki nem lát engem,
a fülének higgyen, mert nem
jöttünk mi ingyen.

Süvölt vasgolyóbis
– mit gondol magába –
emelet leroskad,
minden lakás imádkozhat,
térdre omolhat.

Néztem jó Apámra
– mit gondol magába –
légópince megvéd,
de kenyérünk nincsen,
mennék, messze a pékség.

Néztem jó Anyámra
– mit gondol magába –
ilyenkor ez képes
elmenni a sütődébe
ágyúdörgésbe.

Néztem amíg bírtam
– homálylok álomba –
Nagymama, Nagypapa,
ebéd a tornácon,
nyár van, gombóc a tálban.

Nagymama mosolyban
– mit gondolt magába –
az egyik gombócban
zsírpapírban tízfillér van,
nehogy elharapjam.

Tízfilléres gombóc
– mit gondolt magába –
ha megtalálsz engem,
cukrot vehetsz értem,
kérjél selyemcukorkát.

Boltos néni hallgat
– mit gondol magába –
lövik Budapestet,
kenyeret visz pesti gyerek,
jó apja helyett.

KRÓNIKA, DECEMBER, 1956

És eljöve akkor a negyedik reggel,
sokgyermekes asszonyok indultak
a szétlőtt ablakszemek deszkakötése mögül,
félretolták Európa szeretetsomagjait,
és úgy engedték el a férfiak fáradt arcát,
mint azok a rádió keresőjét,
és vonultak némán az emeletes házak futóárkaiban,
a kövezetre nyomtatott lánc talpak idézőjelei közt,
és idegen katonák hátráltak,
ütötte arcukat dér,
lűktető gyászba borult a tér,
és akkor az asszonyok mécsest gyújtottak,
szemük örök lobogását,
és ahogy a bögre tejet teszik a kicsi arcok elé,
olyan mozdulatokkal virágozták föl
a harcokban elesett hősök sírját.

AZ ISTEN CSERESZNYEFÁJA

Mikor a méhecskék az Úrnak dolgoznak,
virágról virágra boldogan poroznak
– magasságos egek, örvénylő mélységek! –
kékebbnél is kékebb foltozott kötényén
átsütő Napjával, zöldebbnél is zöldebb
pázsiton lépkedve fénysugár pálcával,
térdén és lábszárán beletörött füvel,
kicsit majdnem sután, jött a Lehetetlen
s mégis lehetséges. Teljes szerelésben
maga az Isten jött. – Hatalmas koronás,
micsoda erőd van! – bámultam rá bután.
Felséges tenyerén földlabdával egyben
istenszép virágot – de nem ám egy szálat! –
hanem egy királyi udvart is betöltő,
virágjába lobbant cseresznyefát hozott.
S élém tette szépen régi nagy pátronánk,
Gelencsér Mária s gyümölcsoltó apánk,
idős Benke József napfényes kertjébe.
– Ezt a hegyről hoztam, nem is kell ültetned! –
Én meg csak habogtam, ámultam, dadogtam,
néztem az istenfát, néztem az Öreget,
ittam az illatát csaknem térdre hulltan.
– Miatyánk Úristen, ki vagy a mennyekben... –
kezdtem volna nyomban, ő meg csak legyintett:
– Állj fel már a porból! Süket vagy? És vak is?
Emeld föl a fejed, addig, amíg fönn van!
Nézegetsd, gyönyörködj, ez itt a helyén van. –
Mit mondjon az ember egy ilyen Istennek?

– Hozott Isten – mondtam. A méhecskék pedig
dönögve dolgoztak, virágról virágra
mézért, cseresznyéért boldogan poroztak.

G. Komoróczy Emőke:

„NINCS SEHOL MEGOLDÁS,
CSUPÁN A VÁLLALT SORSBAN...”

TAMÁSI LAJOS KÖLTÉSZETÉRŐL

(1923. január 1. – 1992. november 26.)

„Ott tanultam hűséget, álmat
s azok parancsát hordozom
kik hajnalban topognak, fáznak
az első villamosokon.”

(Ha utolsó ítélet lenne)

Tamási Lajosról sajnos mintha megfeledkezett volna az irodalomtörténeti köztudat, holott a XX. század második felének egyik szimbolikus jelentőségű alkotója volt. De sajnos, amnéziában szenvedő irodalmi életünk mindig azokról feledkezik meg, akik talán a legtöbbet tettek azért, hogy egy egészséges, és minden irányzatot magában foglaló, színes irodalmi élet alakuljon ki nálunk – mindig csak a „kirekesztés” politikáját folytatták az irodalmi élet korifeusai, hol ilyen, hol olyan politikai-ideológiai szempontokat helyezve előtérbe. Így azok, akik nem fértek bele az éppen aktuális politikai trendbe, minden személyi kiválóságuk, kiemelkedő színvonalú alkotótevékenységük ellenére periférián maradtak.

Tamási költészetének nemcsak aktuálpolitikai jelentősége volt '56-ban, nemcsak a korszak egyik legfontosabb „robbantó” versét írta meg – költészete azért is a *legjelentősebbek közé tartozik*, mert ő soha, egyetlen pillanatra sem kötött alkut a véres, majd a „puha” diktatúrával, s különállásával mintegy felkiáltójelként magasodott a kor fölé: „nem ezt akartuk!” – hirdette jelenlétével; mi egy szabad, független, demokratikus Magyarországon gondolkodtunk, anno 1956. És haláláig nem adta fel a szabad, független, demokratikus Magyarország eszméjét. Ha élne, bizony ma sem lenné helyét a „civódó” érdekcsoportok, s az egyre inkább elszegényedő, kiszolgáltatott nemzet és az egyre jobban gyarapodó „oligarchia” szomorú párharcában.

Falusi származása (sz. 1923, Nagykónyi) révén tisztelte és becsülte egész életében a fizikai munkát, ismerte és szerette a kétkezi dolgozók életét. Iskoláit már Pesterzsébeten végezte, ahova a család még a háborús években költözött. A polgári iskolában intenzív szellemi hatások érik – amint erről maga vall egy későbbi interjújában (Pacsek Józsefné: Interjú Tamási Lajossal, 1983. – PIM Hangtár). Mohón olvasni kezd (eleinte a „filléres füzetek” divatos történelmi regénysorozatát, *A néma koldus titkát* – Napóleonról, majd Tolnai Világtörténelmének VIII. kötetét lapozgatja, ami „véletlenül” megvan nekik otthon – a francia felvilágosodásról és a forradalomról). Tanárai között akad néhány kiváló, mind szakmai felkészültség, mind emberség tekintetében (egyikük-másikuk emlékét versei is őrzik). Irodalom-tanárnője szavalókórust vezet, Arany-balladákat, Petőfi-verseket adnak elő (költőnk 100 Petőfi-verset tud könyv nélkül!). Az utolsó évben Féja Géza tanítja nekik a természetrajzot (akit a *Viharsarok* című szociográfiája körül kialakult botrány miatt „büntetésből” helyeztek ide egy évre). Miután első verseit megmutatja neki, a tanár úr őt nevezi ki az irodalmi önképzőkör elnökévé. Igazgatója pedig nagyon megdicséri, megöleli társai előtt azért, hogy munkásfiú létére oly kiválóan tanul. Ez öntudatot és bátorságot ad neki, s nyilván közrejátszik abban, hogy a négy polgári elvégzése után különbözeti vizsgával a pesterzsébeti Kossuth gimnáziumban folytathatja tanulmányait.

A munkás-sorsból kiemelkedni vágyván, ismeretekre szomjazva – „mint egy kis Julien Sorel”, ahogy később jellemzi önmagát – nekivág a nagyvilágnak. A gimnáziumban azonban már több megaláztatás éri – ide ugyanis a 30-as években elsősorban a középosztálybeli főtisztviselők gyerekei járnak, s ő egyszerű ruházatával, modorával kirí az úrifűk közül. Bár már nem színjeles, de irodalomból osztályelső; itt is önképzőköri elnök, sokat olvas, rendszeresen jár a Szabó Ervin Könyvtárba, így osztálytársai előtt nagy tekintélye van.

A háborús megpróbáltatások és hányattatások után természetesen örömmel üdvözli az ország „megszabadulását” és boldogan vesz részt

az újjáépítés lendületes munkájában. Hisz a „szocialista társadalom” eszményének megvalósíthatóságában, mint annyian e korszak fiatal, népi származású írói közül. Ekkori költeményei a korhangulatot – bár kissé sematikusan, de – hitelesen közvetítik. Ugyanakkor már azt is jelzik: miért és hogyan zuhant néhány esztendő múltán mélypontra az ország, s az un. „fordulat éve” után, 1948 derekától miért érezte megcsalotva magát a szocializmus eszmekörének belülről, lelkében és élet-helyzeténél fogva is elkötelezett népi értelmiség. Maga Tamási így tekint vissza e lázas korszakra a rendszerváltás távlatából: „Mi, akkori fiatalok nem gondoltuk, hogy gumibottal meg hóhérkötéllal fogják építeni a leghumánusabb társadalmat! /.../ 1945-től kezdve azt hittem, hogy itt egy új, emberséges világ épül. Hogy most jön a mi időnk.” 1946-ban, mikor a háborús bűnösöket felelősségre vonták, még ő is úgy gondolta: az emberekben akkora az elkeseredés és szenvedés a háború miatt, hogy „itt és most” mást tenni nem lehet. Később azonban, mikor már a „törvénytelenségek” időszaka következett, és hithű, becsületes kommunistákat is elhurcoltak, megingott bizalma az ország vezetésében. De még mindig hitt az Eszmében, s megpróbált korrigálni a hatalmi gyakorlaton (úgy vélte, csupán politikai tévedésekről van szó). Az '56-hoz vezető út, s az azt követő megtorlás azonban rádöbbsentette: maga az Eszme is csődöt mondott – mert amit tűzzel-vassal, véres diktatúrával lehet csak megvalósítani, az jobb, ha egyáltalán nem valósul meg. A Kádár-korszakban úgy érezte: az Eszme végképp felfalta önmagát (Győrffy Miklós: interjú Tamási Lajossal, 1990.). Ezért tartotta magát távol nemcsak a politikától, hanem az irodalmi közélettől is. „Alkudni” nem volt hajlandó soha. Tamási Lajos költészetében tehát „hitelesen tükröződik a XX. század második felének magyar történelme”; így azt a szellemi ellenállás egyik legértékesebb dokumentumaként olvashatjuk.

1948-ban Tamási mint pártmunkás a közigazgatási szférában dolgozik; de egyre rosszabbul érzi itt magát (nyilván tudomást szerez az ekkor már javában folyó koncepciók perekről). 1950-ben ő az Írószövetség pártszervezetéhez kéri át magát. Csakhamar megjelenik a Szépírodalmi Kiadónál – Illés Endre és Vas István gondozásában – korábbi

verseiből összeállított első kötete (*A harmadik szerszám*), amelyet József Attila-díjjal jutalmaznak. 1950-53-ban ő az Írószövetség elnökségének titkára, s mint a parasztság sorsa iránt is fogékony munkásköltő, az ekkoriban szervezkedni kezdő erős népi szárnyhoz csatlakozik (Benjámin László, Cseres Tibor, Erdei Sándor, Fekete Gyula, Földeák János, Gerblyés László, Gergely Mihály, Kónya Lajos, Kuczka Péter, Major Ottó, Molnár Zoltán, Sipos Gyula, Szüdi György, Varga Domokos, Vészi Endre stb.). Szó sem volt ekkoriban „urbánus – népi” megosztottságról; az ekkor már neves-tekintélyes Déry Tibor, Kolozsvári Grandpierre Emil, Örkény István, Tamási Áron, Vas István, Zelk Zoltán stb. is velük rokonszenvez, melléjük áll (nem az un. „moszkoviták”, a Hatalom emberei mellé). A lakkozó és sematizáló „szoc.reál” (a Szovjetunióból hazaszármaztatott „szocialista realizmus”) ellenében – amelyet ekkoriban Révai József és sajnos, Lukács György is tűzzel-vassal terjeszteni kívánt, miközben fennhangon minduntalan a „sematizmus”-t ostorozták! – az írók valódi tényfeltáró, szociografikus jellegű „valóságirodalmat” próbáltak teremteni. Persze, ez az egész küzdelem illuzórikus volt, hiszen Rákosi és a pártvezetés szándékosan Moszkva utasításait követte, és egy nép-idegen, „kiszolgáló” irodalmat szerettek volna látni maguk körül, amely totalitárius politikai gyakorlatukat népszerűsíti. Így hát természetesen szó sem lehetett megbékélésről a népképviselőt vállaló írók és a Hatalom között.

Kolozsvári Grandpierre Emil így emlékszik vissza az ifjú Tamásira: „Abban az időben mindenki mindenkire gyanakodott”, érthető hát, hogy Tamási is „szinte tapintható gyanú fogadta, hiszen a Belügyből jött” („sokan úgy vélekedtek: onnan küldték a nyakunkra”). Azonban „amilyen vastag volt ez a gyanú, olyan gyorsan szétfoszlott; mint a nap a felhőt, úgy törte át Lajos kristálytisztá, őszinte, becsületes lényé a gyanakvás légkörét. Még meg sem melegedett a szövetségben, máris megszerettük. Gyorsan tájékozódott az Írószövetség dolgaiban, távol tartotta magát a klikk-szellemtől, jó ösztönrel ismerte fel a tehetségeket. Csakhamar mindenki megbízott benne...” (Arcvonások, in: Tamási L.: *Hazatérés* című posztumusz kötete, *Tiszteletadás* c. fejezet; Bp. 1993.

253-54.p.). Major Ottó is főhajtással szól róla: „Akkor publikálta első verseskötetét. /.../ Emberi tisztaságával és tisztességével, közvetlen és őszinte viselkedésével hamar megnyerte társait. /.../ A Szövetség történetének legizgalmasabb és legdrámaibb korszakában – 1953-56-ban – bizonyosságot tett róla, hogy igaz ügyet képviselni csak etikus magatartású és erős jellemű ember képes” (*A tisztaság dicsérete* uo. 256-57.p.).

Tamási Lajos második kötetében (*Munkások*, Szépirod.K. 1952) önméltóságának folyamatát, tágabb értelemben vett sostörténetét örökíti meg áradó, széles sodrású, mívesen csiszolt ciklusok sorozatában (*Dunántúl, Kiserdő, Munkások, Csillag, Napsütés, Vonatok, Őrségen*). Ezért is megkapja a József Attila-díjat; hiszen hűségéről is tanúbizonyságot tesz benne, mint a korszak népi értelmiségének többsége. Épp hűsége vezeti az első kételyek felé.

1952 nyárvégén szembesül első ízben nyíltan a vidék valós helyzetével. Cséplés után néhány napot tölt falun, s megdöbbenve tapasztalja: a parasztok dühödt nekikeseredéssel szidalmazták Rákosit, lázonganak a „padlások lesöprése” miatt. „Egy vészterhes éjszaka képével indultam vissza” – emlékezik később (Kónya Lajos sorsát megidézve temetése alkalmából – részletei megjelentek: *Megkoloncolt sólyom* ÉS, 1982. augusztus 13.). „Hajnalban valaki felgyújtotta a tanácselnök szalmakazlát, s az egész fölbolydult falut bevilágította a magasra csapó s ellobbanó lángcsóva”. Mint egykoron az Ady-megénekelte „grófi szerűn”. Majd Értényben, nagyszüleinél éli át az igazi döbbenetet: „Annyijuk se volt, hogy csak kenyérrel / kínáljanak, tördelte két kezét / öreganyám, hogy röstelli /.../ rántottleves volt csupán az ebéd”. Költőnket a szégyen mardosta: „kerestem a lélek és az emberség szavát / éreztem, hogy valaki rámszól nyersen, /.../ rendelkezik, büntet az én nevemben / s én hallgatok és úgy megyek haza / Erzsébetig, hogy fegyverropogásként / kísér el a szív robaja” (*Egy estém otthon* – a cím nyilvánvalóan szándékos visszautalás a Petőfi-versre).

Ezeket az első jelzéseket azonban még nem vette eléggé komolyan, illetve nem általánosította őket. Azt hitte: „múló zavarokról van szó”. 1953. március 5.-én megérkezik a hír: Sztálin meghalt... Az egész or-

szág fellélegzik. A Szovjetunióban megindul az „olvadás” (amit Ilja Ehrenburg híres regénye megrázóan örökít meg). 1953. június 13-án Moszkvába rendelik a magyar párt- és állami vezetőket. Rákosit, Gerőt teszik személyesen felelőssé a Magyarországon kialakult helyzetért („a rendszert népi fölkelés fenyegeti”). Rákosit utasítják, hogy adja át a miniszterelnöki posztot Nagy Imrének (az MDP főtitkára azonban ő marad – így bizonyos értelemben „kettős hatalom” jön létre). Az MDP Központi Vezetősége (továbbiakban: KV) június 27-28-ai ülésén meghirdeti „az új szakasz” politikáját (részleges amnesztia a politikai foglyoknak, az internálótáborok feloszlátása, enyhülés a parasztpolitikában, az iparosítás ütemének csökkentése, a koncepciók perekben elítélt kommunisták rehabilitációjának megindítása stb.). Július 4-én megalakul a Nagy Imre-kormány (csak hogy a Szovjetunió továbbra is fenntartja az un. „kézi vezérlet”, Gerő Ernő miniszterelnök-helyettes és belügyminiszter révén). Az Írószövetség reformkommunista és népi elkötelezettségű tagjai egyöntetűen felsorakoznak Nagy Imre programja, az „emberarcú szocializmus” ügye mellett. Az un. „íróellenzék” (melynek legismertebb tagjai Aczél Tamás, Benjámin László, Déry Tibor, Háy Gyula, Kónya Lajos, Kuczka Péter, Lukácsy Sándor, Méray Tibor, Tamási Lajos, Zelk Zoltán) élesen fellép a resztalinizációs törekvések ellen. Voltaképpen ők vállalják a legnagyobb kockázatot (belülről szembeállni a diktatórikus hatalommal, amikor az még ereje teljében van!), hisz bármikor lecsaphat rájuk is a bárd... Az Írószövetség elnöke Veres Péter lesz, titkára Erdei Sándor, párttitkára pedig Tamási Lajos – mindent megtesznek azért, hogy az új reformpolitika számára szilárd bázist teremtsenek (v.ö.: *A XX. század krónikája*, Officina Nova K. 1994. 777-786., ill. 802.p. – valamint: Pomogáts Béla: *Irodalmunk szabadságharca* 1956. – Gondolat K. 1989. – *Előzmények* fejezet).

Tamási Lajos költészete is megfrissül-megpezsdül, új színekkel gazdagodik ezekben az években. Versei mint „kürtszó” harsannak, s mint hajnalonta a gyárkürtök, ébresztenek, tevékenységre szólítanak (*Kürtök, Fejem fölött már derűs éggel, Súlyommadár* stb.). Életképek sorában mutatja be a szívéhez oly közelálló kisembereket, azoké minden együtt-

érzése, akiket mindig megaláztak a történelem során (Öreg Kovács, Kék Sandri, Öreg munkás temetésén, Magvető, Búcsúpohár, Dal az aratóknak, Az első villamoson stb.). 1955-ben megjelenő kötetét (Dal az ifjúságról) áradó, erős zeneiség, játékoság, könnyed derű jellemzi. Akad persze még egy-két sablonosabb vers is benne (az „osztályharc” zsargonjával átszőve, mint pl. A kiáltvány, Taggyűlésen stb.), de az üde, muzsikáló sorok többnyire feledtetik a meg-megdöccenő szólamszerűséget.

1954 júl.7-8-án az Írószövetség közgyűlése megvitatja a Szabad Nép márc.15-ei számában közzétett irodalompolitikai célkitűzéseket (az irodalom legyen a „népsorsban – nemzetben” való gondolkodás letéteményese, ne várjanak tőle közvetlen politikai szolgálatot stb.). A közgyűlés jóváhagyja az azt megelőzően hozott személyi változásokat: Veres Péter marad az Írószövetség elnöke, Erdei Sándor a főtitkára, mellette Aczél Tamás és Urbán Ernő a két titkár. Ekkor már Tamási Lajos a párttitkár. A vezetőségbe bekerül néhány – addig háttérbe szorított – jelentős író is (pl. Nagy Lajos, Németh László); viszont Sinka Istvánnak és az Újhold körének rehabilitálását visszautasítják (v.ö.: Rainer M. János: Az író helye – Viták a magyar irodalmi sajtóban 1953-56, – Magvető K. 1990. 106-115.p).

1954 augusztusában Nagy Imre kezdeményezésére megalakul a Hazafias Népfront – ami egyértelmű nyitás a demokratikus/abb/ közélet felé. Az Írószövetség novemberi párttaggyűlésén Tamási Lajos a referendumában átfogóan vizsgálja az 1953 előtti irodalompolitika elvi és módszertani hibáit (a diktatórikus pártirányítást téve felelőssé az irodalmi sematizmusért). Ezt az irányvonalat támogatja az Irodalmi Újság (a továbbiakban: IU) is (v.ö.: Rainer M.J. i.m.: 130-36.p.). 1954 decemberében Veres Pétert és Tamási Lajost küldi ki az Írószövetség a szovjet írók II. kongresszusára, ahol már érezni lehet a politikai változások előszelét. Az Írószövetség elnökségi pártcsoportjának 1955. jan.14-ei tanácskozásán Tamási beszámol írótársainak a kongresszuson elhangzottakról, s hangsúlyozza: „leleplező” irodalomra van szükség, a hibák feltárása a legfontosabb feladat.

Csakhogy a legfelső pártvezetésben már 1955 koratavaszán megkez-

dődik a „visszarendeződés” (azaz a Nagy Imre által képviselt reformfolyamat visszaszorítása). A KV 1955. márc.2-4-ei határozata elítéli a Hazafias Népfront „nacionalista” jellegét, s Nagy Imrét teszi felelőssé a jobboldali nézetek térhódításáért. A KV ápr. 18-ai ülésén aztán súlyosan megbélyegzik, leváltják, s Rákosit visszahelyezik régi hatalmába (v.ö.: *A XX. sz. krónikája*, 802-804.p.).

De a reformfolyamatot ekkor már nem lehet rendeletekkel feltartóztatni! Tamási az Írószövetség MDP-aktívájának 1955. március 22-ei ülésén határozottan leszögezi: „Nem szeretném, ha az irodalompolitika gyakorlatában olyan időszak következne, amelyik a KV határozatait rosszul értelmezve szót emelne minden olyan mű ellen, amely hibákra, negatívumokra mutat rá” (Rainer M.J.: i.m. 163.p.). Hiszen az irodalomban egy „új reformkorszak” van kibontakozóban! Sorra jelennek meg a társadalom belső keresztmetszetét, a népellenes hatalom természetét máig érvényes hitelességgel átvilágító művek (Déry Tibor: Niki, Háy Gyula: Varró Gáspár igazsága, Kuczka Péter: *Nyírségi napló*, Sarkadi Imre: *Igazság, s az Emberavatás* c. antológia, amelyben olyan fiatal prózaírók debütálnak, mint Galgóczy Erzsébet, Kertész Ákos, Santa Ferenc stb.). Az Új Hang, az IU, sőt a Magvető Kiadó is az új szellemiség élére áll, természetesen intenzív támadások közepette – aminek szócsöve részint a Csillag folyóirat volt, de még inkább a pártsajtó, különösen a Szabad Nép. A KV-ben az a lesújtó vélemény alakult ki, hogy az Írószövetség „ellenforradalmi” gócponttá vált. Az új kormány népművelési miniszterhelyettese, Kállai Gyula – aki maga is saját bőrén tapasztalta meg Rákosi börtöneit – kezdetben támogatta, de azután fékezni próbálta az irodalom szabadságharcát, félvén, hogy az alágördülő lavinát nem lehet majd megállítani.

Tamási Lajos *Most küzdöm végig* c. verse az IU 1955.aug. 20-ai számában megrendítő őszinteséggel vall kínkeserves, „széllal szemben” vívott harcukról, saját vívódásairól. Úgy érzi: népe kérdéseire neki személyesen is felelnie kell, ország dolgában nem hunyhat szemet. „Nehéz vagy könnyű? - Beleroskadok? / Csak annyit érek, amennyit vállalok. / Mert szívemben a jövőt hordozom /.../ Úton vagyok, s magamnak

panaszlom: / most küzdöm végig elmulasztott harcom” (a vers majd *Előszó* címen kerül be a *Keserves fáklya* c. kötetébe).

1955. okt. derekán összehívják az Írószövetség elnökségének párt-csoportját és a pártszervezet vezetőségét. Erdei Sándor készíti el – Tamási Lajos jóváhagyásával – közös állásfoglalásukat (*Tézisek az IU szerkesztési problémáinak vitájához*), amelyben visszautasítják az „ellenforradalmár” címkét, s tiltakoznak a szigorítás politikája ellen. A közösen elfogadott *Memorandumot* ismert párttagírók-újságírók – színészek – rendezők – zene- és képzőművészek – a szellemi élet tekintélyes képviselői írják alá (összesen 59-en). Az MDP – válaszképpen – 1955. nov. 10-13-ára háromnapos taggyűlést hív össze, amikor is a listán szereplőket egyenként nyomás alá helyezik. Többségük visszavonja aláírását; aki nem, azt szigorú pártbüntetésben részesítik (Aczél Tamás, Benjámin László, Déry Tibor, Losonczy Géza, Szervánszky Jenő, Zelk Zoltán szigorú megrovást kap, Haraszi Sándort, Vásárhelyi Miklóst a pártból is kizárják. – Minderről bővebben: Rainer M.J.: i.m. 198-200, ill. 212-14.p. – valamint Pomogáts Béla: i.m. 23-27.p.).

1956. febr. 24-én Hruscsov felszólalása az SzKP XX. kongresszusán a hazai szellemi életben egyelőre – látszólag! – nem hoz enyhülést. Sőt! Márc. 29-ére ismét összehívják az Írószövetség elnökségi pártszervezetét, s lefejezik az „ellenforradalmi” gócot: leváltják Erdei Sándort, Tamási Lajost, akiket pedig a tagság egyöntetű tisztelettel övezett. Fekete Gyula később a legnagyobb elismeréssel szól Tamási párttitkári közszerepléséről: a korabeli Írószövetségnek szinte „családfője” volt a maga 32/33 évével, „a gyilkos vitákban szétszabdalt írótorsadalom a titkos szavazásokon is bizalmat szavazott neki” (*Hiányérzetünk*, – in: *Hazatérés*, 241.p.). Erdei Sándor pedig így idézi meg közös küzdelmeiket: „a felsőbb párt-szervek funkcionáriusaival folytatott különféle vitákban mindig kiállt az új törekvések mellett. Érvelését emberi tartása, erkölcsi szigorúsága hitelesítette” (*Évfordulóra*, – uo. 239.p.).

Az SzKP XX. kongresszusa aztán valóban elindította a lavinát... Az Írószövetség élére újonnan kinevezett vezetők (Tamás Aladár főtitkár, Máté György párttitkár) képtelenek szót érteni a tűzbe-lázba jött író-

társadalommal, s az 1956 ápr. 24-ére összehívott értekezleten a vezetőség le is váltja Tamás Aladárt, helyette Képes Gézát választják főtitkárrá. Ekkorra már a lengyel és a cseh sajtóban is fölerősödik a sztálinizmust bíráló hang, itthon pedig elkezdődnek a nyílt polémiák a Csillag, Új Hang, s a megújult IU. hasábjain a XX. kongresszus irányvonaláról, a pártosság – dogmatizmus – sematizmus problémáiról. A vitás közlési problémákban – az írók bizalma alapján – Képes Géza, Tamási Lajos, Veres Péter illetékes állást foglalni. Az ő ítéletüknek mindannyian önként alávetik magukat (v.ö.: Rainer M. J. : i.m. 242-43.p.).

1956 júniusában a DISz által támogatott Petőfi Kör (amely 1955 márciusában alakult az egykori „újholdas” Lakatos István költő kezdeményezésére, s vezetője Tánczos Gábor lett) intenzív harcba kezd Nagy Imre rehabilitációjáért; mire a Szabad Nép ösztüzet nyit mind a Petőfi Körre, mind az IU-ra. Csakhogy a palackból kitört szellemet már nem lehet visszazárni! Az MDP KV júl.18-21-ei ülésén a szovjet küldöttség Rákosi felmentését javasolja – ugyanakkor a még nála is „sztálinistább” Gerő Ernőt nevezik ki első titkárnak. A közgyűlésre készülő Írószövetség viszont – mint politikai „ellencentrum” – egyre élesebben követeli az ellenzéki írók – újságírók ellen foganatosított szankciók megszüntetését, az irodalmi élet teljes szabadságát stb. (v.ö.: Háty Gyula: *Az írók közgyűlése előtt* IU szept.8.). Majd az IU szept. 15-ei számában Erdei Sándor: *A műveké a szó*, valamint Tamási Lajos: *Összegezés és előretekin-tés* c. írásai mintegy radikalizálják a közhangulatot. Tamási visszaütal az 1954-es közgyűlésre, amikor még nem mertek eléggé határozottan Nagy Imre mellett kiállni, s – az akkori tanulságokat levonva – javasolja, hogy az írók most egységesen vállalják a XX. kongresszus szellemének képviselését. Legfőbb feladat tehát az új célok megfogalmazása.

A szept.17-ére összehívott közgyűlésen a KV képviselőjében Kállai Gyula mond beszédet. Csendesíteni próbálván az indulatokat, a jobb-oldali veszélyre hívja fel a figyelmet. Ennek ellenére a Képes Géza főtitkári beszámolóját követő felszólalások sorra kiállnak Nagy Imre mellett, követelik a törvénysértések megszüntetését, a közélet tisztaságát, az irodalmi élet teljes szabadságát (az IU szept. 22-ei száma lehozza a

beszámolót és a felszólalásokat is). Végül titkos szavazással új, 25-tagú elnökséget választanak, amelyben a „népiek” éppúgy helyet kapnak, mint a „*reformkommunisták*” (elnök: Veres Péter, két társelnök: Háy Gyula, Tamási Áron, vidéki titkár: Molnár Zoltán, a vezetőség tagjai: Németh László, Örkény István, Tamási Lajos, Zelk Zoltán), sőt az általános köztekintélynek örvendő Illyés Gyula, Kassák Lajos, Szabó Lőrinc is az elnökség tagja lesz. Tamási Lajos bekerül az IU szerkesztőbizottságába (amelynek vezetője Hámos György, majd leváltása után Enczi Endre, hangadó publicistái pedig Aczél Tamás, Méray Tibor, s a Rákosi börtönéből frissen szabadult, épp csak rehabilitált Pálóczi-Horváth György).

Október 6-án, Rajk (újra)temetésén Nagy Imre is jelen van (Rákosi – Gerő Moszkvában, Kádár János pedig – aki Rajk elítélésekor a belügyminiszter volt! – Kínában). Az egész nemzet közös, eszméltető gyásza ez – elszántak, némák a tekintetek. Tamási Lajos megrendült-megrendítő gyászversben rögzíti a pillanatot: „Itt állok vérben és esőben / a Kerepesi úti temetőben / örökös szégyenemben. / Itt négy koporsó érce sír, / föltépi a gyászdobok hangját, / s távirókon dadog a hír: / mit ér a ciprusi szabadság? / Mit ér legszebb hevületünk és / mit ér a hősök harca? / A testvérgyilkosság sötét / árnyéka hull a Duna-partra” (*Három ciprusi görög kivégzésére*).

Az IU okt. 20-ai számában megjelenik az Írószövetség pártszervezete vezetőségének okt. 17-ei határozata („előrevivő cselekvés csak a megtisztult párttól várható!”) tehát új, demokratikusan megválasztott pártvezetésre van szükség, amely az immár elkerülhetetlen változások élére áll). Ekkor már napirenden vannak a munkásgyűlések (a jún. 28-ai poznani felkelés, majd a lengyel munkásság radikalizálódása indította el a szolidaritást kifejező megmozdulásokat szerte a „szocialista” Köztes-Európában – csak hogy Lengyelországban Gomulka, a párt első titkára, a reformok élére állt!). Az egyetemi ifjúság is radikalizálódik, okt. 21.-én megalakul a MEFESz, nemcsak Budapesten, hanem szerte az ország felsőoktatási intézményeiben. Okt. 22-én a műegyetemisták

16 pontban foglalják össze a magyar nemzet követeléseit; ezzel egyidejűleg az írók is készen állnak arra, hogy szolidaritásukat fejezzék ki a lengyel eseményekkel kapcsolatban, s élére álljanak a hazai közélet demokratizálásáért indított küzdelemnek. Okt. 22-én este telefonon érkezik a hír a Műegyetemről az Írószövetségbe, hogy 23-án d.u. 2 órakor az ifjúság szolidaritási tüntetést szervez a Bem- illetve Petőfi-szobor elé. Ekkor már az írók is készen állnak a maguk kiáltványával (amelyben ők is – az egyetemi ifjúsághoz hasonlóan – követelik a szovjet csapatok kivonását, Nagy Imrét vissza a kormányba, az 1953-54-es reformkezdemények folytatását, sztrájkjogot, többpártrendszerű, szabad választáson alapuló demokráciát, vélemény- és sajtószabadságot stb. stb.). A korszak hiteles történéseit ma már több szakmunka is elemzi-ismerteti (lásd: Rainer M.J.: i.m.329-44.p. – Ständeisky Éva: *Az írók és a hatalom /1956-63/* – az 1956-os Intézet kiadványa, Bp. 1996. – Kahler Frigyes: *A szabadság tizenkét napja Magyarországon*, Napi Magyarország 1999.okt.22.sz. – 21-24.p. valamint Pomogáts Béla: i.m.47-91.p.). Az írók álláspontjáról, törekvéseiről pedig a legalaposabb – és leginkább valós – képet az Írószövetség 1956.dec.28-án tartott közgyűlésén készült *Jegyzőkönyv* kínálja, amely az *Oly sok viszály után* c. antológiában teljes terjedelmében megjelent (Amsterdam, 1989. – a Forum sorozat 7. köteteként, 42-94.p.). A kötetet Benke László szerkesztette, a szerkesztői tanácsadók az egykori események centrumában álló Cseres Tibor, Fekete Gyula, Molnár Zoltán és Tamási Lajos.

Az 1955/56-os évek dinamikus lendületét, kétségeit-reményeit, az ide-odahullámzó eseményeket – eszmeiség és gyakorlati valóság vajúdó vitáit, a megújulásba vetett hitet Tamási Lajos széles sodrású, lázas rapszódiákban örökíti meg (*Nyárvégi viharok, Rapszódia a józanságért, Késerves fátkya* stb.). A Nyárvégi viharok allegorikus utalás az országban zajló, reformokra szomjazó, hol ide – hol oda „billenő” hangulatra, a bensőleg érlelődő, elodázhatatlan változásra. Magával a versformával, a lüktető ritmikával is sugallja a költő: a történések rendkívüli intenzitással peregnek-forognak, feltartóztathatatlanul közeledik a „robbanás”, amit vár, sürget is – de fél is tőle: érzi, a „tisztító vihar” majd mindazt

elsodorja-lerombolja, ami eddig látszat-biztonságot kínált neki magának is. A tikkadt Természet esőre szomjazik: „Torlódnak súlyosan az égnek lobogó fellegei / felzúg az esti szél, fekete hárfáit megzengeti /.../ Elpilledt virágok rezzenő, fölriadt harangja szól, / gyanakvó szarvas a zengetett szelekre rászimatol”. Aztán hirtelen-váratlan mozgásba jön minden, ember-állat rémülten menekül... „Behúzott nyakak és toporgó lábak és lesunyt fülek / öreg fák gyökerét görcsökbe rántja a vak rémület”. Költőnk nem hagy kétséget olvasóiban afelől, hogy körötte-köröttünk, sőt benne-bennünk zajlik az égiháború: „Villámok cikáznak, ragyognak földtől a fellegekig, / nagy tüzük megeget, szívem is, lelkem is sebesedik /.../ Ez az én gyönyörű, világot teremtő vihar-korom, / ujjongva köszöntöm, s keserű kínjait elátkozom. / Azt zúgja: állni kell, égni és elégni, nem hajlani. / Szikrázva vágnak szét s megölnék gyönyörű villámai”.

A *Rapszódia a józansáért* szinte előrevetíti már '55-ben a várt-sürges vihar kitörését. Népköltészeti, népmesei áthallások teszik még félelmesebbé a légkört: az '50-es évek gonosz varázslatának vagyunk szenvedő áldozatai – ettől meg kell magunkat szabadítanunk. „Miféle démonoktól fricskázva, meggyötörve / ülsz és merengsz, asztalra könyökölve?” – kérdezi a lírai én maga-magától, s rögtön válaszol is: „Sűrű zápor zörög a lombokon, / lelkem erős mozgását hallgatom”. Az önmegszólító vers felfokozott drámaisággal tárja fel előttünk azt az öngyöttrő belső vitát, amellyel a költő korábbi illúzióinak (a „mesefa” csillogó, harmatos leveleinek) aláhullását szemléli: „Aranyos ágaid recsenve törnek–fájnak, / zengések, madarak fölverik holdfényes koronádat. / Vadrózsa ligetben gyomokkal fölverve jajdul az út, / lovukat vezetik, sírnak az eltévedt királyfiúk /.../ Iszapos folyóba zuhannak káprázó aranyhidak, / kantárom elszakadt, hogy tartom tajtékos lovaimat? /.../ Béka ül, vízipók habzsolva siklik a tündértavon, / halottak nem szólnak, feküsznek makacsul, hallgatagon...” Természetesen, itt is egyértelműek az utalások (a koncepciók perek áldozataira, a hazugság-összjátékra, amelyben a „diadalmas világnézet” mint megvágott „üdv történet” indult világmegváltó útjára stb.) – de mindvégig megmarad a vers a mesei

transzformáció keretein belül! Itt az ideje, hogy szertefoszlassuk a csalóka káprázatokat – véli a vers-én – s szembenézzünk a leplezetlen valóval: „aranyos kastélyban véres a kincs, / Árgyílus hűtlen lett, Ilona csókjának varázsa nincs”. A lelkitusa már-már jóslatszerű, előrevetíti a közelgő forradalom képeit. „Mese-fa hullása nekem fáj, hogyha fáj valakinek, / ágaid véresek, életem, sorsom is beleremeg. / Nekem fáj: sírva is én törröm varázsolt ágaidat, / papíros rózsáért nem adom emberi álmaimat /.../ Mese-fa ágaid, papíros rózsáid megtéped, elhajítod, / fiaid-lányaid merészen, szabadon dalolni megtanítod. / Itt állunk készen sok dalod boldogan elzengeni, / szabadság rózsáit pirosuló vérünkkel megfesteni”.

Tamási tehát szinte megérezte, előre látta a rákosista-sztalinista diktatúra következményét, a „tisztító vihart”, amelyet maga is sürget – vár és előkészít. Remélte és hitte, hogy a „nyárvégi viharok” meg fogják tisztítani az állott, romlott levegőt és a Szabadság eszméje diadalmasan felragyog. Megsejtette, hogy néhány hónap múlva a valóságban is ömleni fog a piros vér „a pesti utcán”... Hogy „a gyanakvással önérzetében megsértett nép” végül – sok-sok hallgatás-tűrés-szenvedés után – valóban elindul „az ember csillagának” melegét és fényét lehozni a földre. Költőnk, „keserves fáklya”-ként „bukdácsolva–tapogatózva” halad előtte, keresvén – s egyúttal mutatván – az utat, mint egykoron *A tizenkilencedik század költői* élén Petőfi... Most már népével együtt sürgeti-várja a mindent elsöprő vihart: „Nyílj ki, vérünkből nyílj ki végre / forradalom, te örök álmunk / – vagy könnyűnek találtatunk és / a varjú, ha károgr utánunk” (*Keserves fáklya*).

Ugyanezen címen állítja össze e lázas napokban új kötetét, amelyben több versével is leteszi voksát az elkerülhetetlen változás mellett: „félre a helyben-topogást, / a toldozást, az alkudozást, / a suttogást, a lapulást, / hogy lobogjon megújulva lángod / forradalom /.../ Mit érdekel engem a dicsőség? / A szabadság nekem felelősség” (*Félre a helybentopogást*). Az egyenirányított, manipulatív irodalompolitika ellenében a művészet szabadságáért száll síkra (*Sírkoszorú, Az idő mértékét, Mit ér, ha szigorú vagyok, Gyanútlanul, ha verset írtam* stb.).

Október 23-án az Írószövetség Bajza utcai székháza a felbolydult

méhkashoz hasonlít. A titkárság és a pártvezetőség tanácskozik (aggódnak, hogy a felhevült diákság esetleg túllépi a kívánatos határokat). A Szabad Nép címoldalon hozza Máté György és a pártvezetés elhatárolódó nyilatkozatát, ennek ellenére még a délelőtti folyamán a reformkommunista szárny küldöttsége (Benjámín László – Háy Gyula – Szüdi György – Tamási Lajos – Zelk Zoltán – végül is Máté György vezetésével) a pártszékházba megy, hogy tájékoztassa a KV-t a készülletekről, s kérje a tüntetés engedélyezését (velük egyidejűleg több más küldöttség is érkezik – hasonló céllal). Mező Imre és a budapesti pártbizottság kiáll a tüntetés jogosságáért (ők Nagy Imre pártján vannak), Gerő Ernő viszont egyértelműen elutasítja a kérelmet (egy ideig Kállai Gyula is jelen van, de ő aztán elmegy – nyilván nem akar felelősséget vállalni egyik oldalon sem). A rádió pár perccel 1 óra előtt beolvassa a tiltás szövegét, de alig félóra múlva már az engedélyezést is (v.ö.: Standsisky É. i.m. 32.p.). Párttagok sokasága indul a tüntetésre (részint azzal a céllal, hogy „mederben tartsák” az eseményeket). Az Írószövetség székházából kivonuló írók is csatlakoznak az ekkor már hömpölygő tömeghez, a Bem-szobornál Veres Péter felolvassa kiáltványukat. Majd mindannyian továbbvonulnak a Petőfi-szoborhoz, ahonnan az egyetemisták 16-pontos követelésének elhangzása után lyukas zászlókkal indulnak – „Gerőt a Dunába, Nagy Imrét a kormányba!” s más hasonló jelszavakat skandálva – a Parlament, illetve a Rádió felé (hogy ott is beolvassák a 16 pontot). A Rádiónál azonban véres összecsapásra kerül sor az ávósokkal, s ekkor már vidéken is fellángolnak a harcok (az első halott Debrecenben van, este hatkor). A két egykori sztálindíjas író – Aczél Tamás, Nagy Sándor – a miniszterelnök-helyetteseket (Erdei Ferenc, Hidas István, Mekis József) unszolja, hogy hívják be végre Nagy Imrét a Parlamentbe; aki aztán hét órakor az országháza erkélyéről szózatot intéz a tömeghez, békés elvonulásra buzdítva. Csakhogy a tömegindulatot ekkor már nem lehet lecsillapítani! – A Városligetbe vonulva izzó haraggal ledöntik a gyűlölt Sztálin-szobrot, mire Gerő Ernő a rádióban „nacionalista jellegű”-nek nyilvánítja a tüntetést, „fasiszta csöcselék”-nek nevezve a

felvonulókat, s kéri a szovjet katonai alakulatok bevetését. Éjjel aztán megkezdődik a tankok bevonulása.

Eközben a parlamentben egyre nagyobb a fejetlenség. Az íróküldöttséget csupán éjjel fél egy körül bocsátják Hegedüs András miniszterelnök elé, aki közli, hogy mindent megtesznek a nyugtalanság okainak megszüntetésére. S valóban: még az éjszaka folyamán kinevezik helyet- te Nagy Imrét – csakhogy a KV első titkára továbbra is Gerő Ernő marad, aki kiadja az általános tűzparancsot és kihirdeti a statáriumot (v.ö.: az Írószöv. fent említett *Jegyzőkönyve*, in: *Oly sok viszály...* 45/46.p.).

Október 24-25-én aztán megkezdődnek a fegyveres harcok ország- szerte. Pesten kialakulnak a forradalmi centrumok (a Jászai Mari té- ren, a Nyugatinál, a Deák- Baross- és Széna-téren, a Corvin-közben, a Tűztoltó utcánál, a Bartók Béla úton, a Móricz Zsigmond Körtéren, az Illatos úton, Újpesten, sőt az Írószövetség Bajza utcai székházának környékén is holttestek hevernek szanaszét). Mindeközben persze már megkezdődik a közigazgatási apparátus átalakítása: megalakulnak a forradalmi bizottmányok (önkormányzati szervek), a munkás- és kato- na-tanácsok, a lakosság megszervezi az élelmiszer-ellátást stb. stb. Nagy Imre okt.24-ei rádióbeszédében a harcok abbahagyására szólítja fel a népet. 25-én azonban végzetes dolog történik: a Parlament előtt béké- sen gyülekező, Nagy Imre szózatára várakozó népet gépfegyver-sortűz teríti le – mint utóbb kiderül: az ÁVH-sok lőttek a teret övező házak tetőiről, ablakaiból. Több száz halott maradt a téren.

Ezután – érthetően! – a felbőszült tömeg az ÁVH ellen fordul: meg- kezdődnek a lincselések, a pártház ostroma, többé senki sem képes úrrá lenni a kialakult helyzeten (v.ö.: Kahler Fr. i.m. - valamint *A XX. század krónikája* 828-29.p.). Szovjet utasításra Gerő Ernő is átadja a helyét Kádár Jánosnak. Csakhogy így újabb „kettős hatalom” alakul ki...

Tamási Lajos emlékezete szerint (lásd: Györffy Miklós id. interjúja – részletei megjelentek *Piros-e még a pesti vér?* címen – in: 168 óra 1992. okt.23-ai sz. 10-11.p.) ezen a végzetes napon az írók tanácstalanul jöt- tek-mentek a Bajza utcai székházban, latolgatva, mit lehetne – kellene

tenniök. A lövések hallatán s a futótűzként terjedő hírre gyalogosan indultak a Parlamenthez, de az utak már le voltak zárva mindenütt. Ő a Moszkva tér felé haladtában szóba elegyedett egy BKV-és munkással, aki egyre csak azt hajtogatta: „kire lőnek ezek? kire lőnek?” Felülve a 28-as buszra, mire Zugligerbe ért, már kész is volt fejében a vers: *Piros a vér a pesti utcán*. Otthon aztán nyomban papírra vetette, érezvén, hogy valakinek ki kell mondania azt a rettenetes fájdalmat és keserőséget, amit ez a drasztikus sortűz kiváltott a magyar népben – s benne is, aki a nép „lelkiismeretének” tartotta magát. Hiszen a „munkáshatalom” lövett a munkásokra! „Piros a vér a pesti utcán, / munkások – ifjak vére ez, / piros a vér a pesti utcán, / belügyminiszter, kit lövetsz? // Kire lövtek összébújva, / ti, megbukott miniszterek? / Sem az ÁVH, sem a tankok / titeket meg nem mentenek”. Érzékeiben – idegeiben még ott bujkál az áradó sodrás, a felvonuló menet hullámmozgása, szinte egybefonódik a 23-ai diadalérzettel a 25-ei döbbenetes élmény, s úgy érzi: harcukat most már semmi fel nem tartóztathatja. „Megyünk s valami láthatatlan / áramlás szívünket befutja, / akadozva száll még az ének, / de már miénk a pesti utca”. Küzdelmük nem volt, nem lehet hiábavaló: „Piros a vér a pesti utcán, / eső esik és elveri / mossa a vért, de megmaradnak / a pesti utcák kövei. // Piros a vér a pesti utcán, / munkások, ifjak vére folyt, / – a háromszín lobogók mellé / tegyetek ki gyászlobogót. / A háromszín lobogók mellé / tegyetek három esküvést: / sírásból, egynek, tiszta könnyet, / s a zsarnokság gyűlöletét, // s fogadalmat: te kicsi ország, / el ne felejtse, aki él, / mert úgy született a szabadság / hogy hullt a könny és hult a vér”.

E vers természetesen meg is pecsételte költőnk további sorsát: a Kádár-korszakban kirekesztették a szellemi életből. De az 1989/90-es fordulat óta minden antológiába bekerült, s az újabb nemzedékek e költeményből ismer/het/ik meg: mit is jelentett a nemzet számára 1956 fenséges forradalma!

Október 26-án aztán ismét az Írószövetségbe siet költőnk, ahol már író társai lázasan fogalmazzák újabb kiáltványukat (követelik a tűzszü-

netet, az ÁVH feloszlását, amnesztiát a felkelőknek, s azt is, hogy Nagy Imre szabadon alakíthasson nemzeti egység-kormányt, a munkástanácsok zavartalanul működhessenek az üzemekben, vonják ki a szovjet csapatokat, s teremtsék meg a feltételeket a többpártrendszerre épülő szabad, demokratikus Magyarország megszületéséhez). Méray Tibor papírra veti *Korteszbeszéd Nagy Imre mellett* c. írását, amelyet az IU közlésre elfogad. Október 27-én az Írószövetség delegációja (Erdei Sándor, Kónya Lajos, Máté György, Márkus István, Tamási Lajos) a Parlamentbe megy, hogy követelje: Nagy Imre álljon a forradalom élére. Tamási Lajost nevezik ki az időközben a Parlamentbe áthelyezett Szabad Magyar Rádió kormánybiztos-helyettesének, s ő ott helyben magnóra mondja a Piros a vér...-t. Fekete Gyula pedig a Művelt Nép szerkesztőségében megalakuló forradalmi bizottság tagja lesz. 28-án hajnalban azonban ismét véres utcai harcokra ébred a város. Ország-szerte kitör az általános sztrájk. Ekkor már végre Nagy Imre is teljes szívvel-lélekkel a felkelők pártjára áll, fél kettőkor a rádióban kihirdeti a tűzszünetet, s bejelenti: tárgyalásokat kezdtek a szovjet csapatok kivonásáról, bevezették a Kossuth-címert, márc.15-ét nemzeti ünnepnek tekintik. Az előző napok megmozdulásait pedig nemzeti demokratikus mozgalomnak nyilvánítja. Az írók fellélegeznek – készülődni kezdenek a társadalmi berendezkedés békés átalakítására. Még aznap megalakul a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottsága (MÉFB), amelyben az Írószövetség is testületileg részt vesz.

Október 29-én Nagy Imre kormánya a pártközpontból átköltözik a Parlament épületébe. A rádióban elhangzik Tamási verse, a *Piros a vér...*, amelynek ott és akkor hihetetlen mozgósító ereje van, minden újság átveszi s a következő napokban az egész ország visszhangozza. Az „utca” számára sajátos áthallása van, hiszen az akkori belügyminiszter neve Piros László! „A felém sugárzó szeretetet éreztem mindenütt” – emlékezik a költő (Győrffy M. id. interjú). Október 30.-án katonai repülőgép viszi Moszkvába a bukott állami vezetőket (Gerő E. – Piros L. – Hegedüs A.). Mikoján és Szuszlov a szovjet csapatokkal együtt elhagyja Budapest területét (persze előzetesen Kádárral és Münnich

Ferencsel tárgyalta!), azt a látszatot keltve, mintha elfogadnák a forradalmi kormányt – miközben a tankok acélgyűrűt vonnak a város köré. Még ezen a napon újjáalakulnak a történelmi pártok (a FKgP, a Szociáldemokrata Párt – Kéthly Annával az élen, a Nemzeti Parasztpárt – Petőfi Párt néven a „népi írókat” tömörítve maga köré). A börtönből kiszabadult politikai foglyok létrehozzák a POFOSt, s ők is lelkesen csatlakoznak a forradalmárokhöz (köztük Csillag Tibor és a „füvesker-ti” költők: Béri Géza, Gérecz Attila, Kárpáti Kamil, Szathmáry György, Tollas Tibor). Tamási Áron lakásán Gérecz Attila még aznap este megszövegezi és felolvassa a volt fogolytársak nevében készülő kiáltványát, ami másnap el is hangzik a rádióban.

Csakhogy minderre válaszol okt. 31-én a Nádor utcában megalakul az MSzMP is Kádár vezetésével, nyomban „ellenforradalom”-nak minősítve a történeteket, s az „ellenkormány” létrehozásáról is döntenek (Hruscsov a katonai beavatkozás mellett tör lándzsát, kihasználva a szuezi válság körül kialakult világpolitikai helyzetet). Ugyanezen a napon a Kilián laktanyában Király Béla vezérőrnagy irányításával megszerveződik a Forradalmi Karhatalmi Bizottság s a Nemzetőrség, amelyet az Írószövetség nevében Molnár Zoltán és Tamási Lajos köszönt. Újjáéled a Cserkész Szövetség is, s megkezdődik a politikai élet fórumainak kiépítése. A szovjet páncélosok azonban megkezdik a felvonulást, így Király Béla nov. 1-én mozgósít, s a magyar katonaság zömmel átáll a felkelőkhöz. Nagy Imre átveszi a külügyminiszeri tiszte-tet is (minderről bővebben lásd: Kahler Fr. i.m., Göncz Árpád: 1956, in: *Oly sok viszály...* 175-187.p., valamint *A XX. sz. krónikája* 829.p.).

November 2-án az Írószövetség rendkívüli taggyűlést tart: üdvözlík a Nagy Imre-kormány semlegességi nyilatkozatát, kinyilvánítják, hogy mindenben egyértelműen mögötte – mellette állnak. Majd kiegészítik a szeptemberben megválasztott 25-tagú elnökséget új, tiszteletbeli tagokkal (Féja Géza, Kodolányi János, Keresztury Dezső, Lakatos István, Rónay György, Sinka István). Obersovszky lapja, az Igazság nov. 3-ai száma részletesen tudósít a rendkívüli közgyűlésről (bővebben lásd: Ständeisky Éva: i.m. 52-58. valamint 71-98.p.). Az IU november

2-ai száma pedig a korszak legrangosabb alkotóitól válogatott művekkel reprezentálja a „népfrontos” összefogást, a művészi és világnézetbeli sokféleség szellemi – benső – egységességét, a forradalom ügye melletti elkötelezettséget (Benjámín L.: *Elesettek*, Déry T.: *Barátaim*, Füst Milán: *Emlékeszéd Thukydész modorában az elesett hősök sírja felett*, Illyés Gy.: *Egy mondat a zsarnokságról*, Kassák L.: *A diktátor*, Németh László: *Emelkedő nemzet*, Szabó Lőrinc: *Ima a jövőért*, Tamási Áron: *Magyar fohász*, Tamási Lajos: *Piros a vér a pesti utcán*).

November 3.-ára látszólag nyugvópontra jut – még hozzá diadallal! – a forradalom ügye. Nagy Imre új kormányt alakít, amelyben a volt koalíciós pártok is miniszterekkel képviseltetik magukat. A munkástanácsok a sztrájk beszüntetéséről döntenek. Csakhogy mindeközben törbe csalják, letartóztatják a szovjet parancsnoksághoz Tököltre küldött katonai delegációt, élén Maléter Pál honvédelmi miniszterrel. Az Írószövetség hiába fordul segélykéréssel a PEN Club londoni központjához, hiába olvassák be a rádióba is – Képes Géza szövegezésében – *A világ minden országának íróihoz és irodalmi szerveihez küldött segélykiáltást, az visszhangtalan marad* (v.ö.: Ständeisky É. i.m. 94.p.).

November 4-én, vasárnap hajnalban megindul a szovjet támadás, s elkezdődik a könyörtelen vérontás... Reggel fél hatkor elhangzik a rádióban Nagy Imre drámai szövege, majd az Írószövetség felhívása (Háy Gyula szövegezésében) magyar - angol - orosz nyelven: „*Segítsetek Magyarországon! Segítsetek a magyar népen! Segítsetek a magyar írókon – tudósokon – munkásokon – parasztokon – értelmiségi dolgozókon! Segítsetek!*” De Európa néma marad... Az ország pedig gyászba borul.

Tamási Lajos ez iszonyatos *Halottak napját* komor gyászversben örökíti meg: „Kocsikon fegyver, / tankok, katonák / vonultak / a Szabadság hídon át. // A rádióban dobolt a gyászzene, / szél fúj, a város / vad lélegzete. / Esőben csillogtak / a háztetők / amikor megálltunk a tér előtt. / Sötétedett már, / nem láttuk a vért, / csak a gyertyák / lobogtak a holtakért. // S nem tudtuk, hogy / ki ölt és ki a holt? / Hullt az eső, / halottak napja volt”.

November 7-én Budapestre érkezik Kádár János, Magyarország új

– kinevezett – miniszterelnöke. Ekkor még ígéretet tesz a többpárt-rendszer fennmaradására, sértetlenséget ígér a Nagy Imre-kormánynak (amelynek tagjai – Bibó István kivételével, aki a Parlamentben maradva tervezetet készít *A forradalom vívmányainak megtartásáról* – a jugoszláv nagykövetségen kerestek menedéket), sőt, a munkástanácsok jogos létét is elismeri. Úgy tűnik rövid időre: a forradalom eredményei polgárjogot nyernek az új struktúrában (v.ö.: Göncz Á.: 1956 – valamint: *A XX. sz. krónikája*, 831.p.). Erre utal az is, hogy a művészeti szövetségek vezetői – az Írószövetség elnökségével egyetemben – kiáltványt intéznek az ország népéhez a forradalom vívmányainak megőrzése, a békés átmenet megteremtése, a további vérontás elkerülése érdekében. Aláírásukkal csatlakoznak az MTA, az Egyetemi Forradalmi Bizottság, a MTI s a Magyar Rádió irányítói is. November 17-én az írók táviratot küldenek a Szovjet Írószövetséghez segítséget kérve, de válasz helyett a Lityeratúr-naja Gazeta (hivatalos lapjuk) rágalmakkal szórja be őket (v.ö.: *Oly sok viszály...* 49/50.p.). Mindeközben pedig megkezdődnek a letartóztatások, sőt a statáriális kivégzések. *Több száz ezres* tömeg Nyugatra menekül, bár a határon való átjutás egyre nagyobb kockázattal jár. Azonban a legelszántabbak még nem adják fel... Terjedni kezd a jelszó: „márciusban újra kezdjük...” Az utcán barikádok, fegyveres fiatalok százai veszik fel a mégoly reménytelen küzdelmet az orosz tankokkal szemben.

A névtelen elesetteknek megrendítő emlékművet állít Tamási Lajos *Egy körúti sírkeresztre* című versében: „Már holtunkban ki győz le minket? / Sír az idő, rajtunk tanul, / s őrzi megdermedt könnyeinket / hallgatva, mocsoktalanul. /.../ Jöhet akárki, jöhet bárki, / hatalmában csak addig ér, / amíg sírunknál meg tud állni / s kezéhez nem tapad e vér. / Van már időnk szavára várni, / zúgj csak fölöttünk, őszi szél / s aludjunk, tavasz katonái”.

Az ún. reformkommunisták a szocializmus eszméjének besározását, megcsúfolását látták a forradalom vérbe tiprásában. Közülük sokan börtönbe kerültek, s aki még tehette, elhagyta az országot. Megkezdődött az írók, újságírók felelősségre vonása – decemberben már hallani lehetett az első letartóztatásokról...

Tamásiért december 6-án hajnalban jöttek (ugyanezen a napon fogták le Molnár Zoltánt is). Hajnali ötkor – a nem kulcsra zárt verandaajtón belépve – öt-hat pufajkás riasztja őket. Tamási *Fémes csikorgás* versében örökíti meg a döbbenetes élményt, amint a „robotok” odalépnek hozzá, illetve elállják a kijáratot. „Azt hiszem, önt keressük” – szól az egyik „halkan s finom kis meghajlással, amit enyhe / fémes csikorgás kísért. / Kis türelmet kérek csak – tette hozzá – s rögtön végzünk”. Aztán a robotok az egész házat átkutatják, megnézik a könyveket, összeszednek minden „gyanúsát” (újságkivágatok, röpcédulák, telefon-notesz, kéziratok stb.), benéznek még az ágyak alá is (fegyvert keresnek). „Milyen parancsot kaptál?” – kérdi költőnk a fő-robotot, mire a válasz: „Azt, hogy rögtön vigyük magunkkal Önt, s ha lehet, élve”. Azzal máris közrefogták – „medvejárással kisodortak a szobából. / S a lépcsőkön is hallottam a fémes / csikorgást térdeikből, ahogy súlyos / léptekkel levezettek s lent is várt egy / társuk, kőről nem tudtam már, hogy szintén / robot vagy hús-vér ember? S most először / éreztem a szívemben vad szorongást...”

A hegy alján egy nagy fekete autó várta őket (a korszak rémületes szimbóluma!), betuszkolták, s a Fő utcára vitték, ahol egy hosszú folyosón vezették át, melynek mindkét falánál kihallgatásra váró letartóztatottak álltak, arccal a falnak, hátul összekulcsolt kezekkel. Majd egy irodában megmotozták, felvették adatait, aztán egy tágas cellába kísérték (ahol már sokan voltak, köztük Obersovszky Gyula is). Egyenként szólították őket. Tamásira késő délután került sor. A kihallgató tiszt meglehetősen óvatosan bánt vele (látszott, hogy „odafönről” már instrukciókat kapott), aztán egy smasszer a főnökségi irodába kísérte, ahol visszakapta okmányait, majd egy cédulát nyomtak a kezébe („lakására távozhat”).

Felesége, Magdus emlékezése ad magyarázatot a „csodára”(kézirat). Amint férjét elvitték, ő azonnal felhívta az Oktatási Minisztériumban dolgozó édesapját, majd telefonon „riasztotta” Palotai Borist, aki aztán körbetelefonálta az ismerős politikusokat, írókat – reggel hatkor már az angol rádió bemondta Tamási letartóztatását. Veres Péter szinte azonnal telefonált: mennek küldöttségbe. Majd 10 óra körül maga Kállai

Gyula jelentkezett: nyugodjon meg, férje estére kiszabadul. S valóban: este már meg is kapta a hírt: Lajos szabad, a kijárási tilalom miatt ugyan már nem jön haza, de jól van, Magdus szüleihez ment aludni. „Nyugtuk” persze a későbbiekben sem lett: Tamásit mindvégig figyelték, telefonját lehallgatták – a Hatalom szemében holtáig „gyanús” maradt. Erről az örök zaklatottságról, anonim félelemről vall *Valahol, nem tudom hol* versében: „Valahol, nem tudom hol, eljajdul már egy este /.../ s nem lesz időm, látom, levélre, üzenetre / amikor váratlanul hozzád megérkezem /.../ Az ajtót némán nyitnod kell jönnöd gyorsan / s bezárnod jól mögöttem, tudván, hogy léptemen / az üldözők csapatja már itt lehet nyomomban / s el kell még igazodnod szaggatott beszédemen, / addig, míg meg nem halljuk kívülről a parancsszót / amikor recscsenéssel rántörlik majd az ajtót”.

A megdermedt hegyvidéken című verse árulja el, milyen mély emberi-költői kataklizmát élt át – amiből soha többé nem tudott kigyógyulni, ha időlegesen magába temette is kínzó élményeit. „A megdermedt hegyvidéken száll a köd, / eltűnnek benne az utak /.../ Naphosszat állnék, úgy, hogy meg se rebben / szemem és számról nem hullik a szó, / nehéz és szörnyű csönd van a szívemben, / annyit tudok csak: elárultak engem. / S még nem tudom, hogy ki volt az áruló...”

December folyamán még reménykedik ő is, és az egész Írószövetség is, hogy talán letisztulnak a dolgok... A december 21-én tartott közgyűlésen még vezető szerepet tölt be az események értékelésében. Az 1956. december 28-ai taggyűlésen pedig Erdei Sándor főtitkár ismerteti és értékeli az okt. 22.-ike óta zajló eseményeket, természetesen, a forradalmárok szemszögéből, hangsúlyozván, hogy a megtorlás, a vérengzés indokolatlan, s remélve, hogy a letartóztatottakat – okafogytán – mielőbb szabadlábra helyezik. Szót emel a betiltott lapok újraindításáért, hiszen írók, újságírók százai maradtak munka / kenyér nélkül (v.ö.: id. *Jegyzőkönyv*). Majd Tamási Áron felolvassa *Gond és hitvallás* c. megrázó tanulmányát, amelyet közös állásfoglalásként fogadnak el (történelmi tévedésnek minősíti a szovjet beavatkozást, kiáll a forradalom, a semle-

gesség, a demokratikus szocializmus ügye mellett, s megjelöli a korábbi hibák – tévedések korrigálásának útját-módját). Végül némi vita után (melyben a volt moszkoviták az „ellenforradalom” terminust próbálták ráerőltetni a többségre) Veres Péter elnöki zárszavában leszögezte: „Semmiféle olyan alkut nem fogunk kötni, vagy olyan határozatot nem fogunk hozni, amiről az Írószövetség taggyűlését előzőleg részletesen, alaposan és becsületesen nem informáljuk”.

Alkut kötni persze nem is állt módjukban. Még december 31-én Tömpe István belügyminiszter behívatta Veres Pétert, Erdei Sándort („a kormány csalódott az írókban” – hangoztatta), a sajtó pedig összützet nyitott rájuk. 1957. jan. 16-án felfüggesztik az Írószövetséget, majd 19-én a MUOSZ-t is (v.ö.: Ständeisky É. i.m. 182-200.p.). Január folyamán Erdei Sándort többször is kihallgatják (de őt se tartják fogva), majd az „exponált” írókat sorra letartóztatják. Jan. 21-én belügyminiszteri felügyelet alá helyezik az összes művészeti szövetséget (a korabeli eseményeket értékeli és a dokumentumokat közzéteszi Pomogáts Béla az *Irodalmunk szabadságharca* c. kötetben, – *Az Írószövetség utóvédharca* c. fejezetben). Aztán megkezdődik az író-/ újságíró-perek előkészítése (a „nagy per” vádlottai: Déry Tibor – Háry Gyula – Tardos Tibor – Zelk Zoltán, a „kis peré”: Fekete Gyula, Molnár Zoltán, Varga Domokos). Lefogják Lengyel Balázst, Boldizsár Ivánt (őket pár hét múlva kiengedik), valamint a „legtranzigensebb” újságírókat (Fekete Sándort, Lőcsei Pált, Novobáczky Sándort, Obersovszky Gyulát, Tóbiás Áront, Vásárhelyi Miklóst stb.). Aztán Lakatos Istvánt, Eörsi Istvánt, Márkus Istvánt és még sokakat, kevésbé jelentékeny írókat is. Többségük csak az 1963-as amnesztiával szabadul, van, aki éppcsak „megússza” a halálbüntetést (v.ö.: Ständeisky É. i.m. 200-212.p.).

Az Írószövetség jogosítványait átmenetileg az 1957 áprilisában alakuló Irodalmi Tanács gyakorolja (tagjai: Fodor József, Földeák János, Goda Gábor, Illés Béla, Kárpáti Aurél, Köpeczi Béla, Szauder József, Tolnai Gábor – elnöke Bölöni György). Félve vigyáznak mindannyian arra, nehogy a forradalom szelleme újraéledjen. Márciusban még odaítélik Németh Lászlónak a Kossuth-díjat, ezzel is mintegy demonstrál-

va, hogy lám-lám, a valódi értéket megbecsülik! – de májusban már leveszik Széchenyi-drámáját a műsorról. A Műcsarnokban rendezett Tavaszi Tárlaton még minden irányzat helyet kap, de aztán csakhamar ismét a „szocreal” lesz az egyedül támogatott stílusforma. Március 7-én Kassák-kiállítás a Váci utcában - az „újholdasok” szinte tüntetnek Kassák mellett (Jékely, Kálnoky, Lengyel Balázs, Mándy Iván, Nemes Nagy Ágnes, Pilinszky, Rába György, Vidor Miklós) – aztán alig telik el egy-két hét, mindnyájan a periférián találják újra magukat. A Magvető Kiadó tavasszal még megjelenteti a közlésre elfogadott műveket (Nagy László: *Deres majális*, Mészöly Miklós: *Sötét jelek*, Weöres Sándor: *A hallgatás tornya*, Eörsi István: *Üsd az ördögöt!* stb.) – de csakhamar be is zúzza azokat.

Tamási Lajos *Keserves fáklya* c. kötetének is ez lesz a sorsa... Februárban még megkapja a kefelevonatot, de Köpeczi Béla telefonon figyelmezteti: saját érdekében vegye ki a könyvből a *Piros a vér...*-t. Mi-re ő tiltakozik: „ha kihagyjuk, mindenki tudja majd, hogy cenzurázás történt!” Végül – több irányú nyomásra – mégiscsak kiveszi, sőt az *Egy körüti sírkeresztre*-t is kihagyja, helyettük beteszi a nem kevésbé megrázó, frissen született *A megdermedt hegyvidéken*-t. *Előszó* címen a kötet élére a *Most küzdöm végig...* kerül, s az *Epilógussal* zárul az egész: „Számotvettem jóval és a rosszal, / kegyetlen és nehéz a mérlegem, / birkóztam angyalokkal és gonosszal, / isten s ördög alkudott velem /.../ ajtóm becsapták, boromat mind megitták / s röhögve, úgymond: magamba' nehogy fázzak, / fölgújtották fejem fölött a házat / S nem maradt más belőlem, csak fölégett / vesszőfutás, kínlódás, félelem. / Önnönmagát fölfalta ez a lélek. / Nyitott sebek hallgatnak mellemen”.

Természetesen, a kötet „vörös posztó” volt így is a Hatalom szemében. Tamási emlékezése szerint Révai „gaz ellenforradalmár”-nak nevezte, s az 1957. májusi pártértekezleten nyíltan „fehérterrorista”-ként emlegette. Ezek után mindenki lesajnálóan nézett rá: „Ja, ez az, aki azt írta!” Több „jóakarója” intette: „Határold el magad a forradalomtól! Írsz egy kis nyilatkozatot, másnap lejön a Népszabadságban – és szabad az út előtted. /.../ Megírod, hogy megtévesztettek. Hisz sokan

írnak ilyen nyilatkozatot – ez a párt és a te érdeked is” (v.ö.: Győrffy M. id. interjú). Ő természetesen hallani sem akart erről („meg vagytok örülve!... Hogy tehetném én azt, hogy azt mondjam: nem ér a nevem! Egy sort se tudnék javítani rajta!...”). Mire a Népszabadságban 1957. máj. 12-én terjedelmes gúnyos kritika jelenik meg könyvéről (Baracs Dénes: *Keserves példa – Egy verseskötet margójára*). A kritikus e könyv ürügyén veri el a port az „írólázadás”-on: „Mint sokan mások, Tamási is az új kor lendületes dalnokaként fogott lantot. /.../ Az üresre söpört padlások esztendeiben a vakhit vetett hályogot szemére, később pedig a vak düh./.../ Tamásinak és író társainak, miközben nagy buzgalommal bontogatták a „forradalmi szellem palackját”, úgy látszik, mindegy volt, mi rejtőzik az üvegben! – nem akarták észrevenni, hogy ez a szellem nem vörös, nem is rózsaszín, hanem fehér! Sőt, egyesek, s ezek közé tartozott Tamási is, a felkelés napjaiban úszító verseikkel maguk is az ellenforradalmi tobzódást segítették. A *Piros a vér...* persze kimaradt ebből a kötetből, de a cáfolata, sajnos, nem került belé...” Hát persze, hogy nem, hiszen Tamási a cáfolatot soha nem írta meg – így aztán az irodalmi élet perifériáján maradt egész életében.

Az utak tehát valóban összekuszálódtak, sőt: lezárultak. *Küzdelem* című versében, amelyet barátjának, Kis Ferencnek ajánl, Tamási mindenkinél pontosabban örökíti meg sorshelyzetüket: „A tettek és az álmok rácsikordult / gyötrelme – mondták – neked nem elég? / Ne bajt keress magadnak újra, inkább / kutasd föl, merre van még menedék? // Valamit elvállaltam – mondtam én, s hogy / kötésem is van, nélküle vakon / járnék, mint a magányos bujdosók a / véget nem érő országutakon, // birkózva is vele, de megjelölve: / fiának tud, küzdésre ő szorít, / vele a gond, az én gondom, s megérti / a csöndet és a szótlan-ságot is”. Nem hajolt meg, mert nem tehetette – fontosabb volt számára az Esméhez (az „emberarcú szocializmus” ideálképéhez) való hűség, hogysem annak meggyalázóival kezét fogjon. Így érezte leverettetésében is „győztes”-nek magát. Pedig nem volt könnyű elviselnie a megbélyegzettséget: „És elfogott a megdermedt, magányos / órák ütése, mikor nincs tovább / se keresés, se töprengés, s az ember / boldogan

széjjelzúzná homlokát, /.../ s lettem alázott, és sárba letiport, és / lettem szabad és tiszta sugaras / ezért fehér, mint hó a lelkem, / s ezért fekete, mint a vas”... Igaza tudatában elszánja magát a *magányos küzdelemre*, mert már biztos benne: „nincs sehol megoldás, csupán a vállalt sorsban, bármi jön, / s ha elesünk is, ragyogva borul ránk / szemfedőnk, a megharcolt öröm.” E felismerés vezérli aztán további útjain...

1957 júniusában Benjámin Lászlót – Kuczka Pétert – Örkény Istvánt – Tamási Lajost magához hívhatja Aczél György (aki ekkor már művelődésügyi miniszterhelyettes): „várjuk a bűnbánatot!” – amit persze egyiküktől sem kap meg. Június 27-29-én az országos pártértekezleten pedig meghirdetik „a kulturális ellenforradalom” elleni harcot (v.ö.: Révész Sándor: *Aczél és korunk* Sík K. 1997. 79-81.p.). És megkezdődik a „vérbosszú” időszaka...

Tamási sokszorosan áttételes versben válaszol minderre (*Közvetítés*). Képzletben képernyőre vetít egy kivégzést, amelyről a király egyik fülajtárja – mint riporter – „közvetít”: II. N.N. király bosszút áll azokon, „kik mocskos kezüket királyukra felemelték”. A 'közvetítő' hidegen gúnyolódik azon, ahogyan „a megbilincselte bandát a teljes elégtétel ünnepi színhelyére” hurcolják: „hogy dülöngél, tántorog félelmében némelyik”. A kivégzőosztag – „próbált mesterlövészek valahányan” – cölöpökhöz köti őket, majd dobszó, zene, sortűz („hadd hallja s lássa a világ, hogy győztünk az áruláson”) – az „árulók” eközben végsőt vonagnak, „vérük is szennyesfekete, mint a bűn”. A kis drámai jelenet a hatalmon levők „civilizáltan” gonosz kajánságával zárul: „visszajátsszuk Önöknek, hogy lássák még egyszer s lassítva is az utolsó képsort”.

Látszólag persze aztán mégis megindul az élet. A világ felölti a béke ruhádszeit. „A hegyen túl a világ vége van. / A hegyen innen örök béke van.” Csakhogy az otthonosság lehetősége végérvényesen elillant... „Sugarak záporában áll a ház: / sarkig kilökvé ajtó s ablaka, / kenyér az asztalon, de még szegetlen, / a szobában a kettős ágy vetetlen, / lehull a nap: senki nem ér haza, / fölkel a nap: senki sem indul el”. Kihalt itt

minden – a Jövő ígérete pusztult el. Mint kísértetkastélyban, „a falak csöndjéből éjszaka / fölszáll a löporfüst s a vér szaga, / s a keréknyomon hosszan, ismerősként / lobog el egy sikoltás szallaga” (*Sugarak záporában áll a ház*).

Jézust most is meggyilkolták... *József*, az ács tehetetlen szomorúsággal áll kerti szerszámai között s töpreng: „Ceruzám piros bánat: / megölték egyszülött fiát, / mit mondjak Máriának?” A „megváltás” ígérete s reménye tehát mindörökre álom maradt, marad. A „rend” is helyreállt aztán persze. Csakhogy milyen „rend” s hogyan? „Csönd van. S ennél nem telik többre / a megreccsent gerincek földjén. / Nyitott sebekre ráfagyott a / megalvadt sűrű vér vöröссе. / Födetlen idegek remegnek / s a csontok rosszul forrnak össze” (*A rend*).

Hosszú hónapok teljes bizonytalanságban telnek Tamási sorsát illetően. A kis család életét Magdus, a jóban-rosszban hű társ biztosítja: 1957 februárjától tanít, s aztán éveken át ő lesz a „kenyérkereső”.

Az 1959-ben újjászerveződő Írószövetségben természetesen Tamási Lajos számára nincs hely. Még hosszú időn át meg-megjelenik náluk egy-egy civilruhás detektív „elbeszélgetésre” – dehát legalább mégiscsak szabadlábban van! Tamási életformája végérvényesen a csendes szembeszegülés, az etikus kívülállás lesz. Igazi szellemi tekintélyt vív ki magának ezzel mindazok körében, akik nem hajlandók a hatalom-védte bensőség belterjes és pórázon tartott köreibbe beilleszkedni. De ennek ára van: a későbbiekben is megfigyelés alatt tartják, telefonját „zavarosabb időkben” lehallgatják, s „veszedelmes napokon” (márc.15., okt.23.) járőr posztol lakása körül.

Tamási 1960-ban saját szabad választása alapján kerül a Csepel Művek szakszervezeti bizottságához, ahol a Csepel üzemi újság irodalmi mellékletét szerkeszti. Majd 1962-ben megszervezi az Olvasó Munkás Klubot, s ezt vezeti egészen 1983-ig (nyugdíjazásáig). Az OMK-t a közművelődés egyik fontos szellemi fórumának tartotta. „A klubtagokat az olvasás szeretete hozta oda – de a klubtagok közül a későbbiekben sokan hívatásos költők – írók – újságírók lettek” – vallja a

nyugdíjazása alkalmából vele készített interjúbán (dr. Reigl Endre: *A SzOT-díjas költő* – Csepel Újság, 1983. szept.15.).

Tamásiban megvolt az a magasrendű emberi-szellemi képesség, hogy saját sérelmeit félretéve, pártfogoltjai útját egyengesse, szellemi igényességre szoktassa, s az élet dolgaiban való eligazodásra nevelje őket. „Mérő és mérce” volt, amint azt egyik legtehetségesebb tanítványa megfogalmazta (Benke László: *Elöttem kiterítve* c. regényében, megrendítően szép képet rajzolva mentoráról, atyai pártfogójáról. Miközben tőle magától vagy róla sokáig egyetlen sort se közöltek az ismert irodalmi lapok, ő kivívta, hogy az OMK tagjainak műveiből önálló kiadvány-sorozat jelenhessen meg (mintegy negyven, színvonalas vagy kevésbé színvonalas, de életdokumentumként mindenesetre rendkívül érdekes munka!). Így a Klub tagjai esélyt kaptak arra, hogy nevük a szélesebb nyilvánosság előtt is ismertté váljon. Tamásit az egyszerű, de tudásra szomjas idősebb munkásokkal, vagy a fiatal újságíró-palántákkal való szellemi együtt-munkálkodás örömmel töltötte el: önzetlen odaadással sugározta feléjük szeretetét, fáradhatatlan törődését, önmaguk személyiségének „*kimunkálására*” ösztönözve őket. Szilárd erkölcsi tartása, széleskörű műveltsége, a társadalmi s emberi problémák iránti nyitottsága alkalmassá tette a nevelői szerepre. Szellemi ujjlenyomatát mindmáig magukon viselik mindazok, akik személyes vonzaskörébe kerültek több-kevesebb időre, közülük többen jelentős személyiségekké váltak a későbbiekben maguk is (Benke László, Bokor Levente, Csőregh Éva, Csillag Tibor, Lezsák Sándor, Molnár M.Eszter, Mezey Katalin, Oláh János, Szemes Zsuzsa stb.) De azok is, akik nem tettek szert országos ismertségre, értékes, s a maguk szintjén érdemleges alkotókká váltak (Bíró Ferenc, Halász Imre, Keppel – Adorján – Gyula, Lendvai Sándor, Papp Sándor, Schuch János, Szentpéteri Zsigmond stb.).

Eme viszonylag független munkahelyen Tamási tehát megtalálta az alkotó munka örömet. Úgy érezte: ez a „küldetése”. Hiszen „őrangyala” – lelkiismerete, magasabb ÉN-je, valami nagyon fontosat bízott rá egykoron, s neki felelnie kell: teljesítette-e vállalt feladatát? Három

„angyal”-verse is van ebből az időből (*Harc az angyallal, Csipkebokor, Ha utolsó ítélet lenne*), amelyekben – némi öniróniával – szembenéz önmagával: vajon a neki rendelt utat járja-e? Nem kellene-e inkább megbékélnie-megalkudnia a viszonyokkal? „Sóvárgó, nyugtalan magammal birkózom harminc éve már” – s az Úr talán nem is nézi jó szemmel, hogy örök hadakozásban él. Őrangyalával szárnyalni akartak valamikor – s lám, mire jutottak? „Megkopott glóriájú” angyala azonban nyugtatgatja – vigasztalja: „Lehet, hogy nem telik szívünkéből / zengésre, álmódott dalokra, / melegedni talán még jó lesz / lelkünk parázsló csipkebokra”. S nem engedi, hogy ellanyhuljon küzdelmeiben. Ő pedig megy tovább megkezdett útján: „El-elakadt számon az ének, / lélegzetem, tüdőm sípolt, / de tisztább lettem és keményebb, / ahogy az angyal megtiport. / – Lehet, hogy csak egy nem is fontos / üzenet van rádízva még, / ha nem felejtetd s továbbmondod, az is elég”.

S ő továbbmondta... Feletteseivel sokat vitázott, elvi kérdésekben nem engedett. Rangján alulinak tartotta volna, hogy a maga számára bármit kérjen – Petőfihez híven, ő sem alkudott. Nagy Imre szelleméhez továbbra is hű maradt, magatartását példa-értékűnek tartotta: Megtehetette volna, hogy kivágja magát, de ő nem tette – hangsúlyozza Tamási a Győrffy Miklósnak adott (fentebb idézett) interjúbán – halálig kitartott álláspontja mellett, nem vállalta a sztálinizmus bűneivel való azonosulást, nem akart igazolni egy olyan hatalmi struktúrát, amely – bár némileg más eszközökkel, de lényege szerint – a sztálinizmus nyomán haladt. Ha Nagy Imre múltjában volt is „folt” (mert ugyan kiében ne lett volna a szovjetunióbeli emigránsok közül?!), önvérével mosta le azt. Meg-nem-alkuvásával új perspektívát nyitott a nemzet előtt, arra buzdítván: ne feledjen és emlékezzen '56-ra mindenkor...

1963-ban aztán némileg enyhül a légkör, Kádár kiadja az új jelszót: „aki nincs ellenünk, az velünk van”. Tamási is egybegyűjti az íróasztalfiókjának írt régi és újabb verseit, remélvén, hogy változtatás nélkül kiadhatja őket. Tervezett kötete élére a *Küzdelem* c. költeményt állítja, a kötet címe is ez lenne. Csakhogy a Kiadói Főigazgatóság közbeszól

– „ideológiailag tisztázatlan”-nak minősítvén Tamási világképét (v.ö.: *Írók pórázon* – MTA Irod.tud. Intézet kiadványa, Bp. 1992. - 80/81.p.). Hosszas huzavona után aztán mégis megjelenik a Magvető Kiadónál 1963-ban *A ledöntött kőfal*.

Kölovas c. versét a régi jóbarátnak, „fegyvertársának” – Sipos Gyulának ajánlja. Ady eltévedt lovasa immáron megzabolázott – meggyötört, ellehetetlenített hősként aláhullott a semmibe (ne felejtsük: a lovas az egyik legősibb magyarság-szimbólum!). A Hárshegy messziről nézvést olyan, mint hatalmas kőparipa, „melynek lovasát leverte az Idő”. Ám néha, pusztító viharok idején, a lovas mint a legendák hőse, újraéled, s lóháton terem: „lovának erdő-sörénye lobog, / s amerre feketedve elhalad / dörögve omlik le a közuhatag / s szorítja a megrémült völgyön át / tajtékos, szakadékos kőlovát”. De a vihar elültével minden marad a régiben: „Megtörve ott áll komoran a ló, / belül remeg még, reszket és zihál / orrlukain ezüstös pára száll. / Lovasa a mélységben elmerült, / kitörni most sem sikerült”. Veresége immáron végérvényes és jóvátehetetlen.

Ez a kötet már egy igen jelentős, fegyelmezetten visszafogott hangú, mégis nyugtalanságtól izzó, érett költő arcát mutatja. Mind az egyes versek, mind a kötet-egész szerkesztési módjában érzékelhető a belső feszültség dinamizmusa. A lázasan sodró jambikus lejtés az ütemhangsúlyos verseléssel szimbiózisban felfokozza a költemények érzelmi-hangulati intenzitását, ugyanakkor a feszes, zárt kompozíciók forma-fegyelme mintegy „megzabolazza” az impulzív áradást, racionális keretbe fogva az irracionális indulati elemeket. Pontosra csiszolt, éles oxymoronokkal, paradoxonokkal érzékelteti költőnk: korunk a nagy és feloldhatatlan antinómiák kora. Itt bármikor bármi megtörténhet, hiszen hiányoznak a tradicionális „garanciák”, erkölcsi gátak, az Igazság fogalma is relativizálódott. Ebben a fellazult, közösségi normatívák nélküli állapotban semmi nem „végérvényes”, de éppen ez adhat okot a reménykedésre is: holnap esetleg újrakezdődik minden, s a mai leverettetés esetleg visszájára fordul... Hiszen: „Láttunk már mocskot palotában / nagyságot sárba vajt veremben, / törpét hatalmas díszteremben, / nagy tereken csikorgó

láncot / börtönök mélyén szabadságot / bukást is boldog szárnyalásban / s győzelmet mondhatatlan gyászban...” (*Láttunk már*).

Tamási – felismervén sorsa korlátait – nagy önfegyellemmel, meg-nem-békélve az „elfogadhatatlan realitással”, tette a dolgát. Minden kedden kijárt „övéihez”, s a klubesteken megvitatták a nagypolitika visszasságait. 1968-ban még megjelent *A vas gyötrelme* c. kötete (Szépirodalmi K.), de aztán ismét „vesztegzár” alá került (Aczél Györgyöt 1970 őszén bevásztották a Politikai Bizottságba, a kultúra ügyeiben övé lett a teljes hatalom, s megkezdődött a „három T” szégyenteli korszaka!).

A kötetnyitó vers (*Dobszó*) elárulja: költőnk bizonyos értelemben még mindig csatában érzi magát. Más eszközökkel ugyan, de most is belülről vállalt eszméi tisztaságáért, megvalósításáért küzd. „Tudom, hogy gyönyörűszép / hegedű hal meg bennem. / De, mivel csatatéren / éltem, csak dobot vertem. / Kezem már görcsbe rándul / s figyelnék inkább másra, / hiába, / minden ujjam / rájár a dobolásra”. Hiszen a sereget a dobos nem hagyhatja magára a vereség idején sem.

1968 aztán ismét katartikus élmény a számára. A „prágai tavasz” vérbe fojtása felidézi benne az '56-os vereség minden fájdalmát. Most válik előtte végérvényesen nyilvánvalóvá: az un. „létező szocializmus” megreformálhatatlan, a „puha diktatúra” bármikor újra átválthat a sztálinizmus kemény, nyílt terrorjára. Számot vet tehát ifjúkori eszményeivel, s már tudja: azok megvalósíthatatlanok. Nincs olyan társadalmi rendszer, amelyben valóra válhatnának – egyszerűen azért, mert nincs realitásuk, csupán illúziók. Búcsúzik tehát tőlük: „A selymek kifakultak, / saját fényes tüzükbé hulltak / a híres lázadó dalok” (*Vásárfia*). Krisztálytisztán látja: az ennyire kemény, szálfá-tartású embertől mindenkor fél a „hatalom”, ezért nem engedik szóhoz, valódi társadalmi szerephez jutni. „Mikor megmértem gondjaim a bánat / kő-mérlegén és elgyötörve álltam / színe előtt a lélek szigorának / szívemet fegyellemmel megaláztam, / kenyéren-vízen éltem, a sugárnak / súlyát is alig tudtam hordani, / 'Az a gyanúnk – szóltak – hogy túl sovány vagy'. / – Mit

akarsz ezzel mondani? (*Kő-mérlegen*). Nem véletlen, hogy egyre közelebb érzi Kassákot is magához, szellemi elődjének s rokonának vallja most már őt is (Petőfi – József Attila után és mellett). A gyanú-övezte soványság, szikár tartás, erkölcsi puritanizmus, a hatalmi manipulációkkal szembeszegülő hajlíthatatlanság mindkettejük közös jellemzője. Kassák példa és erőforrás lesz számára. Bizonyára tudatos az összecsengés – a szóképek, kifejezések szintjén – a fenti vers és a Caesar szemében „holtan is gyanús” Cassiusról (kinek alakja Kassákra asszociál) rajzolt portré között: „Mért ilyen élesen sovány? / Mért ilyen fehér-halovány? / Miért süt mindig a veszélynek sugara homlokán / mint bélyeg / gyötrő és háborús? / Mért nem kövérebb? / Hát ez az, / mért nem kövérebb Cassius?” (*Kassák temetése*).

Tudja: akinek nem olyan lángcsóva-sors jut osztályrészéül, mint Petőfinek, annak konokul állnia kell a küzdelmet a méltatlan viszonyok között is. Tamási Lajos 60. születésnapján az ezredvég ars poétikájával lepi meg maga-magát (*Születésnapomra*), mintegy ráfelelve szellemelődjé egykoron híres program-versére (*A XIX. század költői*). A ma költője – vallja – már nem hisz, nem hihet azon eszmékben, amelyekért Petőfi az életét adta volt: a „szabadság” megcsúfolva, „a jognak asztala” letarolva, „a bőség kosara” kiürítve, „a szellem napvilága” pedig kihúnyóban. Akiben tehát az ő lángelke él, csakis rezignáltan tekinthet szét a nyolcvanas évek Magyarországon. „Fiatál árnyékokban már csak hulló / fehér hajammal állok / s fényes / sugaraidban megfürösztem / arcom s nehéz szomorúságom / szobrod előtt / a zuhogó esőben. /.../ Hiszek neked. / De jobban kell magamnak / hinnem, ha körülnézek, itt korom dül / fejem fölött sötéten s úgy futok, mint / aki csatából menekül s már / elérte a kukoricást / s csak / nem szűnnek a dobajok mögötte”.

Petőfi üstökös-ragyogása messze tűnt az Időben. Realitásként a ma költője számára József Attila tragikus önpusztítása maradt, avagy Kassák kemény, halálíg kitarató ellenállása. A XX. század szinte minden jelentős alkotója szembenézett a József Attila-i sorsmegoldással – Tamási is. „Ha majd a rosszal nem győzöm a párbajt / és megcsöndesül szívem is, talán majd / lesz egy bolond, ki hírt visz rólam is. / Értelmetlen sza-

vakat dadog, / s megzörgeti az esti ablakot” (*Ablakzörgetés*). Mégsem ezt az utat választotta: remény nélkül is küzdött tovább... Mint Kassák egész hosszú életén át.

Pedig másfél évtizeden át nem jelenhetett meg kötete sem. Végül a csepeli OMK tagjai harcolták ki, hogy 60. születésnapjára napvilágot láthasson egy kitűnő válogatás addigi költeményeiből (a kötet a *Születésnapomra* címet kapja). A szerkesztőnek, Benke Lászlónak nem volt könnyű dolga, hiszen a minden öntevékeny megmozdulást, kezdeményezést elfojtani akaró kultúrpolitika felsőbb régiói folyamatosan gáncsolták. Cenzurálni próbálták nemcsak a verseket, hanem a *Pályatársak* c. részt is, amelyben a hajdani küzdőtársak, barátok s az ifjabb tanítványok köszöntötték (ez a fejezet majd változatlan formában átkerül a *Hazatérés* c. posztumusz kötetbe).

A születésnap kötet mintha némileg felpeszdtette volna Tamási körül az életet. Végre a kritikusoktól is elismerő szavakat kapott... Köpeczi Béla oktatási miniszter pedig hivatalos levélben köszönti 60. születésnapján, „őszinte tisztelettel és barátsággal”, utólagos köszönetet mondva „azért a sokrétű irodalomszervezői munkáért, amit az Írószövetség titkáráként végzett” annakidején (vagyis a „nehéz években”!), s „azért az áldozatos, többévtizedes közművelődési tevékenységért is, amit a Csepel Művek Művelődési Házában folytat a munkások művelődése érdekében”. 1983. ápr. 14-én az Operaház klubjában költészet napi bemutatót szerveznek számára. Vészi Endre verssel köszönti, Gyárfás Miklós pedig költészetét méltatja: „Vannak költők, akik nem tűrnek jelmezt magukon, nem rejtőznek szavak mögé, és saját hangjukon másokért szólnak. /.../ Azért vonzódok Tamási verseihez, mert érzem: nemcsak hozzám szólnak, de mindazokhoz, akik ma és holnap elvegyülnek, mert a reményeiket korbácsoló megaláztatások közben is makacsul örülnek annak, hogy embernek születtek”. Dr. Nagy Péter professzor pedig – aki szintén még az '56-os időszak küzdelmeiből ismerte őt, csakhogy a későbbiekben mintha megfélekedezett volna erről! – ápr. 10-én kelt levelében (amely Tamási hagyatékában fennmaradt) elisme-

rően köszöni meg „magávalragadó, megrázó” kötetét: „Rajtad is beteljesedett a József Attila-i szabály: 'dudás' lettél, a javából /.../. A versek állnak az Időben, s velük együtt a költő is kora tanúja és művészetté desztillálója. Ha van a történelemnek 'költői igazságszolgáltatása', akkor bizonyos lehetsz benne: verseid antológia-darabok lesznek akkor is, amikor már számos, ma díszkiadások sorozatában megjelenő költőcskének a nevére sem fognak emlékezni”. S milyen igaza lett!...

Az elismerések újraélesztik költőnk alkotókedvét. 1985-ben megjelenik *Zugligeti ősz* kötete, jórészt korábbi költeményeinek – s néhány újnak – sajátos csoportosításával, feszes koncepciójú elrendezésével, amelyből egyfajta „lírai önvizsgálat” bontakozik ki. Az egyes darabokat számokkal határolja el egymástól a költő, s így belső monológként, már-már mélypszichológiai meditációként hatnak, ami poétikai erejüket is megsokszorozza.

A retrospektív „életregényt” lapozgatva, világossá válik: Tamási ekkor már mindent tudott a korról, amelyben élnie adatott, és nem voltak illúziói. Tudta: a látszat-eszmeiség (miszerint úgy teszünk, mintha 'szocializmusban' élnénk) alól csakhamar végleg kicsúszik a valóság, és az egész vérrel-vassal összetákoltt épület össze fog omlani. Egy pillanatra sem próbált azokhoz tartozni, akik e quasi-rendet kiépítették, s egyre rémültebben kapaszkodtak belé. Nem kívánt azonosulni „a megkoszorúzott, védett s földicsért vénecskék”-kel, akik „a bölcs belátás terített asztalánál” ejtőznek, „s ha csak egy szellő rezdül, már dühödten / döfnek az ostobákra, kik e csöndet / és a nyugodt emésztést megzavarnák”. De nem azonosult a kor un. „kisemberével” (valójában: tömeg-emberével) sem, aki a „fogoly-lét” szűkös keretein belül próbált a lehető legkényelmesebben elhelyezkedni, csak a saját nyugalomával, könnyebb megélhetésével törődve. „Egy kis rezignált / sóhajocska, / egy kis kacintás / balra-jobbra, / a koncert egy kis / kuvasz-morgás, / egy kis mo-hó / újrafelosztás /.../ egy kis finom kiábrándultság / egy kis kivárás / lesbe állás...” – ez (volt?) a többség élete. Ott, ahol a mindennapos áru-lás természetes életformává vált, Tamásinak nem volt helye. Viszolygott azoktól, akik mindig megtalálják a számukra legelőnyösebb megoldást:

„Nem kell téged tisztára mosni: / szépen meg tudsz te mosakodni. /.../
S ha ne adj' isten, úgy fújna a szél, / mindent pontosan újrakezdenél”
(*A megkoszorúzott, Királyfi voltál, Te könnyen békülsz* stb.).

Tisztában volt vele: alattvalók és uralkodók ugyanannak az éremnek két oldala. A diktatúra kitenyésztí az alattvaló-lelkületű embereket, akik aztán önként meghajlanak, s meghunyászkodásukkal fönntartják a diktatúrát. Szabadságról ilyen körülmények között természetesen beszélni sem lehet. „Szabadok voltunk valaha nagyon régen” – írja – de aztán „fogságba estünk és olyan tökélyre / jutottunk ebben már, hogy a fogoly / áll őrt / saját börtöne kapujában. / S a szabadítók bátor és merész / csapatait egy ügyes sorozattal / elégedetten lekaszáljuk” (*Az ember mértéke*).

E kötetnek is komoly visszhangja van – főként az író társak körében. Hajnal Gábor elragadtatott levélben köszöni meg: „A pokoljárás feszültsége van benne, szívszorító költemények. Néhány egészen kivételes 'nagy vers' is van a kötetedben”. Őszintén kívánja: „Találd meg harmóniádat, azt a régi, legényes harmóniát, a kicsit góbés mosolyút...” Az ismerős régi és új pályatársak szívből gratulálnak.

De – úgy tűnik – ezzel a kötettel (mint bizonyos értelemben vett csúcsteljesítménnyel) Tamási alkotói vénája ki is merült. Egyre többet betegeskedik (keringési, idegrendszeri problémák, majd infarktus). Csak ritkán jár el hazulról, nem csatlakozik „őfelsége ellenzéke” hangoskodó hadához, de éberén figyeli a villamossággal teli légkör vibrálását. Lezsák Sándor, e korszak egyik kulcs-embere, gyakran időzik Págony utcai lakásukban, s leveleiben is beszámol „mentorának” a főbb történésekről. A József Attila-kör derékhada több ízben is meghívja Tamásit tisztázó beszélgetésekre (a PIM Hangtára őrzi a hangszalagra vett előadásokat, vitákat). Tamási azon van, hogy a jövő irodalmáraiban az un. „demokratikus szocializmus” eszmekörét mint ideál-képet elültesse. Még ekkor is úgy érzi, hogy az alapoktól újrakezdve talán megtehető lenne az „emberarcú szocializmus”, a szabad, független, többpártrendszerű Magyarország (azaz valóra válhatnak '56 eszményei).

A Történelem azonban más forgatókönyvet tartogatott az ország számá-

ra! 1988/89 folyamán mind sűrűbben fordulnak meg otthonában a régi barátok. Hétfő délutánonként magasröptű eszmecserékben vitatják meg a magyarság helyzetét s a változtatás lehetőségeit. Bárány Tamás, Czine Mihály, Cseres Tibor, Dékány Károly, Fekete Gyula, Gergely Mihály, Göncz Árpád, Kuczka Péter, Kunszabó Ferenc, Molnár Zoltán, Varga Domokos, az ifjabbak közül Benke László, az ő javaslatára alapítja meg a Móricz Zsigmond Kört, amelyben a hajdani '56-osok' újra az irodalom és az öntevékeny cselekvés szabadságáért emelnek szót, s bekapcsolódnak az ekkor már feltartóztathatatlanul elinduló „rendszerváltó” politikai küzdelembe. Tamási persze inkább csak tanácsaival segíti őket, a közvetlen cselekvésben-szervezésben nem vesz részt. Nagy Imre újratemetése 1989 jún. 16-án új reményekkel tölti el (e korszakról, a Móricz-Kör tevékenységéről, majd a Hét Krajcár Kiadó megszervezéséről lásd: Benke László: *Sértők és sérültek* c. regényének idevágó fejezeteit). Közösén állítják össze az „utolsó szamizdat”-kiadványt, az *Oly sok viszály után* c. antológiát (Forum sorozat, Amsterdam, 1989. - szerk.: Benke László, szerkesztői tanácsadók: Cseres Tibor – Fekete Gyula – Molnár Zoltán – Tamási Lajos), amelyben az '56-os forradalom alatt, illetve nyomán született legmegrendítőbb verseket, visszaemlékezéseket teszik közzé. Itt még együtt van a „demokratikus ellenzék” – népiek és urbánusok a legnagyobb egyetértésben megférnek egymás mellett! Illyés Gyula, Tamási Lajos híres egykori versei mellett és után Benjámin László, Benke László, Dékány Károly, Kónya Lajos, Kuczka Péter, Nagy László, Mezey Katalin, Sipos Gyula költeményei, valamint Bartis Ferenc, Cseres Tibor, Fekete Gyula, Gergely Mihály, Göncz Árpád, Galgóczy Erzsébet, Kunszabó Ferenc, Molnár Zoltán, Oláh János, Sánta Ferenc, Simonffy András, Szeberényi Lehel, Tardos Tibor, Varga Domokos, Vásárhelyi Miklós visszaemlékezései, novellái, avagy szociográfiai írásai olvashatók itt, amelyekből hamisítás nélküli képet kaphatunk a letűnt időszak minden kegyetlenségéről, ember-ellenességéről. Úgy tűnik: „oly sok viszály után” végre valóban kialakul az egyetértés a rendszerváltó politikai erők között, és a nemzet elindul az egészséges fejlődés útján...

Mintha a beköszöntő új korszak elégtételt kívánna adni végre Tamá-

sinak, neve egyre gyakrabban hangzik el a rádióban, a sajtóban. 1989. okt.23-án a TV-ben, majd egy nov. 17-ei rádióadásban elszavalják egykori híres-hirhedt versét, a *Piros a vér a pesti utcán*-t. Még megéri, hogy az *Ezerkilencszázötvenhat, te csillag* c. antológiában Püski S. K. 1991.) két jelentős „nagyversét” olvashatja (a *Piros a vér...* mellett a *Halottak napját*).

A Györfly Miklósnak 1990-ben adott – idézett – interjúbán így vall ezekről a feszültséggel teli évekről: „Én 1986-ban már biztos voltam (t.i. az összeomlásban). A 87-88-89-es év a lelkem legmélyéig megrázott. Az, hogy megértem, az, hogy nem voltam ostoba – alapjában véve igazunk volt akkor, '56-ban. Hogy mi szolgáltuk a haladás, meg a nép ügyét. /.../ Sírtam, mikor aztán jött a temetés. A Magyar Nemzetben jelent meg egy sorozat a 301-es parcelláról. Az nagy tett volt, és tisztelet annak, aki megcsinálta. /.../ Miután megértem, úgy szeretnék még valamit elvégezni. Harminc évet kibírni abban a várakozásban, amit kimondani se lehetett nyíltan – ez nagyon hosszú volt! A kádárizmusban a besúgó rendszer olyan tökéletesen működött, hogy ahol négyen-öten összejöttek, feltétlen volt köztük egy „tégla” is. Ilyen légkörben élni és dolgozni – rettenetes dolog! A tizedrészét sem tudtam megcsinálni annak, amit akartam...”

Többszöri kórházi kezelés után végül is a szíve vitte el 1992. nov. 26-án. Temetése még ez év decemberében volt. Posztumusz megkapta a Nagy Imre emlékérmét, majd az '56-os emlékérmét is. A Hét Krajcár Kiadó és a Móricz Zsigmond Kör gyors munkájának köszönhetően már 1993 januárjában megjelent *Hazatérés* címen válogatott kötete, amely az életmű teljes hosszsmetszetét kirajzolja, az indulástól a végérvényes „hazatérés”-ig.

A posztumusz kötetből a XX. század második felének egyik legjellegzetesebb, poétikailag is kiérlelt pályaképe bontakozik ki. Bizonyos értelemben szimbolikusnak tekinthetjük ezt a pályáivet: a „küldetéses”, népből jött értelmiség sorstapasztalatai fogalmazódnak meg benne. Az igazságosabb társadalom megteremtethetőségébe vetett bizalommal teli

indulást megaláztatások, kudarcok sora követte. Végül szertefoszlottak az illúziók, de maradt a sorsvállalás konok méltósága: „Ami történik, az jobbára rajtunk kívül és nélkülünk történik, s az, hogy a világot átalakíthassuk a legszűkebb körön túl, legtöbbször öngyötrő sóvárgás marad. /.../ Már nem áztatjuk magunkat, de nem is adjuk föl magunkat: ragaszkodunk életünk vállalt értelméhez, tagadva és szembeszegülve is...” („Fülszöveg” a kötet hátlapján – a költő szavai).

A kötetet válogató és szerkesztő Varga Domokos – az egész életét végigkísérő hű jóbarát – joggal hangsúlyozza: e versek mint lírai önéletrajz, mindent elárulnak alkotójukról. „Nemcsak a költőről – a korról is, amelyben élt, s amely már jóval halála előtt maga alá temette álmait. /.../ S a hitről is, amelyet álomtalan nappalokon és álomtalan éjszakákon mégiscsak őrizhet a lélek, míg maga is ki nem lobban” (*A költő emlékezete*) Varga Domokos átemeli a *Születésnapomra* kötetből a *Tiszteletadás* című részt, valamint az Epilógus fejezetbe beépíti azokat a verseket, amelyeket Tamási barátainak ajánlott egykoron. Így mintegy „a síron túl” is együtt van a csapat, amelyet szerteszét szórt a Történelem. Időközben sorra eltávoztak (azóta már Varga Domokos is!), már csak hárman-négyen élnek közülük. Úgy történt, ahogy Tamási sejtette: „részletekben így halok én / és nem először és nem lehet / tudni, kivel legközelebb? / S utamat, ha befejezem, / ki hal meg egy kicsit velem?” (*Talán újság hozta a hírt*).

A kötetzáró *Epilógus II.* (amely a *Születésnapomra* befejező verse volt), költőnk egyik legszemélyesebb önvallomása: „Nem a dicsőség, amit kértem, / csupán annyit reméltem, / hogy amiért harcolok / annak / harcolnia kellene értem”. Nem így történt... Az erkölcsi diadal mégis az övé. Jól sejtette: nélküle árvaabb lett a világ – kihalt belőle a tisztaság és egyértelműség....„Csak egy parányi csillag sírjon / hogy: ő volt / aki kigondolt / aki látta / hogy bennem a remény tüze / parázslík, / és most árva / derengés vagyok nélküle”.

Nem csak egy parányi csillag siratta, természetesen. Családja, az OMK tagjai, pályatársai. Amit életében nem kapott meg, azt megkapta holta után... Nincs azóta olyan antológia, amely ne idézné '56-os verse-

it, a *Piros a vér...* pedig minden új tankönyvbe bekerült. Hátrahagyott kötete egy tiszta, makulátlan emberarcot rajzol ki az utókor előtt – az örökké vérző Bárány fehérségével és ártatlanságával. Ez teszi költészetét maradandóvá a múltó Időben...

Halálának 10. évfordulója alkalmából az Írószövetség Tamási-emlékestet szervezett. De nem halála, s nem is temetése napján, hanem 2003 jan. 16-án, azon a napon, amelyen '56 után felszámolták az Írószövetséget. Ezt a dátumot természetesen szimbolikusnak tekinthetjük, hiszen ezzel a ténnyel kezdődött az a társadalmi hazugságösszjáték, amelynek bizonyos értelemben még ma is nyomát viseljük.

A személyiséget letörni, megalázni, gúzsba kötni akaró (új s újabb) hatalmi manipuláció(k) ellen védő-elixírt kínál nekünk Tamási Lajos költészete. Ezért „halhatatlan”: sorsa, életműve tanulság és intelem az eljövendő korok számára is.

2005-ben jelent meg a Hét Krajcár Kiadó gondozásában az életmű egészét áttekintő *Keserves fáklya* című kötete (szerk. Benke László). Megdöbrentő, hogy szinte visszhangtalan maradt; úgy tűnik, mint-ha az Írószövetség is amnéziában szenvedne: nem akar emlékezni saját múltjára, '56 heroikus és nagyszerű időszakára – s azokra sem, akik a rá következő évtizedekben ébren tartották a nemzet lelkiismeretét.

FELHASZNÁLT IRODALOM

PACSEK JÓZSEFNÉ ÉLETINTERJÚJA TAMÁSI LAJOSSAL – 1983 (*PIM Hangtár*)

GYÖRFFY MIKLÓS: INTERJÚ TAMÁSI LAJOSSAL, 1990, *kézirat*, – *megjelent részletei: Piros-e még a pesti vér? – 168 óra*, 1992. okt. 27. (10-11.p.).

TAMÁSI VISSZAEMLEKEZÉSE KÓNYA LAJOSRA ÉS KÖZÖS HARCAIKRA (*kézirat, részleteit lásd: A megkoloncolt sólyom*, ÉS 1982. aug.13.)

TAMÁSI LAJOSNÉ EMLÉKEZÉSE AZ 1956. DEC. 6-ÁN TÖRTÉNTEKRE (*az interjúk szövegét, kézíratos emlékezéseket, valamint az író hagyatékában fennmaradt leveleket Tamási Lajosné, illetve dr. Nagy Péter műgyűjtő bocsátotta rendelkezésemre*).

Az íróról rajzolt portréhoz lásd: Benke László: Elöttem kiterítve (Gondolat K. 1991.) valamint Sértők és sérültek (Hét Krajcár K. Bp. 2000.) c. regényeit.

Az irodalomtörténeti, történelmi problémák feldolgozásához felhasználtam:

IRÁNYÍTOTT IRODALOM: ÍRÓK LÁZADÁSA, MTA IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZET, ÍRÓK PÓRÁZON – Bp. 1990, ill. 1992

A XX. SZÁZAD KRÓNIKÁJA (*Officina Nova K. Bp. 1994, 777– 840.p.*)

POMOGÁTS BÉLA: *Irodalmunk szabadságharca*, 1956 (*Gondolat K. Bp. 1989*)

RAINER M. JÁNOS: AZ ÍRÓ HELYE (*Viták a magyar irodalmi sajtóban, 1953-56*) *Magvető K. Bp. 1990*

STANDEISKY ÉVA: AZ ÍRÓK ÉS A HATALOM (1956-1963), *kiadta: az 1956-os Intézet*, Bp. 1996

RÉVÉSZ SÁNDOR: *Aczél és korunk SÍK K. Bp. 1997*

KAHLER FRIGYES: *A szabadság 12 napja Magyarországon (okt.23. – nov. 3.) Napi Magyarország 1999. okt. 22. - 21-26.p.*

1956 A SAJTÓ TÜKRÉBEN (OKT. 22 - NOV.5.) – Bp. Kossuth K. 1989

Tamási Lajos kötetei:

A HARMADIK SZERSZÁM, *Szépirod. K. Bp.1950*

MUNKÁSOK, *Szépirod. K. Bp. 1952*

DAL AZ IFJÚSÁGRÓL, *Szépirod. K. Bp. 1955*

KESERVES FÁKLYA, *Magvető K. Bp. 1957*

A LEDÖNTÖTT KŐFAL, *(versek 1957-62) Magvető K. Bp. 1963*

A VAS GYÖTRELME, *Szépirod K. 1968*

SZÜLETÉSNAPOMRA, *Csepeli Munkásotthon, 1983*

ZUGLIGETI ŐSZ, *Szépirod K. 1985*

HAZATÉRÉS, *Hét Krajcár K. Bp. 1993*

Antológiák, amelyekben Tamási Lajos versei is szerepelnek:

OLY SOK VISZÁLY UTÁN *(szerk.: Benke László) Forum sorozat 7. kötet, Amsterdam – Szentendre 1989*

EZERKILENC SZÁZÖTVENHAT, TE CSILLAG, *(szerk.: Medvigy Endre – Pomogáts Béla) Püski K. 1991*

HÉT ÉVSZÁZAD MAGYAR KÖLTŐI *(szerk.: Kovács Sándor Iván – Lakatos István) Tevan K. Békéscsaba 1996 (2021.p.)*

VÉRREL VIRÁGZÓ, *Hét Krajcár K. Bp. 1996, szerkesztette: Benke László*
ÜNNEPEINK u.o. 1997, szerkesztette: Varga Domokos

PIROS ÉS FEKETE *u.o. 1998, szerkesztette: Benke László*

KÖLTŐK FORRADALMA, *(szerk.: Csicsery-Rónay István) Occidental Press Bp. 1996*

Piros a vér a pesti utcán, (szerk.: Győri László)

Magyar Napló K. Bp. 2001

Benke László

TAMÁSI LAJOS FEJFÁJÁRA

MIT IS ÍRHATNÉK AZ Ő FEJFÁJÁRA?
MESE-FÁBÓL FARAGOTT RAKÉTÁJA
FÉNYNÉL SEBESEBBEN REPÍTETTE
PORBÓL A KÖLTŐT A MENNYORSZÁGBA.

TARTALOM

PIROS A VÉR A PESTI UTCÁN

<i>Piros a vér a pesti utcán</i>	7
--	---

<i>EL NE FELEJTSE, AKI ÉL – Bevezető: Benke László</i>	11
--	----

<i>Az első villamoson.</i>	15
--------------------------------------	----

<i>Előszó.</i>	16
--------------------------	----

<i>Nyárvégi viharok</i>	18
-----------------------------------	----

<i>Rapszódia a józanságért.</i>	22
---	----

<i>Három ciprusi görög kivégzésére.</i>	26
---	----

<i>Keserves fáklya</i>	28
----------------------------------	----

<i>Halottak napja</i>	31
---------------------------------	----

<i>Egy körúti sírkeresztre</i>	33
--	----

<i>A megdermedt hegyvidéken</i>	35
---	----

<i>Epilógus</i>	36
---------------------------	----

SUGARAK ZÁPORÁBAN ÁLL A HÁZ

(1956 december – 1963 december)

<i>Fémes csikorgás</i>	39
----------------------------------	----

<i>Valahol, nem tudom hol</i>	41
---	----

<i>Sugarak záporában áll a ház.</i>	42
---	----

<i>Vereség</i>	43
--------------------------	----

<i>A rend</i>	44
-------------------------	----

<i>Reggel.</i>	45
--------------------------	----

<i>Vásár</i>	46
------------------------	----

<i>Közvetítés</i>	48
-----------------------------	----

<i>Pierre Mulele halálára.</i>	51
--	----

<i>Láttunk már.</i>	53
-------------------------------	----

<i>Az ács.</i>	54
--------------------------	----

ZSÁKHORDÓ

(60-as évek verseiből)

<i>Küzdelem</i>	57
<i>Pesterzsébet</i>	59
<i>Ahol már jártam egykor</i>	60
<i>Hárman voltunk</i>	61
<i>Csipkebokor</i>	64
<i>Tigrisek</i>	66
<i>Kölovas</i>	67
<i>Ikarus beszéde indulás előtt</i>	69
<i>Jázminbokor I.</i>	70
<i>Zsákhordó</i>	77
<i>Ha azt hallod majd</i>	79

MILYEN IDŐ VAN?

(60-as, 70-es évek verseiből)

<i>Vásárfia</i>	83
<i>Dobszó</i>	85
<i>Milyen idő van?</i>	86
<i>Jázminbokor II.</i>	88
<i>A színeket szeretem</i>	90
<i>Egy kicsi jót</i>	91
<i>Esti tűnődés</i>	93
<i>A gazda lelke</i>	95
<i>Az ötödik alabárdos</i>	96
<i>Vasárnap</i>	97

ELHAGYOTT ZÁSzló ALATT

(70-es, 80-as évek verseiből)

<i>A reggel</i>	103
<i>Kassák temetése</i>	104
<i>Kő-mérlegen</i>	105
<i>Az ember mérték</i>	106

<i>Gyümölcs és fereg</i>	108
<i>A kis Dunán</i>	109
<i>Virág a puszkacsőben</i>	110
<i>Svejk</i>	111
<i>Csak egy hangsúly</i>	113
<i>Nap-köszöntő</i>	115
<i>Puha galambsrás</i>	117
<i>Levél Erdei Sándornak</i>	118
<i>Fohász</i>	121
<i>Zugligeti ősz</i>	122
<i>Pacsirtaszó</i>	124
<i>Mert az úton</i>	127
<i>Születésnapomra</i>	124

TISZTELETADÁS	131
-------------------------	-----

Pályatársak, tanítványok főhajtása a költő előtt

<i>Varga Domokos: A költő emlékezete</i>	133
<i>Pomogáts Béla: Emlékezés Tamási Lajosra</i>	134
<i>Benke László: Mérő és mérce</i>	139
<i>Csillag Tibor: Vörösmarty lelke</i>	144
<i>Csőregh Éva: Törökországi levelem Tamási Lajosnak</i>	145
<i>Erdei Sándor: Évfordulóra</i>	147
<i>Fekete Gyula: Hiányérzetünk</i>	149
<i>Fodor András: Közös lánc</i>	150
<i>Hernádi Miklós A szavak kiáltozása</i>	152
<i>Képes Géza: Ércfedezet</i>	154
<i>Major Ottó: A tisztaság dicsérete</i>	156
<i>Mezey Katalin: Kisugárzások</i>	158
<i>Oláh János: Az emberség makacs öröke</i>	160
<i>Palotai Boris: Egyedi példány</i>	161
<i>Schuch János: A kondorüstökű szerkesztő</i>	163
<i>Sípos Gyula: Vaddisznók</i>	164

<i>Szentpéteri Zsigmond: Árgyílus</i>	165
<i>Véski Endre: Szentenciák nélkül.</i>	170
<i>Lezsák Sándor: Apám arcát keresem.</i>	171
<i>Egyszer egy ruszki tank</i>	173
<i>Krónika, december, 1956.</i>	175
<i>Benke László: Az Isten cseresznyefája</i>	176
G. KOMORÓCZY EMŐKE: „NINCS SEHOL MEGOLDÁS, CSUPÁN A VÁLLALT SORSBAN...”	179
<i>Tamási Lajos költészetéről</i>	181
BENKE LÁSZLÓ: TAMÁSI LAJOS FEJFÁJÁRA	223

A Hét Krajcár könyvei

1993

Móricz Zsigmond: *Hét krajcár*, elbeszélések, reprint

Tamási Lajos: *Hazatérés*, válogatott versek

Benke László: *A kibalt játszótér*, válogatott versek

Varga Domokos: *Kutyafülűek*, novellák –

Varga Domokos György: *És így tovább...*, szociográfia
(*Apja és Fia munkája egy kötetben*)

1994

Szabó Pál: *Tiszta búza*, válogatott novellák

Kuczka Péter: *Út a folyóhoz*, válogatott versek

1995

Benke László: *Gyalogos riportok*

Gergely Mihály: *Mi, gyalogrendűek, korkép betven jegyzetben*

Molnár Zoltán: *Veszélyek és meggondolások*, válogatott novellák

1996

Vérrel virágzó 1956, negyven magyar költő versei,

szerkesztette: Benke László

Dékány Kálmán: *Árnyékgyár*, regény

Szeberényi Lehel: *Levelem küldöm inkák országából*, útirajz

Komoróczy Emőke: *Arccal a földön a huszadik század*, tanulmányok

1997

Varga Domokos: *Tisztelt család -om -od -ja*, pedagógiai esszé

Dékány Kálmán: *A szerelem tornácán*, elbeszélések

Dékány Kálmán: *Diákvér*, *Az úrilány lovagja*, két kisregény

Somogyi Imre: *Kert-Magyarország felé*, szociográfia

Karácsony Sándor: *A cinikus Mikszáth*, esszé

Ünnepeink – műsorokra, köszöntőkre készülők könyve,
szerkesztette: Varga Domokos

1998

Kuczka Péter: *Határvidék*, tanulmányok

Harc és játszma: *a Nagy Lajos Társaság antológiája*,
szerkesztette: Szerdahelyi István

Szabadság és halál 1848-49. *Szem- és fültanúk híradásai*,
szerkesztette: Varga Domokos

Piros és fekete, *válogatott versek a reformkortól napjainkig*,
szerkesztette: Benke László

Gergely Mihály: *Bruegel varázslatai*, esszé,
színes és fekete-fehér képek

Világvégi palota, *versek*, szerkesztette: Erdélyi Erzsébet
és Nobel Iván

Varga Domokos: *Ritkaszerű magyar népmesék*

Molnár Géza: *Hózápor Budán*, válogatott novellák

Kuczka Péter: *Az utolsó kenet*, válogatott novellák

Bárány Tamás: *Kis magyar irodalomtörténi*, válogatott paródiák

Dékány Kálmán: *Toronykiáltás*, *Edzésben*,
két kisregény

Derzsi Sándor emlékkönyve, szerkesztette: Derzsi Ottó
és Varga Domokos

Tóth Endre: *Gyermekkorom krónikája*, emlékezések

1999

Anyanyelv, világnyelv – Babel,

szerkesztette: Gergely Mihály

Varga Domokos: *Ritkaszerű magyar népmesék*, 2. kiadás

Dékány Kálmán: *A szív vására*, novellák és színmű

Katkó István: *Tabló babérlevelekből*, portrék

Kopré József: *Móricz Zsigmond „mindenesé” voltam*, emlékirat

Varga Domokos: *Nem születünk szülőknek*, pedagógiai esszék

Kuczka Péter: Seregek Ura, versek
Kuczka Péter: A torony, vers
Dékány Kálmán: Nőkön innen és túl, regény
Magvető A magyar irodalom élő könyve,
szerkesztette: Móricz Zsigmond

2000

Varga Domokos: Édesanyám sok szép szava, regény
Bárány Tamás: Zsibvásár, versek prózában, félpercesek
Kadosa Árpád: Károly-laktanyától a Don-kanyarig, emlékirat
Ünnepeink – műsorokra, köszöntőkre készülők könyve,
2. átdolgozott kiadás, szerkesztette: Varga Domokos
Ákody Zsuzsanna: Földanyácska gyermekei, regény
Dezséry András: Szabadítsatok meg az emlékeimtől, emlékirat
Hendi Péter: Rekviem egy jogászáért, novellák, színművek
Kádár Ferenc: Levette kezét rólunk a Teremtő, versek
Benke László: Sértők és sérültek, regény

2001

Varga Domokos: Íróiskola – Tollforgatás mesterfokon, esszé
Varga Domokos: Tisztelt család -om -od -ja, novellafüzér
Gergely Mihály: Ébredj, emberiség! röpirat betven kiáltásban
Gergely Mihály: Vége a MŰVÉSZETnek?
Avagy: miért csiszolták a kőbaltákat? – esszé
Csontos Gábor: A boldogság korlátai, elbeszélések
Siklós László: Részeg halak, regény
Benke László: Halálig szomjazom, versek –
Szélvízvölgye, mese felnőtteknek
Szalay Károly: Fancsaliságok, publicisztika
Molnár Géza: Trombi, a kiselefant, mese
Nagy Mihály Tibor: Szomjazó madár, versek
Ünnepeink – műsorokra, köszöntőkre készülők könyve,
szerkesztette: Varga Domokos, 3. kiadás

2002

Varga Domokos válogatott művei:

Víg játék – végjáték, búcsúkötet;

Kutyafülűek, novellák;

Ritkasép magyar népmesék

Európa születése, esszé;

Herman Ottó, regény;

Fiúkfalva, regény

Bárány Tamás: *Államcsíny Paránában*, satírikus regény

Győrffy László: *Pasztázó, magányrőből*, publicisztika

Bistey András: *A képviselő vidékre megy*, novellák

Illés Lajos: *Az Új Írás bőskeora*, Irodalmi történetek, emlékezések

2003

Benke László: *És hirtelen leszáll az este*,

Öregek menedéke, szociográfia

Bokor Levente: *Aranylázálom*, válogatott versek

Szalay Károly: *Fintorgások*, publicisztika

Molnár Géza: *Lángoktól ölelve*, regény

Bárány Tamás: *Rákóczi zászlai*, regény

Gergely Mihály: *A Kozmosz 15. törvénye*, fantasztikus regény

Csongor Rózsa: *A fekete bárászkendő*, novellák

Szöke Kálmán: *Szavak a némasághoz*, válogatott versek

Csák Gyula: *Egy május fejfájára*, válogatott novellák és kisregény

Varga Domokos: *Ritkasép magyar népmesék*, 4. kiadás

Varga Domokos: *Nem születünk szülőknek*, pedagógiai eszék

Varga Domokos: *Víg játék – végjáték*, búcsúkötet

2004

Varga Domokos: *Kamaszkrónika – vallomások és tűnődések*

Varga Domokos: *Ritkasép magyar népmesék*, 5. kiadás

Szuly Gyula: *A Krisztinaváros lovagjai*, regény

Nagy István: *Aki lemaradt a hajóról*, válogatott novellák

Gergely Mihály: *Az artista balladája*,
a szerző válogatása életművéből
Szalay Károly: *Arcok törött tükrökben*, regényes portrék
Illés Lajos: *Irodalmunkkal Európában*,
tanulmányok, emlékezések
Marafkó László: *Kukkoló*, kisregény
Sulyok Katalin–Siklós László: *Macska-életbálharc*, regény
Tóth Endre: *A világ végén*, válogatott versek

2005

Benke László: *Veszteség*, válogatott versek
Ünnepeink – műsorokra, köszöntőkre készülők könyve,
3. átdolgozott kiadás, szerkesztette: Varga Domokos
Csanádi Imre: *Hajnali káprázat*, szerkesztette: Alföldy Jenő
Tamási Lajos: *Keserves fáklya*, válogatott versek,
szerkesztette: Benke László
Molnár Géza: *Csúcsok és szakadékok*, önéletrajzi regény
Varga Domokos: *Kamaszkrónika*, vallomások és tünődések
Varga Domokos: *Édesanyám sok szép szava*,
Kis magyar századelő, regény, 2. kiadás
G. Komoróczy Emőke: *A szellemi nevelés fórumai*, Kassák Lajos,
Tamási Lajos, Kárpáti Kamil körei, tanulmányok
Borbély László: *A lándzsa Longinusa*, *Az utca napos oldalán*,
két kisregény
Csontos Gábor: *A Hortobágy szélén*, Nádudvari beszélgetések

2006

Vargha Gyula: *A végtelen felé*, válogatott versek és fordítások,
szerkesztette Mészöly Dezső
Konczek József: *A tájjal maradtam*, versek
Iszlai Zoltán: *A leányzó fekvése*, novellák
Ferdinandy György: *Chica – trópusi lány* – szociográfia
Alföldy Jenő: *Templomépítők*, tanulmányok, kritikák

Gombár Endre: *Hangyaháború, ifjúsági regény*

Vérrel virágzó 1956 – ötven magyar költő versei – második, bővített kiadás,
szerkesztette: Benke László

2007

Gergely Mihály: *Hatalomvágy–balálvesztély,*
naplórészletek, versek

Baán Tibor: *Papírmózi,* válogatott versek

Gáll István: *A napimádó,* regény

Marafkó László: *Litera-túra,* cikkek, tárcák, interjúk

Benke József: *Az ó- és középkor egyetemei, művelődéstörténet*

2008

Kiss Dénes: *Hódoaltság,* versek

Konczek József: *Formáért sóvárgó,* versek

Baán Tibor: *Fékezett habzás* – jegyzetek és kommentárok

Borbély László: *Üzenet a ringből,* novellák

Illés Lajos: *Az író magántörténelme,* emlékezések, krétarajzok

Vérzár Éva: *Mire megvirrad* – mai székely balladák

Varga Domokos: *Ritkaszép magyar népmesék,* 7. kiadás

Benke László: *Otthonkereső,* regény

2009

Móricz Zsigmond: *Szegény emberek,* válogatott novellák,
szerkesztette: Benke László

Varga Domokos: *Kutyafülűek,* novellafüzér

Baán Tibor: *Konstelláció* – Kollázsok és haikuk –

Zsila Ágnes: *Sötétségre ébredve,* regény

Ákody Zsuzsa: *Zazi* – Történet egy szerelemről – regény

2010

G. Komoróczy Emőke: *A „tűrt” és „tiltott” határán*

Az elmúlt félszázad háttérbe szorított alkotóiról, tanulmányok

Baán Tibor: *Nagylátószög – kritikák –*

Egy homo politicus itthon, Európában és Amerikában –

Kovács Imre élete és munkássága –

szerkesztette: Molnár M. Eszter

Gittai István: *Sóhajobeliszk, versek*

Jasper Gyula: *A mindenség batárán, versek*

Saáry Éva: *Olajtornyok az Egyenlítő alatt, emlékezések*

Prohászka László: *Mikor a fűrészgépek a madarak nyelvét kívágták, versek*

Gazda József: *A megpecsételt vég – Kilencven év Erdély földjén*

– interjúk

Kesselyák Péter: *Túl a Kinai Nagy Falon, emlékirat*

2011

Gazda József: *A harmadik ág – Magyarok a szétszóratottságban,*

I. kötet: *Az idők árján*, II. kötet: *Félszáz ország, szociográfia*

Baán Tibor: *Visszajátszás, versek*

Benke László: *Az Élet szerelme, versek*

2012

Baán Tibor: *Gyűjtemény, versek*

Tertinszky Edit: *Rádiós emlékek – olvasmányélmények*

Gödény Endre: *Tájékozás a tájban, Szellemi-lelki révkalauz*

2013

Székelly Dezső: *Amíg szól a harang, válogatott versek*

Kálmán Mária: *Drámák*

Bozók Ferenc: *Kortársalgó – Beszélgetések XXI. századi magyar költőkkel*

Borbély László: *Feszület a ring felett – novellafüzér*

Varga Domokos: *Édesanyám sok szép szava*

– *Kis magyar századelő* – válogatott művek

Benke László: *Hová lett aranytrombitád? – válogatott versek*

2014

Somogyi Imre: Kertmagyarország felé

Pomogáts Béla: Varázskörben, tanulmányok és előadások

Baán Tibor: Szénszüret, versek

Prohászka László: Tejútra néző ablak, versek

Varga Domokos: Ritkaszerű magyar népmesék, válogatott művek

Kálmán Mária: Zsarút, válogatott versek

Benke László: A szerelem erőterében, versek

Gazda József: Vezényelt történelem, sorsregény

2015

Varga Domokos: Tisztelt család-om, -od, -ja, válogatott művek

Gombár Endre: Végítélet előtt, regény

Pöcze Zoltán: Déjà vu, regény

Varga Domokos György: Tévé a tanyán, elbeszélő költemény

Neszmélyi Károly: Népi írók, népi irodalom, tanulmányok

Verzár Éva: Anyaország ölében, regény

Pomogáts Béla: Magyar Erdély, tanulmányok

Baán Tibor: Névmások, miniesszék

2016

Vicei Károly: Adomás históriák és álmok

Kónya Lajos: Válogatott versek

Varga Domokos György: Bilbebolba – beavató mesefüzér

G. Komoróczy Emőke: Avantgárd kontinuitás a XX. században

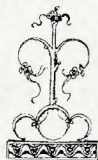
– A párizsi Magyar Műhely és köre

Benke László: A megőszült kert, versek

*A kötetek megrendelhetők
a 06-20-574-05-45-ös telefonszámon,
a Hét Krajcár Kiadó címén, levélben és személyesen:
Benke László,
Magyar Írószövetség 1062 Budapest, Bajza u. 18.,
e-mailen: hetkrajcar@t-online.hu
honlapunkon: www.hetkrajcar.hu*

A magyar irodalom a nemzet lelkiismerete, emlékezete és várakozása volt mindenkor. Költészetünk egy-egy tiszta csúcsa a magyar nép egy-egy tiszta álma, közös reménye, vágyakozása. A magyar költészet fényében a nemzet nagyinak, tisztának, szabadnak akarta látni önmagát. A pesti utcákon tüntetők, a vérző diákok és munkások legigazabb álmunkat álmodták 1956-ban: függetlenségünket, szabadságunkat, emberi méltóságunkat. A történelem nagy pillanata az, mikor a nép megelőzi vezetőit, megelőzi költőit is. Ledobja sorsa terheit, megmutatja igazi erejét, világraszóló győzelemre tör. Szabad és boldog akar lenni, előbb csak érzi, de már tudja is, hogy e küzdelemben még a vereség is magasztos. Így történt népünkkel 1956-ban. A nép után a költők ébredtek legkorábban, s költeményekben próbáltuk őrizni a vereséget szenvedettek becsületét. Hervadhatatlan virágok csokra a magyar költészet, s benne Tamási Lajosé. Történelmünk legszentebb pillanataivalóban a nemzet „közös ihletéből” és közös vállalkozásából fakadtak. Minden nagy költészet győzelem a halálon. Győzelmünk akkor lehet termékenyebb, ha költészetünk, Tamási Lajos költészete is termékeny talajra hull, s ahogy távolodunk az időben a hajdani eseményektől, úgy válik egyre világosabbá: Tamási a „nép nevében” emelte fel szavát nemcsak október 23-án, hanem a leverettetést követő évtizedekben is.

A kötet verseit két fejezetnyi próza követi: 1. Tiszteletadás – pályatársak, tanítványok főhajtása a költő előtt; 2. Tamási Lajos költészetének irodalomtörténeti jelentőségéről G. Komoróczy Emőke tanulmánya: „Nincs sehol megoldás, csupán a vállalt sorsban.”

1690 Ft